

**FİLİSTİNLİ ŞAİR SELÎM EBU'L-İKBÂL EL-YA'KÛBÎ
(HASSÂNU FİLİSTÎN) HAYATI VE EDEBÎ KİŞİLİĞİ**

Burak AKÇAY

**Arap Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı
Prof. Dr. Selami BAKIRCI**

2025

Her Hakkı Saklıdır

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARAP DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

Burak AKÇAY

FİLİSİTİNLİ ŞAİR SELÎM EBU'L-İKBÂL-EL-YA'KÛBÎ
(HASSÂNU FİLİSTÎN) HAYATI VE EDEBÎ KİŞİLİĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Prof. Dr. Selami BAKIRICI

ERZURUM – 2025

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

KABUL VE ONAY TUTANAĞI

Prof.Dr. Selami BAKIRCI danışmanlığında Burak AKÇAY tarafından hazırlanan “FİLİSTİNLİ ŞAİR SELİM EBU’L-İKBÂL EI-YA’KÛBÎ’NİN (HASSÂNU FİLİSTÎN) HAYATI VE EDEBÎ KİŞİLİĞİ” başlıklı çalışma 05/09/2025 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Arap Dili ve Edebiyatı - Anabilim Dalı Arap Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olarak oy birliği ile kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı (Danışman):	Prof.Dr. Selami BAKIRCI ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ	e-imza
Jüri Üyesi:	Doç.Dr. Mahmut ÜSTÜN KAFKAS ÜNİVERSİTESİ	e-imza
Jüri Üyesi:	Dr. Öğr. Üyesi Hayati ÖNCEL ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ	e-imza

Bu tezin Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği’nin ilgili maddelerinde belirtilen şartları yerine getirdiğini onaylarım.

12/11/2025
Prof.Dr. Hanifi ŞAHİN
Enstitü Müdürü
e-imza

TEZ BEYAN FORMU

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddelerine göre hazırlamış olduğum "FİLİSİTİNLİ ŞAİR SELİM EBU'L-İKBÂL-EL-YA'KÛBÎ (HASSÂNU FİLİSTÎN) HAYATI VE EDEBÎ KİŞİLİĞİ" adlı tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Gereğini bilgilerinize arz ederim *.

- ☐ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- ☐ Tezimin/Raporumun makale için **altı ay**, patent için **iki yıl** süreyle erişiminin ertelenmesini istiyorum.

05.09.2025

Aslı ıslak imzalıdır

Burak AKÇAY

*** LİSANSÜSTÜ TEZLERİN ELEKTRONİK ORTAMDA TOPLANMASI, DÜZENLENMESİ VE ERİŞİME AÇILMASINA İLİŞKİN YÖNERGE**

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Çeşitli ve Son Hükümler

Lisansüstü tezlerin erişime açılmasının ertelenmesi MADDE 6– (1) Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu **iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.**

(2) Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internette paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile **altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.**

Gizlilik dereceli tezler MADDE 7– (1) Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.

(2) Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	III
ABSTRACT	IV
KISALTMALAR DİZİNİ	V
TRANKSKRİPSİYON SİSTEMİ	VI
ÖNSÖZ.....	VII
GİRİŞ	1
I. FİLİSTİN TARİHİNE KISACA BAKIŞ	1
II. XIX. YY'IN SONLARI VE XX. YY'IN BAŞLARINDA SİYASİ DURUM	4
III. XIX. YY'IN SONLARI VE XX. YY'IN BAŞLARINDA KÜLTÜREL DURUM	9
IV. XIX. VE XX. YY'LARDA ARAP ŞİİRİNDE FİLİSTİN	14

BİRİNCİ BÖLÜM

SELÎM EBU'L-İKBÂL EL-YA'KÛBÎ: HAYATI, EDEBÎ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ

1.1. HAYATI.....	18
1.2. EDEBÎ KİŞİLİĞİ	31
1.3. SOY AĞACI	40
1.4. ESERLERİ	41

İKİNCİ BÖLÜM

SELÎM EBU'L-İKBÂL EL-YA'KÛBÎ'NİN ŞİİRLERİ

2.1. DİVANLARI	42
2.1.1. Ḥasenâtu'l-Yerâ'	42
2.1.2. en-Neẓarâtu's-Seb'	45
2.1.3. Dinî Şiirleri.....	48
2.1.4. Hz. Peygambere Methiyesi	56
2.2. SULTAN II. ABDÜLHAMİD VE TÜRKLERLE İLGİLİ ŞİİRLERİ	74
2.2.1. Sultan II. Abdülhamid ile ilgili Şiirleri	74
2.2.2. Türklerle İlgili Şiirleri	82

2.3. MUALLAKATU FİLİSTİN ADLI ŞİİRİ.....	84
2.4. DİRENİŞ ŞİİRLERİ	89
2.4.1. Direniş Edebiyatı.....	89
2.4.2. Balfour Deklarasyonuyla Mücadelesi	90
2.4.3. İhanetle Mücadelesi.....	95
2.4.4. Arap Liderlerini Eleştirisi.....	101
2.4.5. Boykot Çağrısı.....	104
2.4.6. Vatan Mücadelesi.....	109
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
DİVANI	
3.1. DİVANINDA ŞİİR TÜRLERİ.....	116
3.1.1. Muvaşşah.....	116
3.1.2. Ebu'l-İkbâl el-Ya'kûbî'nin Şiirlerinde Muvaşşah.....	118
3.2. ZECCEL	125
3.2.1. Ebu'l-İkbâl el-Ya'kûbî'nin Şiirlerinde Zecel	126
3.3. TAHMÎS	128
3.3.1. Ebu'l-İkbâl el-Ya'kûbî'nin Şiirlerinde Tahmîs.....	130
3.4. İNCELENEN ESERLERDE BULUNMAYAN ŞİİRLERİ	134
SONUÇ.....	139
KAYNAKÇA	142
ONLİNE KAYNAKLAR.....	148
EKLER.....	150
ÖZGEÇMİŞ.....	152

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

FİLİSTİNLİ ŞAİR SELÎM EBU'L-İKBÂL EL-YA'KÛBÎ'NİN (HASSÂNU FİLİSTÎN) HAYATI VE EDEBÎ KİŞİLİĞİ

Burak AKÇAY

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Selami BAKIRCI

2025, 149 sayfa

Jüri: Prof. Dr. Selami BAKIRCI

Doç. Dr. Mahmut ÜSTÜN

Dr. Öğr. Üyesi Hayati ÖNCEL

Bu çalışma, modern Filistin edebiyatının önde gelen isimlerinden Ebu'l-İkbâl el-Ya'kûbî'nin hayatını, edebî kişiliğini, şiirlerindeki konuları, divanında yer alan şiir türlerini ve Filistin edebiyatına sağladığı katkıları ele almaktadır. Filistin edebiyatı içerisinde önemli bir konuma sahip olan el-Ya'kûbî hakkında, Türkiye'de şimdiye dek herhangi bir akademik çalışmanın yapılmamış olması, bizi bu çalışmayı yapmaya sevketmiştir.

Ebu'l-İkbâl el-Ya'kûbî, klasik Arap şiirine olan hâkimiyeti ve yaşadığı dönemin toplumsal, siyasî ve dinî gelişmelerine duyarlılığıyla dikkat çeken önemli bir şairdir. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde yaşayan el-Ya'kûbî, Sultan II. Abdülhamid'e ve Osmanlı'ya karşı derin bir bağlılık hissetmiş; onları ümmetin birliği ve direnişin simgesi olarak görmüştür. Şiirlerinde bu bağlılığını açıkça dile getirirken, Allah'a olan güçlü imanı ve Hz. Peygamber'e duyduğu derin sevgi ise eserlerinin temel eksenini oluşturmuştur. Ona göre şiir, yalnızca bir edebî sanat değil; inancın, ahlakın ve toplumsal sorumluluğun bir ifadesidir.

Şairin dinî duyarlılığı, Osmanlı'ya yönelik olumlu yaklaşımı, sömürge karşıtı duruşu ve Filistin halkının sesi olma çabası şiirlerinde nasıl şekillendiği üzerinden analiz edilmiştir. Klasik Arap şiirinin önemli türlerinden olan muvaşşah ve zecel gibi nazım şekillerini ustalıkla kullanmış; bu formlar aracılığıyla çağının meselelerini ve bireysel düşüncelerini ifade ederek şiirine özgün bir kimlik kazandırmıştır.

Çalışmamız içinde yer alan Arapça beyitlerin mümkün mertebe aslına en yakın ve anlamından uzaklaşmadan doğru bir şekilde çevrilmesine itina gösterilmiştir. İnceleme sürecinde, el-Ya'kûbî'nin divanı başta olmak üzere, şair hakkında kaleme alınmış Arapça eserler, makaleler ve gazeteler temel başvuru kaynakları olarak kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ebû'l-İkbal el-Ya'kûbî, Filistin, Modern Arap Şiiri, Direniş

ABSTRACT**MASTER'S THESIS****PALESTINIAN POET SELIM ABU AL-IQBAL AL-YAQOUBI
(HASSANU FILISTIN) HIS LIFE AND LITERARY PERSONALITY****Burak AKÇAY****Advisor: Prof. Dr. Selami BAKIRCI****2025, 149 sayfa****Jury: Prof. Dr. Selami BAKIRCI****Assoc. Prof. Dr. Mahmut ÜSTÜN****Assist. Prof. Dr. Hayati ÖNCEL**

This study examines the life, literary personality, thematic concerns, poetic forms, and contributions of Abu'l-Iqbâl al-Ya'qûbî one of the prominent figures of modern Palestinian literature to the development of Palestinian literary tradition. The absence of any previous academic research on al-Ya'qûbî in Türkiye has prompted us to undertake this study.

Abu'l-Iqbâl al-Ya'qûbî is a distinguished poet known for his mastery of classical Arabic poetry as well as his sensitivity to the social, political, and religious developments of his time. Living during the final period of the Ottoman Empire, al-Ya'qûbî harbored a profound loyalty to Sultan Abdülhamid II and to the Ottoman State, which he regarded as symbols of the unity and resistance of the Muslim ummah. While he explicitly expressed this devotion in his poetry, his strong faith in God and deep love for the Prophet Muhammad constitute the central axis of his works. For him, poetry was not merely a literary art but an expression of faith, morality, and social responsibility.

The study analyzes how the poet's religious sensibility, his favorable attitude toward the Ottoman Empire, his anti-colonial stance, and his efforts to serve as the voice of the Palestinian people are reflected in his poetry. Al-Ya'qûbî skillfully employed prominent classical Arabic poetic forms such as muwashshah and zajal, through which he articulated both the issues of his era and his personal reflections, thereby endowing his poetry with a distinctive identity.

Every effort has been made to translate the Arabic couplets included in our study as faithfully as possible and without deviating from their original meaning. During the course of the research, al-Ya'qûbî's Dîwân was used as the primary source, while Arabic works, articles, and newspapers written about the poet were employed as the main reference materials.

Keywords: Abu'l-Iqbâl Ya'qûbî, Palestine, Modern Arabic Poetry, Resistance

KISALTMALAR DİZİNİ

a.s.	: Aleyhisselam
b.	: bin
H.z.	: Hazreti
M.Ö	: Milattan Önce
M.S	: Milattan Sonra
s.a.v.	: Sallallâhu ‘aleyhi ve sellem
TDVA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
öl.	: Ölüm
thk.	: Tahkik
ts.	: Tarihsiz
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve diğerleri
yy	: Yüzyıl

TRANKSKRİPSİYON SİSTEMİ

ء : ʾ	ر : R	غ : ğ/ğ	ي : y
ب : b	ز : Z	ف : f	آ، اء، ى : â
ت : t	س : S	ق : k	ى : î
ث : &	ش : Ş	ك : k	ـ : a,e
ج : c	ص : ş	ل : l	ـ : ı,i
ح : ħ	ض : ḍ	م : m	ـ : u,ü
خ : ħ	ط : ṭ	ن : n	ـ : u,ü
د : d	ظ : ṣ	و : v	قا : kâ
ذ : z	ع : ʿ	ه : h	

1. Dipnot ve kaynakçada da Arapça kaynaklar bu transkripsiyon sistemine göre yazılmıştır. Murîd el-Berġûşî ve el-Ya‘kûbî gibi.
2. Başlarına “ال” takısı getirilerek okunan Şemsi ve Kameri harfler telaffuz esas alınarak yazılmıştır. el-Ya‘kûbî ve en-Nezarâtu’s-Seb‘ gibi.
3. Kelime sonlarında bulunan " ة " harfi, vakf halinde “e” ve “a” geçiş halinde ise “t” olarak gösterilmiştir. er-Risâle, eş-Şekâfe gibi.
4. Arapçada isim tamlaması şeklinde olan isimler, dilimizde kullanımı yaygın olduğundan bitişik verilmiştir. ‘Abdulmuhsin gibi.

ÖNSÖZ

Asya ile Avrupa arasında stratejik bir konuma sahip olan, üç büyük semavî din açısından kutsal kabul edilen ve tarih öncesi çağlardan itibaren pek çok uygarlığa ev sahipliği yapmış olan Filistin, XX. yy.'da etkileri günümüzde hâlâ devam eden sancılı bir sürecin içine girmiştir. 1922'de Osmanlı egemenliğinin sona ermesiyle kurulan İngiliz mandası, ilerleyen süreçte Arap-İsrail çatışmasına dönüşecek gerilimin başlangıç noktası olmuştur. Bu gelişmelerin ardından Filistin halkı, çok sayıda trajik olaya tanıklık etmiş ve ulusal bağımsızlık mücadelesi vermeye başlamıştır.

Bu çalkantılı süreçte edebiyatçılar, özgürlük mücadelesi veren halkın yanında yer almış ve eserleriyle bu direnişe destek vermişlerdir. Filistin davasını geniş kitlelere duyurmayı amaçlayan şairler; halka direniş ruhu aşılamış ve şiirleriyle bu ruhu her daim canlı tutmuşlardır. Bu direniş ruhu zamanla edebiyatta kendine yer edinerek, "Filistin Direniş Edebiyatı" adıyla anılan bir alt türün oluşmasına zemin hazırlamıştır.

Filistin Direniş Edebiyatı'nın ilk ve öncü isimlerinden biri olan Ebu'l-İkbâl el-Ya'kûbî'nin hayatı ve edebî kişiliğini ele alan bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Araştırmanın giriş bölümünde Filistin tarihi kısaca ele alınmış ardından şairin yaşadığı XIX. yüzyılın sonları ile XX. yüzyılın başlarında bölgedeki siyasî ve kültürel durum hakkında genel bilgiler sunulmuştur. Son olarak, XIX. ve XX. yüzyıllarda Arap şiirinde Filistin teması üzerinde durulmuş ve konuya dair genel bilgiler aktarılmıştır.

Ebu'l-İkbâl el-Ya'kûbî'nin hayatı ve edebî kişiliği üzerinde durulan birinci bölümde, yaşadığı dönemin tarihî ve toplumsal özellikleri de dikkate alınarak yer verilmiş, ardından edebî kişiliğinin oluşmasında etkili olan faktörler ve etkilendiği şahsiyetlere değinilerek edebî kimliği ve Filistin edebiyatındaki yeri ele alınmıştır. Bu bölümün sonunda ise el-Ya'kûbî'nin kaleme aldığı eserlere yer verilmiştir.

Araştırmanın ikinci bölümünde, el-Ya'kûbî'nin Ḥasenâtu'l-Yerâ' ve en-Nazarâtu's-Seb' adlı divanları hakkında genel bilgiler sunulmuş ve şairin şiirlerinde ele aldığı temalar incelenmiştir. Bu temalar arasında öncelikle dinî şiirleri, ardından Sultan II. Abdülhamid ve Türklere yönelik övgü şiirleri, Muallakatu Filistin adlı şiiri ve son olarak direniş edebiyatı kapsamında kaleme aldığı şiirleri öne çıkmaktadır. Dinî şiirlerinde, şairin Allah'a duyduğu derin iman ve manevi bağlılık şiir örnekleriyle ele alınmış; ayrıca Hz. Peygamber'e yazdığı bir methiye incelenmiştir. II. Abdülhamid ve

Türklere yönelik yazdığı şiirlerde ise Osmanlı'ya duyduğu bağlılık ve takdir duygusu vurgulanmıştır. Direniş edebiyatı başlığı altında, öncelikle bir edebiyat terimi olarak direniş edebiyatının tanımı, yaygın temaları ve önemli temsilcileri aktarılmış; ardından el-Ya'kûbî'nin bu çerçevede kaleme aldığı şiirler incelenmiştir. Bu bağlamda, şairin Balfour Deklarasyonu'na karşı duruşu, hainlerle ve sahte Arap liderleriyle mücadelesi ile boykot çağrısı ve vatan savunusunu merkeze alan şiirleri ele alınmıştır. Söz konusu şiirlerdeki mücadelecî söylem, şiirlerden örneklerle ortaya konmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın üçüncü ve son bölümü ise el-Ya'kûbî'nin divanındaki şiir türlerine ve incelediğimiz eserlerde yer almayan şiirlerine ayrılmıştır. Bu türler Muvaşşah, Zecel ve Tahmîsdir. Arap edebiyat geleneğinde önemli bir yer tutan adı geçen bu türler şairin eserlerinden örneklerle ele alınmıştır. Ayrıca, bu bölümün sonunda el-Ya'kûbî'nin incelenen eserlerinde yer almayan, ancak dönemin gazetelerinde yayımlanan bazı şiirlerine de yer verilmiş ve bu şiirlerden örnekler sunulmuştur.

Bu çalışmada karşılaşılan en önemli zorluk, şairin şiirlerinin büyük çoğunluğunu içeren ve onun ilk divanı olan *Hasenâtu'l-Yerâ*'ya ulaşamamış olmamızdır. Danışmanım Prof. Dr. Selami BAKIRCI hocam ile birlikte yoğun çaba sarf etmemize rağmen söz konusu esere erişilememiştir. Bu nedenle, şairin şiirlerinin tamamına doğrudan Samîr Şehâde et-Temîmî tarafından kaleme alınan *Hassânu Filistin: Ebu'l-İkbâl el-Yakûbî Hayâtuh ve Şi'ruh* adlı eserden ulaşılmıştır. Söz konusu eserde yer alan şiirlerin tamamı harekesiz olduğundan, beyitler tek tek incelenmiş ve tarafımızca harekelenmiştir. Çalışmamızın kusursuz olduğu iddiasında değiliz. Bununla birlikte, yapılacak her türlü yapıcı veya eleştirel değerlendirmeyi, gelecekte gerçekleştireceğimiz araştırmalar için yol gösterici olacağı kanısındayız.

Bu çalışmaya başladığım andan itibaren yönelttiğim tüm soruları büyük bir sabır ve içtenlikle yanıtlayan, her ziyaretimde beni güler yüzle karşılayan ve kıymetli vakitlerini bana ayırma nezaketi gösteren; özellikle de, bir asrı aşkın süredir zulme maruz kalan Filistin halkının korkusuz ve asil sesi olan Ebu'l-İkbâl el-Ya'kûbî'nin hayatına ve edebî kişiliğine dikkatimi çekerek beni bu konuyu çalışmaya yönlendiren muhterem

hocam Sayın Prof. Dr. Selami BAKIRCI'ya en içten şükranlarımı sunmayı bir borç bilirim.

Erzurum-2025

Burak AKÇAY

GİRİŞ

I. FİLİSTİN TARİHİNE KISACA BAKIŞ

Adını M.Ö. 12. yy.'da Kavimler Göçü sırasında deniz yoluyla bu coğrafyaya gelen Filistlerden alan Filistin, tarih boyunca farklı kavimlerin göçleri ve yerleşmelerine sahne olmuş, aynı zamanda karşılarına çıkan üstün güçlerin sayısız istilası ve fetihlerine maruz kalmıştır. Bu durumun başlıca sebepleri arasında, bölgenin Arap coğrafyası içindeki stratejik konumu, üç büyük ilahî dinin doğuşu ve gelişiminde oynadığı kritik rol bulunmaktadır. Ayrıca, bölgenin barındırdığı kutsal yerlerin varlığı, bu topraklara Arz-ı Mukaddes, Arz-ı Ken'an veya Arz-ı Mev'ûd gibi isimlerin verilmesine neden olmuştur. Asya ile Afrika arasında bir köprü konumunda bulunan ve Akdeniz'in güneydoğu ucunda yer alan Filistin, jeopolitik açıdan kritik öneme sahip olup esasen Mısır, Suriye, Akdeniz ve Şeria Nehri arasında kalan topraklardan oluşmaktadır.¹

M.Ö. 5000'lerden sonra Arabistan çevresinden göç eden ve Tevrat'a göre Arapların atası kabul edilen ilk topluluk Amâlikalılardır. Daha sonra Ken'ânlılar, Fenikeliler ve Ârâmîler bölgeye yerleşmişlerdir. Tarihçilerin kahir ekseriyetine göre, Kudüs Ken'ânlılar'ın bir kolu olan Yebûsîler tarafından kurulmuştur.²

M.Ö. 1200'lerde Kavimler Göçü sırasında Gazze Şeridi ve çevresine yerleşen Filistler, zamanla yerli halkla kaynaşarak asimile olmuşlardır. Aynı dönemde Firavun'un zulmünden kaçan yaklaşık 5500 İsrâiloğlu, Hz. Mûsâ'nın önderliğinde Arz-ı Mev'ûda doğru büyük bir göç başlatmış, buradaki kavimlerle ve Filistler'le savaşmış ve M.Ö. 11. yy.'ın sonlarında bölgenin büyük bir kısmını ele geçirerek ilk İsrail devletini kurmuşlardır.³

İsrail'in ilk kralı Saul'un (Tâlût) ardından tahta çıkan Hz. Dâvûd, Kudüs'ü fethedip burayı devletin merkezi haline getirmiştir. Onun dönemimde bölgede yaşayan Amâlikalılar da dâhil olmak üzere tüm kavimler, İsrail Krallığı'nın hegemonyası altına

¹ Muhammet Lutfullah Karaman, "Filistin", *TDVA*, İstanbul 1996, XIII, 89; Fahir Armaoğlu, *Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988)* (4.Baskı), İstanbul 2017, 15-16; Refik Şâkir en-Netşe, İsmâîl Ahmed Yâgî ve Abdulfettâh Hasan Ebû 'Ulye, *Târîhu Filistîn ve Cuğrâfiyyetuhâ* (1.Baskı), el-Muesstu'l-'Arabiyye lid-Dirâsât ve'n-Neşr, Beyrut, 1991, 9; Ömer Sâlih Bergûsî-Halîl Tûtah, *Târîhu Filistîn*, Mektebu's-Sekâfeti'd-Dîniyye, Mısır ts., 9-12.

² Karaman, "Filistin", XIII, 89; Armaoğlu, 17-18.

³ Karaman, "Filistin", XIII, 90; en-Netşe, "vd", 23.

girmiştir. Hz. Dâvûd'dan sonra yönetimi Hz. Süleyman devralmış ve krallık en parlak dönemini yaşamıştır. Devletin sınırlarının Lübnan, Ürdün ve Suriye'nin bir kısmına kadar uzandığı bu dönemde Hz. Süleyman, çevre devletlerle anlaşma sağlayarak Kudüs'te kendi adını taşıyan ilk Yahudî mabedini inşa ettirmiştir. Onun ölümüyle krallık, kuzeyde İsrail ve güneyde Yahuda olarak ikiye bölünmüş, sonrasında İsrail M.Ö. 721'de Asurlular, Yahuda ise M.Ö. 586'da Babiller tarafından yıkılmıştır.⁴

M.Ö. 63 yılında Roma İmparatorluğun eline geçen Filistin, zaman zaman Yahudî isyanlarına tanıklık etmiştir. M.S. 70 yılında Roma prensi Titus, Kudüs'ü büyük bir tahribata uğratmış; M.S. 135'te ise İmparator Hadrianus, Yahudî isyanlarını önlemek amacıyla şehri tamamen yok etmiştir. Roma İmparatorluğu'nun M.S. 395 yılında ikiye bölünmesiyle Bizans'ın kontrolüne geçen bölgede Hristiyanlık hızla yayılmaya başlamıştır. Bölge M.S. 611 yılında Sasanîlerin işgaline maruz kalsa da 7-8/629 yılında İmparator Herakleios tarafından Kudüs dâhil olmak üzere tüm Filistin yeniden Bizans'ın egemenliği altına girmiştir.⁵

Hz. Ebû Bekir döneminde 13/634 yılında Bizanslılara karşı kazanılan Ecnâdeyn zaferiyle Filistin ve Suriye Müslümanların kontrolüne girmiş; bu zaferin ardından Hz. Ömer döneminde 15/636'da Yermük Savaşı kazanılmış, 16/637'de Kudüs, 19/640-41'de ise Kaysariyye fethedilerek tüm Filistin müslümanların hâkimiyeti altına girmiştir. Emevîler döneminde Filistin'e pek çok Arap kabilesi iskân edilmiş, Halife Abdulmelik b. Mervân ve oğlu Velîd buraya özellikle de Kudüs'e büyük önem vererek şehri yeniden inşâ ettirmişlerdir. Abbâsîler döneminde, Suriye ve Filistin birer eyalet haline getirilmiş, 465/1071 yılında Atsız b. Uvak Kudüs'ü alarak Kâim-Biemrillâh ve Selçuklu Sultanı Alparslan adına hutbe okutmuştur. Ayrıca 471/1079 yılında, Sultan Melikşah'ın kardeşi Tutuş, Suriye-Filistin Selçuklu Devleti'ni kurmuştur.⁶

492/1099 yılında Kudüs'ü işgal eden Haçlılar, yaklaşık 70.000 Müslümanı öldürmüşlerdir. Selahaddîn-i Eyyûbî'nin 583/1187'deki fethine kadar süren bu işgal döneminde Filistin, sürekli çatışmalara ve karışıklıklara sahne olmuştur. Daha sonra

⁴ Karaman, "Filistin", XIII, 90; Armaoğlu, 19-20.

⁵ Karaman, "Filistin", XIII, 90; Armaoğlu, 21; en-Netşe, "vd", 28.

⁶ Karaman, "Filistin", XIII, 91; Armaoğlu, 22, en-Netşe, "vd", 30-32.

690/1291 yılında tamamen Memlûklûlerin hâkimiyetine giren Filistin, Müslüman nüfusun en kalabalık olduğu dönem olarak ön plana çıkmıştır.⁷

Filistin, 911/1516'da Yavuz Sultan Selim'in Mercidâbık Muharebesi'nden sonra Osmanlı yönetimine girmiştir. Osmanlı döneminde Filistin bölgesi idarî olarak Şam eyaletine bağlı Kudüs, Gazze, Nablus ve Safed sancaklarına ayrılmıştır. 1247/1832 yılında Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa'nın oğlu İbrâhim Paşa tarafından işgal edilen Filistin, 1256/1840 yılında İngiltere ve Avusturya'nın desteğiyle tekrar Osmanlı yönetimine geçmiştir.⁸

19. yy.'da Filistin, Hristiyan mezheplerin kurumsallaşması ve misyonerlik faaliyetleriyle önemli bir dinî merkez haline gelmiştir. Bu dönemde, özellikle Avrupa'dan gelen misyonerler, kiliseler ve dinî okullar aracılığıyla bölgede aktif rol oynamışlardır. Theodor Herzl'in 1897'de başlattığı Siyonizm hareketi, Filistin'de Yahudî bir yurt kurma hedefiyle ortaya çıkmış ve antisemitizmin artmasıyla Yahudî göçleri hız kazanmıştır. 1882-1903 yılları arasındaki ilk büyük göç (aliyah) ve 1905-1914 arasındaki ikinci aliyah ile Yahudî nüfusu 1914'te 38,754'e yükselmiştir.⁹

Siyonizm hareketinin ortaya çıkmasıyla birlikte, bu mesele Osmanlı Devleti açısından daha hassas bir hâle gelmiştir. Siyonist liderler, Filistin'de bir Yahudî yurdu kurma hedefi doğrultusunda Osmanlı Devleti üzerindeki baskılarını artırmış ve bu çerçevede II. Abdülhamid ile müzakerelerde bulunmak istemişlerdir. Bu bağlamda, Siyonist hareketin önde gelen isimlerinden Theodor Herzl başkanlığındaki bir heyet, 17 Mayıs 1901 yılında Sultan II. Abdülhamid ile görüşmüştür. Heyet, önce Osmanlı hükûmetine belirli bir meblağ teklif etmiş, ardından da Duyûn-i Umûmiyye'nin konsolidasyonunu sağlamayı önererek Filistin'de Yahudîlere ait bir yurt kurulmasını talep etmiştir. Ancak Filistin meselesindeki net tavrıyla bilinen II. Abdülhamid, bu teklifi kesin bir şekilde reddetmiş; yalnızca toprak satışını yasaklamakla kalmamış, Yahudîlerin Filistin'e girişini engellemek maksadıyla birtakım tedbirler de almıştır.¹⁰

⁷ Karaman, "Filistin", XIII, 92; Armaoğlu, 22; en-Netşe, "vd", 36-38.

⁸ Kâmil es-Sevâfirî, *el-Edebu'l-'Arabîyyi'l-Mu'âsir fî Filisîn min sene 1860-1960*, Dâru'l-Me'ârif, Kahire 1975, 17; Karaman, "Filistin", XIII, 92; Armaoğlu, 22; en-Netşe, "vd", 40-42.

⁹ Karaman, "Filistin", XIII, 93.

¹⁰ Mim Kemâl Öke, *Kutsal Topraklarda Siyonistler ve Masanlor*, İstanbul, 1990, 136; Selami Bakırcı, "Modern Arap Şiirinde Balfour Deklarasyonu", Nevzat H. Yanık Armağanı, Fenomen Yayınları Ankara 2023, 67-94; Karaman, "Filistin", XIII, 93; Armaoğlu, 30-31.

I. Dünya Savaşı sırasında, İngiltere, Arap topraklarının bağımsızlığı vaadiyle Şerîf Hüseyin'i Osmanlı'ya karşı ayaklandırmak için 1915-1916 yıllarında Mac-Mahon yazışmalarını yürütmüş; o da bu vaatlere inanarak Osmanlı'ya başkaldırmıştır. Bu sırada Sykes-Picot Antlaşması ile Arap toprakları İngiliz ve Fransız nüfuz alanlarına bölünürken, 1917'de Balfour Bildirisi ile İngiltere, Filistin'de Yahudî bir yurt kurulmasını desteklediğini açıklamıştır.¹¹ Aynı yıl, General Allenby (öl.1936) komutasındaki İngiliz birlikleri Bi'rüssebi'yi ele geçirmiş; Türkler ise Kudüs'ü savunmak için bir "Yıldırım Orduları Grubu" kurmuşlarsa da başarılı olamamışlardır. 11 Aralık 1917'de şehri ele geçiren Allenby Haçlı seferlerinin bittiğini ilan etmiştir. Kudüs'ün düşüşüyle İngilizler 1918'de Filistini tamamen ele geçirmişlerdir.¹² Böylece 402 yıllık Osmanlı egemenliği sona ererken, asırlardır süregelen islam hâkimiyeti de son bulmuştur.

1880'lerden itibaren küresel düzeyde etkisini artıran Siyonizm, Filistin'de bir Yahudî devleti kurma hedefi doğrultusunda girişimlerini yoğunlaştırmıştır. Bu girişimler, İngiltere mandası döneminde ivme kazanmış ve sonunda 1948'de İsrail Devleti'nin kurulmasıyla sonuçlanmıştır.

II. XIX. YY'IN SONLARI VE XX. YY'IN BAŞLARINDA SİYASİ DURUM

Sultan Abdülaziz (1861-1876) iktidara geldiğinde, Tanzimat reformlarına ve Hatt-ı Hümayun'a karşı otoriter bir yönetim kurma arzusunu açıkça dile getirmiştir. Karakter olarak da otoriter bir anlayışa sahip olan padişahın bu tutumu, sonraki sultanların da benzer otokratik hedefler peşinde koşmalarına zemin hazırlamıştır. Öte yandan bu dönemde Sadrazam Midhat Paşa (öl. 1884), Osmanlı Devleti'nde anayasal temellere dayalı bir meşrutî idare kurma çabaları göstermiştir. Bu çabalar, Sultan Abdülaziz ve kısa süre tahtta kalan Sultan V. Murad'ın tahttan indirilmesiyle sonuçlanmış ve Midhat Paşa ve arkadaşlarıyla anlaşma yapan Sultan II. Abdülhamid tahta çıkmıştır.¹³

¹¹ Karaman, "Filistin", XIII, 94; Bakırcı, 68.

¹² Öke, 337.

¹³ Samîr Şahâde et-Temîmî, *Hassânu Filistîn: Selîm Ebu'l-İkbâl el-Ya'kûbî Hayatuh ve Şi'ruh* (1.Baskı), İttihâdu'l-Kuttâbi'l-Filistîniyyîn, Kudüs 1991, 10; Erhan Ezici, "Tanzimat Dönemi ve Osmanlı İmparatorluğu'nda Değişen Yönetim Anlayışı", *Belgi Dergisi*, 2 (20), (Haziran 2020), 2801-2821; Cevdet Küçük, "II. Abdülhamid", *TDVA*. İstanbul, 1988, I, 216.

II. Abdülhamid aydınların reform ve değişim isteklerini bastırarak otoritesini daha da güçlendirmiştir. Bu durum karşısında aydınlar, Osmanlı Devleti içinde gizli örgütler kurarak direnişe geçmiş veya sınırların ötesinde, özellikle Paris, Londra, Cenevre ve Kahire’de muhalif faaliyetler yürütmeye başlamışlardır.¹⁴

Bu dönemde Sultan, Yahudî örgütlerin Filistin’de devlet kurma girişimlerini engellemek için sıkı önlemler almıştır. Özellikle Filistin’e yönelik Yahudî göçünü ve toprak satışlarını sınırlayarak, bölgedeki toprakları kendi mülkiyetine almıştır. Bu durum, Siyonist liderler için büyük bir engel oluşturmuş ve istedikleri desteği Sultan’dan alamamışlardır. Bu süreçte Siyonistler, hedeflerine ancak Osmanlı’nın çöküşü ve Sultan’ın tahttan indirilmesiyle ulaşabileceklerini anlamışlardır. Nitekim iç çekişmeler ve Siyonistlerin de etkisiyle II. Abdülhamid, 31 Mart Vak‘ası’nın ardından tahttan indirilmiştir.¹⁵

İttihat ve Terakkî Cemiyeti, iktidara geldikten kısa bir süre sonra otoriter bir yönetim anlayışına yönelerek Turan milliyetçiliğini benimsemiş ve diğer etnik grupları Türkleştirme politikaları uygulamaya çalışmıştır. Araplar, bu politikalara karşı çıkarak Arap milliyetçiliğini savunmuş ve bu durum, Araplar ile İttihat ve Terakkî arasında çatışmalara ve isyanların çıkmasına yol açmıştır. İktidar, çatışmaları önlemek ve isyanları bastırmak için “Seffâh” lakabıyla bilinen Cemal Paşa (öl. 1922)’yı Suriye ve Filistin bölgelerine IV. Ordu Kumandanlığına atamıştır.¹⁶

Cemal Paşa, Suriye’de otoriteyi sağlamak için otoriter bir yönetim tarzı benimsemiştir. Bu süreçte, Arap milliyetçilerini halkın desteğinden yoksun bırakmayı ve devlete olan güveni arttırmayı hedefleyerek uzlaşmacı bir tutum sergilemiştir. Ancak, İttihat ve Terakkî’nin Türkçü ve merkezîyetçi politikaları nedeniyle Arap milliyetçileri hala tepkilerini sürdürmeye devam etmiştir. Bu tepkiler karşısında Cemal Paşa, cihat ve halifelik temalarını ön plana çıkararak Arapları, Türklerle birlikte Osmanlı’nın ortak çatısı altında tutmaya çaba sarfetmiştir.

¹⁴ et-Temîmî, 10.

¹⁵ Necmettin Alkan, *Selanik İstanbul’a Karşı 31 Mart Vak‘ası ve II. Abdulhamid’in Tahttan İndirilmesi* (2.Baskı), Timaş Yayınları, İstanbul 2014, 13; Ziya Polat, “Yahudîlerin II. Abdulhamid Döneminde Filistin’e Göç Girişimleri ve Oliphant’ın Siyonist Koloni Talebi”, *Journal of Islamicjerusalem Studies*, 17 (1), (Haziran 2017), 1-20.

¹⁶ et-Temîmî, 10.

Cemal Paşa, Arap ayrılıkçı hareketlerin bağımsızlık emellerini sürdürdüğünü öğrenince, uzlaşmacı tavrını bir kenara bırakıp sert tedbirler almaya başlamıştır. Arap milliyetçi liderlerin Fransız ve İngilizlerle işbirliği yaptığını gösteren belgeler Paşa'nın eline geçince, bu kişilere karşı yargı süreçleri başlatılmıştır. Arap milliyetçiliği için işbirliği yapanlar Divan-ı Harb-i Örfî mahkemelerinde yargılanmış ve bağımsızlık taraftarı 11 kişi idam edilmiştir. Ayrıca, devlet aleyhinde faaliyet gösteren bazı Arap aileleri de Anadolu'ya sürgün edilmiştir.¹⁷

Tüm bu baskılara rağmen, Arapların büyük çoğunluğu savaşın sonuna kadar Osmanlı'ya bağlılıklarını sürdürmüş ve Türklere duydukları sevgiyi açıkça ifade etmiştir. Öyle ki, Enver Paşa Filistin'e geldiğinde onu karşılayan şairimiz Ebu'l-İkbâl el-Ya'kûbî, Enver Paşa (öl. 1922)'ya duyduğu sevgiyi şu dizeleriyle dile getirmiştir:¹⁸ (Basîr)

هَٰذَا فَلَسْطِينُ فَارَتْ غُرُهَا بِكُمْ	يَا أَنْوَرَ النَّاسِ مِنْ ثُرْكٍ وَمِنْ عَرَبٍ
وَاصَلْتَهَا الْيَوْمَ فَافْتَرَّتْ مَبَاسِمَهَا	كَالْحَوْدِ تَفْتَرُ يَوْمَ الْوَصْلِ عَنْ شَنْبٍ
أَنْتَ الَّذِي لَمْ نَجِدْ فِي خَلْقِهِ عَوْجًا	وَمَنْ كَأَنْوَرَ فِي خُلُقٍ وَفِي أَدَبٍ
لَكَ الْمَرْوَةُ خَلَقًا وَالتَّقَى خُلُقًا	وَالْمَرْءُ بِالْخُلُقِ لَا بِالْدُرِّ وَالذَّهَبِ
يُمْنَاكَ فِيهَا وَحَسْبِي بِالْيَمِينِ هُدًى	يَرَاغُ حَزْمٍ فِي يُسْرَاكَ دُو شَطَبٍ

Türk ve Arap olan insanların en nurlusu olan ey Enver Paşa! Şu Filistin'in Arapları sizinle kazandı.

Bugün oraya vardın da onun gülümsemeleri ışıklar saçtı. Tıpkı vuslat günü güzel dişlerini göstererek tebessüm eden güzel genç kızlar gibi.

Sen, yaratılışında hiçbir eğrilik bulamadığımız kişisin; kim ahlak ve edepte Enver gibi olabilir ki?

Senin, yaratılış yönünden mertliğin; ahlak yönünden ise takvan vardır. Kişi ahlakıyla (değer kazanır) inci ve altınla değil.

¹⁷ Seydi Vakkas Toprak, "Cemal Paşa'nın Emriyle Aliye Sıkıyönetim Mahkemesince İdam Edilen Arap İleri Gelenlerinin Arap Ayrılıkçı Hareketlerine Etkisi", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 27 (2), (Temmuz 2017), 297-310.

¹⁸ (Erişim Tarihi: 23.07.2024), https://www.geliboluyuanlamak.com/244_birinci-dunya-savasinda-osmanli-devletinde-araplar-talha-cicek.html; et-Temîmî, 11.

Senin sağ elin Filistin'dedir ve o sağ el bana rehber olarak yeter. Sol elinde ise keskin bir kararlılık kalemi vardır.

I. Dünya Savaşı devam ederken, Fransa ve İngiltere arasında imzalanan ve Ortadoğu'nun savaş sonrası paylaşımını öngören Sykes-Picot Anlaşması, Filistin'in statüsünü belirsiz bırakırken; 1917'de Arthur James Balfour tarafından kaleme alınan Balfour Deklarasyonu, Filistin'de Yahudilere bir yurt kurulmasını vaad etmiştir. Eylül 1918'de Filistin'deki Osmanlı egemenliği'nin sona ermesiyle birlikte, Balfour Deklarasyonu, savaş sonrası imzalanan Sevr Antlaşması'na da dâhil edilmiştir. İngiltere, 1920 yılında Filistin'de bir manda yönetimi kurmuş ve bu yönetim, 1922'de Milletler Cemiyeti tarafından resmen onaylanmıştır.¹⁹ Bu durum, Yahudî göçünün önünü açmış ve Yahudî nüfusu 1925 yılında 104.000'e ulaşmıştır.²⁰ Bu gelişmeler, Filistinli halk arasında büyük bir öfkeye yol açmış ve Filistinliler, hem manda yönetimine hemde Siyonizme karşı mücadele etmeye başlamışlardır.

1922-1936 yılları arasında Filistin'de düzenlenen çeşitli yerel siyasî konferanslar, bu mücadelenin toplumsal ve siyasî boyutlarını ortaya koymuştur. Bu konferanslarda, parlamenter bir hükümetin kurulması, ulusal bağımsızlık ve Arap birliği gibi hedefler ön plana çıkarılmıştır. Aynı zamanda, Yahudî yurdunun kurulması ve Siyonist göç projeleri kesin bir dille reddedilmiştir. Özellikle Ocak 1935'te Kudüs'teki er-Ravda Koleji'nde düzenlenen İkinci İslam Konferansı'na, aralarında Ebu'l-İkbâl el-Ya'kûbî'nin de bulunduğu yaklaşık 400 kişi katılmıştır. Katılımcılar, Yahudî göçünün durdurulması ve Filistin topraklarının Yahudilere satışının dinî açıdan yasaklanması gerektiğine dair bir fetva yayınlamış ve bu tür satışlara aracılık edenler dinî açıdan mürted olarak kabul edilmiştir.²¹

Filistinde 1920, 1921 ve 1929 yıllarında daha çok mahallî çapta üç büyük ayaklanma meydana gelmiştir. Özellikle 1929 yılının Ağustos ayında patlak veren ayaklanma, Yafa, Hayfa, Safed ve Hebron gibi Filistin'in çeşitli şehirlerine yayılarak birçok kişinin ölümüne sebep olmuştur. Bu olayın üzerine, Ekim 1930'da İngiltere, "Passfield Beyaz Kitabı" olarak bilinen bir rapor yayınlamıştır. Bu rapor, 1922 yılında

¹⁹ (Erişim Tarihi: 23.07.2024), <https://www.insamer.com/tr/ulke-profil-filistin>

²⁰ Karaman, "Filistin", XIII, 95.

²¹ et-Temîmî, 11-12.

olduğu gibi Arap-Yahudî işbirliğine dayalı bir yönetimi önerirken, aynı zamanda Yahudîlere göç ve toprak satışının kısıtlanmasını da belirtiyordu.²²

1933 yılında Almanya’da Naziler’in iktidara gelmesiyle Yahudî göçü hız kazanmış ve Yahudî nüfusu 211.327’ye ulaşmıştır. Aynı dönemde Yahudîler, 36.991 dönüm toprak satın almışlardır. Bu durum, 1933 sonrasında Araplar ile Yahudîler arasındaki çatışmaların şiddetlenmesine neden olmuştur.²³

İngiliz Manda Yönetimi’nin Yahudî göçlerine izin vermeye devam etmesi ve bununla beraber gelen toprak kayıplarına daha fazla tahammül edemeyen Filistinliler, 1936 yılında Yahudî göçünü ve toprak kayıplarını protesto etmek için Kudüs Müftüsü Hacı Emîn el-Huseynî (öl. 1974)’nin liderliğinde genel bir grev başlatmışlardır. Bu olayın ardından tepkiler giderek artmış ve “Büyük Arap Ayaklanması”na dönüşmüştür.²⁴ Şairimiz, bu grevi ve Filistin halkının direnişini şu dizeleriyle tasvir etmiştir:²⁵ (Hafif)

أَضْرَبَ الْعُرْبُ فِي فِلِسْطِينَ حَتَّى	أَكْبَرَ الشَّرِّ فِيهِمْ الْإِضْرَابَ
تَرَكُوا الْبَيْعَ وَالشِّرَاءَ وَسَادُوا	فِي وَجْهِهِ الْمُسْتَعْمِرِينَ الْبَابَ
عَلَّهِمْ يَبْلُغُونَ رَغْمَ أَوْلَاءِ الْقَوْمِ	تِلْكَ الْأَمَّالَ وَالْأَرَابَ
وَسَوَاءٌ مَنْ أَضْرَبُوا فِي فِلِسْطِينَ	وَمَنْ فِي الْحُرُوبِ هَزُّوا الْحَرَابَ

Araplar Filistin’de öyle bir grev yaptılar ki, Doğu bile onların grevini büyük gördü.

Alışverişi bıraktılar ve sömürgecilerin yüzüne kapıları kapadılar.

Belki de onlar, bu halka rağmen bu umutlara ve hedeflere ulaşacaklardır.

Filistin’de grev yapanlar ve savaşlarda mızrak sallayanlar aynıdır.

İsyanın 15 Nisan 1936’da başlaması üzerine İngilizler, Filistin’e bir komisyon göndermiştir. Komisyon, Yahudî ve Arap toplumlarının aynı devlet içinde birlikte yaşamasının mümkün olmadığını belirterek, Filistin’in ikiye bölünmesini öngören Peel

²² Saniye Oruç, *Filistin Halkının Parçalanmışlığı: Hamas El-Fetih Çatışması* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2010, 16; et-Temîmî, 12-13.

²³ Mehmet Ali Duran, “Filistin’de Yaşanan Arap-Yahudî Çatışmaları Özelinde Peel Komisyonu Kararları ve Arapların Türkiye’den Beklentileri (1929-1939)”, *Filistin Araştırmaları Dergisi*, (10), (Aralık 2021), 57-80; Oruç, 16.

²⁴ Oruç, 17; Duran, 66; en-Netşe, “vd”, 61.

²⁵ et-Temîmî, 13.

Raporu'nu yayınlamıştır. Bu rapor, ayaklanmanın şiddetlenmesine yol açarken Yahudî toplumunda da tepkilere yol açmıştır.²⁶

İngiltere, 1936-1939 ayaklanmasını sonlandırmak için 17 Mayıs 1939 tarihinde Beyaz Belge'yi (MacDonald White Paper) yayımlamıştır. Belge, Yahudî Devleti'nin kurulmasının İngiliz hükümetinin politikası olmadığını belirtmiş, Yahudî göçmenlerin kabulünün Arap nüfusunun onayına bağlı olacağını vurgulamıştır. Ayrıca, beş yıl içinde göçmen sayısının 75.000 kişi ile sınırlanacağı ve on yıl içerisinde, Araplarla işbirliği içinde bağımsız bir Filistin Devleti'nin kurulacağını öngörmüştür. Bu Belge, Filistinli Arap direniş grupları arasında bölünmelere yol açarak ayaklanmanın zayıflamasına neden olmuş, ardından II. Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle birlikte bu gelişmeler gölgede kalmıştır.²⁷

II. Dünya Savaşı döneminde artan yasadışı Yahudî göçleri, Filistin'deki nüfusu önemli ölçüde artırmış ve bölge, birçok çatışmaya sahne olmuştur. 1946'dan itibaren bölgede sıkıyönetim uygulanmaya başlanmış, ancak İngiltere, çatışmaları durduramayacağını fark edince meseleyi Birleşmiş Milletler'e taşımıştır. Bu konuda oluşturulan komite, 1947'de sunduğu raporda ekonomik birlik altında bölgenin iki halk arasında bölünmesini önermiş ve Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 29 Kasım 1947'de 181 sayılı kararla bu öneriyi kabul etmiştir. Bu öneriye göre, Kudüs uluslararası bir statüye kavuşturulacak ve Filistin yedi bölgeye ayrılacaktı; bu bölgelerden üçü Yahudî lere, üçü ise Araplara verilecekti. Ancak, Araplar gibi bu bölünme kararını kabul etmeyen Yahudîler de terör faaliyetlerini artırmış ve bölgede yaşayan Arapları öldürmeye ya da göç etmeye zorlamışlardır. Nihayetinde Manda yönetiminin sona ereceği 15 Mayıs 1948 gecesi, İsrail'in bağımsızlığı ilan edilmiştir.²⁸

III. XIX. YY'IN SONLARI VE XX. YY'IN BAŞLARINDA KÜLTÜREL DURUM

II. Abdülhamid tahta geçtiğinde, Osmanlı Devleti'nde birbirinden bağımsız, farklı felsefe ve müfredata sahip üç ayrı okul sistemi bulunuyordu. Bu okullar medreseler ve sıbyan mektepleri, Maarif Nezareti'ne bağlı okullar ve özel okullar olmak üzere üç ana

²⁶ Karaman, "Filistin", XIII, 95; Oruç, 17-18.

²⁷ Karaman, "Filistin", XIII, 95; Oruç, 18.

²⁸ Tekin Önal, "Sykes-Picot Antlaşması'ndan İsrail'in Kuruluşuna Kadar Filistin Meselesi", *Journal of History School*, 44, (Şubat 2020), 246-265; Oruç, 19.

gruba ayrılmaktaydı. II. Abdülhamid döneminde devredilen bu eğitim yapısı, merkeziyetçi bir anlayışla yönetilmiş ve farklı eğitim kurumları arasında bir denge oluşturmayı amaçlayan bir politika izlenmiştir. Bu politikanın temel hedefi, kız ve erkek öğrenciler için ilk, orta ve yükseköğrenim basamaklarını kapsayan bütüncül bir eğitim sistemi geliştirmek olmuştur.²⁹

Bu hedef doğrultusunda II. Abdülhamid, eğitimin modernleştirilmesi, yaygınlaştırılması ve merkeziyetçi politikalara uygun bir şekilde yürütülmesi için önemli adımlar atmıştır. Tanzimat dönemi boyunca hükümetin İstanbul dışındaki eğitim hizmetlerini genişletme imkânı sınırlıydı; ancak 1878'den itibaren II. Abdülhamid'in çabalarıyla eğitim faaliyetleri imparatorluğun dört bir yanına ulaşmış, devlet eliyle eğitim hizmetleri daha geniş kitlelere yayılmıştır. Bu dönemde Sultan, Filistin'in çeşitli şehirlerinde ve köylerinde birçok iptidaiye, rüşdiye ve idadi okulu açarak, devlet eğitim kurumlarının yaygınlaşmasını ve bölgedeki eğitim hizmetlerinin hızla gelişmesini sağlamıştır. Aynı dönemde, misyoner kuruluşlar da özellikle Hristiyan nüfusun yoğun olduğu Filistin'in bazı şehirlerinde özel okullar açarak kültürel hayatın canlanmasında pay sahibi olmuşlardır.³⁰

1908 Anayasası'nın yürürlüğe girmesiyle eğitim sisteminde köklü değişiklikler gerçekleştirilmiş ve üniversite öncesi eğitim süresi 12 yıla çıkarılmıştır. Bu dönemde, yabancı ve devlet okullarının yanı sıra, Müslüman ve Hristiyan aileler tarafından kurulan özel okulların sayısında da önemli bir artış olmuştur. Bu farklı türdeki eğitim kurumları, (yabancı, devlet ve özel) modern bilgi ve düşüncelerin Arap gençliğine aktarılmasında önemli bir rol oynayarak, daha sonraki dönemlerde ortaya çıkan edebî ve bilimsel kalkınmanın temel taşlarından biri haline gelmiştir. Ayrıca, bu okullar yerel yönetimlerin modernleşme sürecine katkı sağlayacak nitelikte memurlar yetiştirmiş ve eğitim alanındaki kalkınmaya öncülük eden yetkin öğretmenler de bu kurumlardan mezun

²⁹ Büşra Karataşer, "İkinci Abdülhamid Dönemi Eğitim Politikası", *The Journal of Academic Social Science Studies*, (57), (Temmuz 2017), 423-434; Yaşar Baytal, "Tanzimat ve II. Abdülhamid Dönemi Eğitim Politikaları", *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 11 (11), (Mart 2000), 23-32.

³⁰ Ömer Kürşat Koçyiğit, *II. Abdülhamid Dönemindeki Mesleki Okulların Modernleşmeye Etkileri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tekirdağ 2019, 30; Karataşer 428; en-Netşe, "vd", 42; (Erişim Tarihi: 19.08.2024), https://www.ppp.ps/ar_page.php?id=ee0a4cy15600204Yee0a4c.

olmuştur. Bunun yanı sıra, sınırlı sayıda öğrenci, eğitim almak üzere Beyrut, Trablusşam, Mısır, İstanbul veya özellikle Fransa gibi Avrupa'nın merkezine gitmiştir.³¹

Bu dönemde, kütüphanelerin ve modern matbaaların yaygınlaşması, 1908 sonrası gazeteciliğin ortaya çıkması ve edebî üretimin artışı, kültürel kalkınmaya önemli katkılarda bulunmuştur. Filistin'de, mevcut kütüphanelerin yanı sıra yeni kurulan özel kütüphaneler de bu süreci desteklemiştir. Mescid-i-Aksâ'nın kütüphaneleri, Akka'daki el-Cezzâr Camii'ne ait "Ahmediyye Kütüphanesi," Yafa Ulu Camii'nin kütüphanesi ve Hristiyan manastır kütüphaneleri bu süreçteki önemli kültürel merkezler olarak öne çıkmıştır. Buna ek olarak, 1900 yılında Kudüs'te Şeyh Râgıp el-Hâlidî (öl. 1951) tarafından kurulan "el-Hâlidî Kütüphanesi" ve 1910 yılında Gazze'de Muhyiddîn el-Huseynî (öl. 1929) tarafından kurulan "İslam Kütüphanesi" gibi özel kütüphaneler de önem kazanmıştır. Ayrıca, "Rus Ortodoks Cemiyeti Kütüphanesi" ve arkeoloji enstitülerine ait kütüphaneler gibi yabancı kütüphaneler de bu dönemde ortaya çıkmış ve kültürel kalkınmayı destekleyen unsurlar arasında yer almıştır.³²

1846 yılında Kudüs'te kurulan Fransisken Matbaası ile Filistin'e giren matbaacılık, 1908 yılına kadar sınırlı kalmış, bu tarihten itibaren Kudüs, Hayfa ve Yafa'da özel matbaalar yayılmaya başlamış ve ekipmanları Beyrut'tan temin edilmiştir. Kudüs'teki George Habib Hanania Matbaası, bu dönemin en önemli yerli matbaalarından biri olarak öne çıkmıştır. Gazetecilik ise, 1876'da Osmanlı yönetimi tarafından hem Arapça hem de Türkçe olarak yayımlanan "el-Ğudsu's-Şerîf" gazetesinin çıkartılmasıyla Filistin'e girmiştir. Bu gelişme, birçok entelektüel, yazar ve edebiyatçının memleketlerine dönerek kültürel hayata katkıda bulunmalarına olanak tanımış ve birçok gazetenin kurulmasını sağlamıştır. Bu gazeteler arasında en-Nefâisu'l-'Aşriyye, ed-Dustûr, el-Ğuds, el-Ahğâr,

³¹ (Erişim Tarihi: 19.08.2024), https://www.ppp.ps/ar_page.php?id=ee0a4cy15600204Yee0a4c.

³² (Erişim Tarihi: 19.08.2024), https://www.ppp.ps/ar_page.php?id=ee0a4cy15600204Yee0a4c.

el-Hurriyye ve Filistîn gazetesi yer almaktadır. Bu gazeteler, Filistin'deki kültürel hareketliliği canlandırmada önemli bir rol oynamıştır.³³

Manda dönemine geldiğimizde Filistin'deki eğitim ve kültürel yaşamda önemli gelişmeler yaşanmıştır. Ancak bu ilerlemeler, Mısır, Irak, Suriye ve Lübnan gibi diğer Arap ülkelerine kıyasla daha sınırlı kalmıştır. İngiltere, bölgedeki eğitim sistemini yönetirken belirli stratejik amaçlar gütmüş, Arap okullarını doğrudan kontrol altına alarak, Yahudî okullarının idaresini Yahudî Milli Konseyi'ne (Va'ad Leûmî) bırakmıştır. Bu bağlamda, İngilizce, ilkokul ve ortaokul düzeyinde zorunlu bir dil haline getirilmiştir. Misyoner okulları, dinî, eğitsel ve kültürel fonksiyonlarını sürdürürrek faaliyetlerine devam etmiş ve okullarını din adamları, öğretmenler ve eğitim materyalleriyle desteklemişlerdir. Bu okullar, Filistin'deki eğitim ve edebî kalkınmanın yönlendirilmesinde önemli bir etkiye sahip olan Nahle Zureyk (öl. 1921) gibi birçok saygın ve güvenilir bilim insanını bünyesinde barındırmıştır.³⁴

Bu dönemde, dinî âlimlerin eğitim ve kültürel hareketlere yönelik artan ilgisi gözle görülür bir şekilde öne çıkmaktadır. 17 Aralık 1931'de düzenlenen Genel İslam Konferansı'nda, el-Aksâ Üniversitesi adıyla bir İslam üniversitesi kurulması ve Kur'an-ı Kerim sözlüğünün modern bir şekilde oluşturulması gibi kararlar alınmıştır. Ayrıca, 1932'de Hayfa'da gerçekleştirilen ikinci konferansda, Filistinli gençlerin ilme ve kültüre olan derin ilgileri öne çıkmış; bu konferansta Arap okullarının yerel yönetim altında bulunması gerektiği, tarım, sanayi ve ticaret alanlarında yeterli sayıda okulun açılması ve eğitimin zorunlu hale getirilmesi gibi önemli kararlar alınmıştır. Bu konferanslarda alınan kararlar, Filistin toplumunun kültürel ve eğitimsel meselelerdeki duyarlılığını ve eğitim yönetiminin Araplara devredilmesi gerekliliğini açıkça ortaya koymuştur.³⁵

Manda dönemi boyunca eğitim politikaları, özellikle ilkokul ve ortaokul seviyelerinde yoğunlaşmış ve bu süreçte okul ve öğrenci sayısında kayda değer bir artış gözlemlenmiştir. Ancak, İngiliz yönetiminin Yahudîlere yönelik bir taraf tutum sergilediği aşîkârdır. 1920'de Filistin'deki Arap devlet okulu sayısı 244 iken, bu sayı

³³ (Erişim Tarihi: 19.08.2024), https://www.ppp.ps/ar_page.php?id=ee0a4cy15600204Yee0a4c; et-Temîmî, 16.

³⁴ et-Temîmî, 17-18.

³⁵ et-Temîmî, 18.

1945 yılına gelindiğinde 513'e yükselmiştir. Aynı dönemde Yahudî devlet okullarının sayısı 137'den 573'e çıkmıştır. Arap öğrencilerin sayısı, 1920'lerin başlarında 30.681 iken, bu sayı 27 yıl içinde yaklaşık yüzde 500'lük bir artışla Manda döneminin sonlarına doğru 150.000'e ulaşmıştır. İngiliz yönetimi, bu dönemde Filistin'deki Arapların eğitim politikalarını ve diğer alanlardaki politikalarını bağımsız olarak belirlemelerini engellemek amacıyla yetkilerini doğrudan kullanmış ve bu suretle Balfour Deklarasyonu'nun uygulanmasına engel teşkil edecek herhangi bir duruma mahal vermemeye çalışmıştır. Başka bir ifadeyle, İngiliz yönetimi Arap eğitimi tamamen kendi kontrolü altına almış ve bu durum, İngiliz eğitim politikasındaki taraflılığı açıkça ortaya koymuştur.³⁶

Filistin'deki kültürel gelişmelerin en önemli göstergelerinden biri de, Filistin kültürünün yabancı kültürlerle, özellikle de Arap ve Rus kültürleriyle buluşturan tercüme hareketlerinin başlamasıdır. Edebiyatçılar, farklı kitapları hızla çevirip kendi özgün yazım stilleriyle yeniden şekillendirmişlerdir. Bu tercüme faaliyetleri başlangıçta dinî içerikliydi, çünkü çeviri süreci öncelikle misyoner okulları aracılığıyla başlamıştı. Ancak zamanla, çeviri faaliyetlerinin odağı dinî metinlerden edebî eserlere kaymış, böylece romanlar, hikâyeler ve masallar gibi çeşitli edebî türler Filistin'de yaygınlaşmaya başlamıştır.³⁷

Halîl Beydes (öl. 1949), Rusçadan Arapçaya uzun roman çevirisinin öncüsü olarak kabul edilirken, Rûhî el-Ḥâlidî (öl. 1913) Fransız edebiyatıyla derin ilişkiler kurmuş; Victor Hugo (öl. 1885), Arap ve Batı edebiyatıyla ilgili makaleler kaleme almıştır. 1908 Anayasası'nın ardından dergiler, özellikle Rusçadan olmak üzere, tüm yabancı dillerden yapılan çevirilere geniş yer vermeye başlamıştır. Filistinli çevirmenlerin, Arap okuyucularını Puşkin (öl. 1837), Tolstoy (öl. 1910), Dostoyevski (öl. 1881) ve Gorki (öl. 1936) gibi büyük yazarlarla tanıştıran ilk isimler olduğu düşünülmektedir. Almanca da, Cibrân Maţar (öl. 1924), İlyâs Naşrullah (öl. 1964) ve Bendelî Cevzî (öl. 1942)'nin katkılarıyla Rusçadan sonra çeviri faaliyetlerinde ikinci en önemli dil haline gelmiştir. Ahmed Şâkir el-Karmî (öl. 1927) ise Fransızca ve İngilizceden çeviriler yaparak bu alana

³⁶ Sâlih 'Asûl, et-Ta'lim fî Filistîn Eşnâ' Fetrati'l-İntidâbi'l-Biriţâniyyi, *Mecelletu'l-'Ulûmi'l-İctimâ'iyye ve'l-İnsâniyye*, (9), (Mart 2019), 243-270; et-Temîmî, 18.

³⁷ et-Temîmî, 18-19.

önemli katkılarda bulunmuştur. Ayrıca, Yunanca ve Türkçe'den yapılan çeviriler de bu dönemde kendine yer bulmuştur.³⁸

Manda döneminde basın, oldukça olumlu bir olgu olarak karşımıza çıkmış ve Filistin'deki kültürel ve edebî hareketin gelişimine önemli ölçüde katkıda bulunmuştur. Gazeteler, dönemin siyasî atmosferine tanıklık eden ve toplumsal sorunları ele alan edebî eserleri yayımlayarak bu sürece destek vermiştir. Şairimiz Ebu'l-İkbâl el-Ya'kûbî'nin en etkileyici vatansever ve toplumsal şiirleri, Filistin, ed-Difâ', el-Câmi'atu'l-İslâmiyye, eş-Şırâtu'l-Mustakîm gibi önemli Filistin gazetelerinde yayımlanmıştır.³⁹ Bu dönemde, Osmanlı dönemine kıyasla gazete ve dergilerin sayısında belirgin bir artış yaşanmıştır. eş-Şırâtu'l-Mustakîm, el-İkdâm, el-Câmi'atu'l-'Arabiyye, el-Câmi'atu'l-İslamiyye, ed-Difâ', el-Vahdetu'l-'Arabiyye, el-Fecr, el-Livâ', el-Muntedâ, Şavtu's-Şa'b gibi yayınlar, dönemin en meşhur basın organları arasında yer almıştır. Arap dünyasının, özellikle de Mısır'ın el-Muqtetaf, el-Hilâl, er-Risâle, eş-Şekâfe gibi dergilerinin, Filistinlilerin kültürel düzeylerinin yükselmesine ve edebî eğilimlerin oluşmasına büyük katkı sağladığını vurgulamak gerekir. Bu dönemde kültürel iletişimin nispeten açık olması, bu tür yayınların Filistin'e girmesine olanak tanımıştır.⁴⁰

IV. XIX. VE XX. YY'LARDA ARAP ŞİİRİNDE FİLİSTİN

1860-1908 yılları arasındaki dönemde Filistinli edipler, Mısır'da ortaya çıkan yenileşme hareketlerinden derin biçimde etkilenmişlerdir. Bu dönemde özellikle eğitim amacıyla el-Ezher Üniversitesi'ne giden öğrenciler, burada dil, edebiyat, tefsir, fıkıh ve hadis gibi çeşitli ilim dallarında öğrenim görmüş; eğitimlerini tamamladıktan sonra ülkelerine dönerek kadılık ve müftülük gibi dinî ve idarî görevlerde bulunmuşlardır. Bu öğrencilerin bir kısmı, ülkelerine döndükten sonra edebiyata yönelmiş ve özellikle dinî

³⁸ Ali Bulut, "Rûhî Hâlidî", *TDVA*, Ankara 2020, Ek-I, 518; Hüseyin Yazıcı, *The Short Story In Arabic Literature*, Cairo, General Egyptian Book Organization, 2004, 96; (Erişim Tarihi: 19.08.2024), https://www.ppp.ps/ar_page.php?id=ee0a4cy15600204Yee0a4c

³⁹ Filistin, "Veyli Mine'd-Dehrî", 8 Ekim 1933, 5; el-Câmi'atu'l-İslamiyye, "Filistînu'l-'Arabiyye Tuhayyî Sahibe'l-Cihâd", 26 Haziran 1934, 1; eş-Şırâtu'l-Mustakîm, "Ruba'ıyyâtu Hassâni Filistin" 16 Haziran 1930, 1.

⁴⁰ et-Temîmî, 19.

temalı, naat ve methiye türünde çok sayıda şiir kaleme almışlardır. Dönemin şairlerinin büyük bir bölümü, Klasik Arap şiirinin biçimsel özelliklerine bağlı kalarak methiye, naat ve gazel türlerinde eserler vermiştir. Ancak zamanla modernleşme hareketlerinin etkisiyle, şairlerin ilgisi bireysel övgü ve dinî temaların ötesine geçmiş; toplumun duygularını, sevinçlerini, acılarını ve sıkıntılarını dile getiren sosyal içerikli şiirler ön plana çıkmaya başlamıştır. Bu dönemde Filistin şiirinde, geleneksel Arap şiirinde olduğu gibi aruz vezni kullanılmıştır. Şiirlerde belâgat unsurlarına büyük önem verilmiş; seci (iç kafiye), cinas, teşbih gibi söz sanatlarına sıkça yer verilmiştir. Böylelikle Klasik Arap şiirinin üslubu büyük ölçüde korunmuş, Filistin şiirinde de devam ettirilmiştir.⁴¹

1908'den 1920'ye kadar olan dönemde Filistin Edebiyatında ciddi değişiklikler gözlenmektedir. Şiir, biçim ve söyleyiş bakımından geleneksel yapısını korumakla birlikte, ele alınan temalar çeşitlenmiş ve şair sayısında artış yaşanmıştır. Bu dönemde şiir, din adamlarının tekeline ve yüzeysel konulardan uzaklaşarak daha geniş bir tematik yelpazeye yönelmiştir. Şiirlerde sömürgecilik ve Siyonizm tehlikesi, bilim ve çalışma, toplumsal meseleler, kadına duyulan aşk, hapisane yaşamı, vatan sevgisi ve savaş gibi konular ele alınmıştır. Dönemin öne çıkan şairleri arasında İsmâ'îl en-Neşâşî (öl. 1948), Halil es-Sekâkî (öl. 1978), İskender el-Hürî el-Beytcâlî (öl. 1973), eş-Şeyh Sâlih el-Temîmî (öl. 1922), Vedî' el-Bustânî (öl. 1954), eş-Şeyh Sa'id el-Kermî (öl. 1935), şairimiz Ebu'l-İkbâl el-Yâ'kûbî (öl. 1941), Süleyman et-Tâcî el-Fârûkî (öl. 1958) Ahmed Şâkir el-Kermî (öl. 1927), Şeyh Ali er-Rîmâvî (öl. 1919), İbrahim ed-Debbağ (öl. 1946) ve Yûsuf en-Nebhânî (öl. 1932) gibi şairler yer almaktadır.⁴²

1920-1940 yılları arasında, iki dünya savaşı arasındaki dönemde kaleme alınan şiirler ve bu şiirleri kaleme alan şairler oldukça dikkat çekmişlerdir. Bu dönemde şiir yazarların büyük bir kısmını avukat, doktor, siyasetçi ve din adamı gibi aydın kesim mensupları oluşturmuş, ancak tüm şairleri birleştiren ortak unsur, halkın yaşadığı siyasî ve toplumsal sıkıntılara karşı duyarlılık olmuştur. Bu dönemde yaşanan ekonomik sıkıntılar, Balfour Deklarasyonu, Nisan 1920'de imzalanan San Remo Antlaşması'nın yol açtığı toprak kayıpları ve artan Yahudî göçü gibi olaylara duyarsız kalmayan Filistin

⁴¹ İlknur Emekli, "Modern Filistin Şiirinde Fedva Tûkan ve Şiirinden Seçmeler", *Şarkiyat Mecmuası*, (21), (Haziran 2012), 23-42; es-Sevâfirî, 34-36.

⁴² Asiye Merve Türker Bahram, *Abdulkerim El-Kermî Ebû Selmâ'nın Hayatı, Edebî Kişiliği ve Şiirlerinin İncelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doğu Dilleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı, İstanbul, 2019, 12; Emekli, 24; es-Sevâfirî, 37-41-44-47-50.

halkının 1936'da başlattığı kitlesel isyan gibi tarihî ve toplumsal olaylar, dönemin şairlerinin eserlerine doğrudan yansımış; şiirlerde direniş teması ön plana çıkmıştır. Bu dönemde kaleme alınan şiirlerde duygu ve düşünce unsurları iç içe geçmiş, şairler toplumun tüm kesimlerine hitap etmeyi amaçlamıştır. Halkın kolaylıkla anlayabileceği bir dil tercih edilerek, edebî sanatlardan uzak, sade bir üslup benimsenmiştir. Bununla birlikte, şiirin geleneksel yapısı da muhafaza edilmiştir. Bu dönemde yazılan şiirler, edebî birer ürün olmanın ötesine geçerek, Filistin'in yaşadığı toplumsal ve siyasî süreçleri belgeleyen canlı tarih hükmünde günümüze ulaşmıştır.⁴³

Bu dönemin önde gelen ismi el-Ya'kûbî'nin çağdaşı ve arkadaşı, İbrahim Togandır (öl. 1941). Filistin'in işgal yıllarında halkının sesi olmuş, millî duyguları ve direniş ruhunu şiirlerinde en güçlü biçimde yansıtan bir vatan şairidir. Nablus'ta entelektüel bir ailede doğan Togan, Beyrut Amerikan Üniversitesinde eğitim görmüş, burada edebî çevrelerle ilişki kurarak şiir yeteneğini geliştirmiştir.

Şiirlerinde işgal altındaki Filistin'in trajedisi, bağımsızlık özlemi, kahramanlık ve şehitlik temalarını işlemiş; halkının acılarını lirik bir duyarlılıkla dile getirmiştir. Klasik Arap şiirinin biçimsel özelliklerini korumakla birlikte, duygusal yoğunluk ve tematik derinlik açısından yenilikçi bir üslup benimsemiştir. Kısa ömrüne rağmen, Filistin şiirinde millî bilinç, özgürlük arzusu ve direniş ruhunun en güçlü temsilcilerinden biri olarak anılmaktadır.⁴⁴

Bu dönemin önde gelen şairlerinden bir diğeri de İbrahim Togan'ın arkadaşı şairimiz Ebu'l-İkbâl el-Ya'kûbî'dir. Şair, içerik zenginliği ve millî meseleleri cesur bir biçimde ele almasıyla dikkat çekmektedir. Balfour Deklarasyonu'na açıkça karşı çıkan el-Ya'kûbî, Filistin halkının mücadelesini 1918 Hayfa Savaşı'ndan 1936'daki Büyük Arap Ayaklanması'na kadar uzanan geniş bir tarihsel çerçevede işlemiştir. İngiliz sömürgeciliğine ve Manda yönetimine doğrudan meydan okuyan şair, aynı zamanda hem Filistinli hem de Arap liderleri sert bir biçimde eleştirmekten çekinmemiştir. Şiirlerinde sergilediği tavır, güçlü bir edebî duruş ile vatana bağlılık bilincinin birleşiminden doğan kararlı bir ses niteliği taşımaktadır.

⁴³ Kadir Kasalak, "İngilizlerin Filistin Politikası ve İngiliz Mandası, Bahram", *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (25), (Aralık 2016), 65-78; Bahram, 12-13; Emekli, 24-25; es-Sevâfirî, 73.

⁴⁴ es-Sevâfirî, 125-128.

Teknik açıdan değerlendirildiğinde, el-Ya‘kûbî, çağdaşları olan İbrâhîm Togan, Abdurrahîm Mahmûd ve Abdülkerîm el-Kermî’ye (öl. 1980) kıyasla daha uzun soluklu şiirler kaleme almıştır; nitekim bazı şiirlerinin beyit sayısı yüzü aşmaktadır. Bununla birlikte, Togan, Mahmûd ve el-Kermî, özellikle şiirsel imge gücü bakımından el-Ya‘kûbî’nin önüne geçmiştir. Zira el-Ya‘kûbî’nin şiiri çoğunlukla teşbih, mecaz ve kinaye gibi sanatlara dayanırken, özgün ve şiirsel imgeleri nadiren kullanmıştır. Bu durum, onun sanatsal gücünü gölgede bırakmasa da, onu edebî açıdan çağdaşlarının bir adım gerisinde bırakmıştır.

1940-1948 yılları arasındaki dönem, II. Dünya Savaşı’ndan İsrail Devleti’nin kuruluşuna uzanan süreç Filistin şiirinin dördüncü ve son aşamasını oluşturur. Siyasi çöküş ve karamsarlığın hâkim olduğu bu yıllarda şiirde canlı bir üslup gelişmiş, ancak savaşın sonundaki Alman yenilgisiyle bu canlılık yerini hüznün ve nefret duygularına bırakmıştır. Dönemin şiirlerinde; Büyük Britanya’nın olumsuz imajı, Balfour Deklarasyonu, ölenler için yazılan ağıtlar, Yahudilere toprak satışı, politikacılara yönelik eleştiriler ve yaklaşan felaketin habercisi olan temalar öne çıkmıştır.⁴⁵

1948’de İsrail’in kurulmasının ardından Filistinliler, İsrail yönetimi tarafından zorunlu göçe maruz bırakılmış ve bu durum, Filistin şiirinde yeni temaların ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Bu temalar arasında Filistinli mülteciler, tekrar eden mağlubiyetlerin acı tecrübeleri, kendini feda etme ve geri dönüş özlemi ile Arap liderlerinin ve İsrail’in kınanması gibi konular yer almıştır. Bu süreçte yalnızca Filistinli şairler değil, Arap ve İslam dünyasının farklı bölgelerinden birçok şair de Filistin davasını konu edinen eserler kaleme almıştır. 1948 sonrasındaki dönemde ise şiir, önceki dönemlere kıyasla hem tematik hem de estetik bakımdan dikkate değer bir gelişim göstermiştir.⁴⁶

Yenilikçi şairler arasında kabul edilen Ali Mahmûd Tâhâ (öl. 1949), İbrâhîm Nâci (öl. 1953), Mahmûd Dervîş (öl. 2008), İbrâhîm Togan, kız kardeşi Fedvâ Togan (2003), Abdurrahîm Mahmûd ve Abdülkerîm el-Kermî gibi isimler, modernleşme sürecini tam anlamıyla tamamlayamamışlardır. Çünkü bu şairler o dönemlerde Mısır’daki yenilikçi

⁴⁵ Bahram, 14; Emekli, 25.

⁴⁶ Bahram, 14; Emekli, 25; es-Sevâfirî, 81-82.

şairlerden etkilenecek daha çok milliyetçi ve toplumsal meseleleri ele alan şiirler kaleme almaya çalışmışlardır.⁴⁷

Son olarak, Modern Filistin edebiyatının, özellikle de modern Filistin şiirinin gelişiminde; 1919-1948 yılları arasında açılan okullar, enstitüler, radyolar, matbaalar, edebî gazete ve dergiler, ayrıca kültürel amaçlı cemiyetler, edebî dernekler ile onur ve anma toplantıları önemli unsurlar arasında yer almaktadır.⁴⁸

BİRİNCİ BÖLÜM

SELİM EBU'L-İKBÂL EL-YA'KÛBÎ: HAYATI, EDEBÎ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ

1.1. HAYATI

Asıl adı Selîm b. Hasan el-Ya'kûbî Ebu'l-İkbâl olup 1880 yılında Filistin'in Lod şehrinde dünyaya gelmiştir.⁴⁹ Şair, fakih, dilci, gazeteci ve hatip olarak tanınan Ebu'l-İkbâl, ilim, edebiyat ve dinî değerlerle yoğrulmuş bir aile ortamında yetişmiştir. Babası, Lod'un tanınmış şeyhlerinden biri olup, ailesi "el-Ya'kûbî" nisbesiyle meşhur olmuştur. el-Ya'kûbî ailesi, köken itibarıyla Mağrip bölgesinden Filistin'e hicret etmiş; önce Askalan daha sonra ise Lod'a yerleşmişlerdir. Bu aile, yüksek ahlakî nitelikleri ve İslamî değerlere olan sıkı bağlılıklarıyla tanınmıştır.⁵⁰

İlköğrenimini doğduğu şehir olan Lod'da tamamlayan el-Ya'kûbî, babasının isteği üzerine daha iyi bir eğitim almak için Ezher Üniversitesine gitmiştir. Ezher'de on iki yıl

⁴⁷ Emekli, 26.

⁴⁸ Emekli, 26; es-Sevâfirî, 66-72.

⁴⁹ Hayreddîn ez-Ziriklî, *el-A' lām*, I-VIII (15.Baskı), Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, Beyrut 2002, III, 117; İmîl Bedî Ya'kûb, *Mu'cemu's-Şu'arâ munzu Bed'i 'Asri'n-Nahda*, I-III (1.Baskı), Daru's-Sadîr, Beyrut 2004, I, 503; Kâmil Selmân el-Cebûrî, *Mu'cemu'l-Udebâ mine'l-Aşri'-Cahilî'li hatta sene 2002*, I-VII (1.Baskı) Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 2003, III, 68; Samîr Şahâde et-Temîmî, 22; Hey'etu'l-Mevsû'ati'l-Filistîniyye, *el-Mevsû'atu'l-Filistîniyye*, I-XI (1.Baskı), Mektebetu'l-Muhtedîn, Dımaşk 1984, II, 583; Kâmil es-Sevâfirî, 47; Selîm Tamârî, "Muhammed Kurd 'Ali ve Şebeh Cemâl Bâşâ", *Mecelletu'd-Dirâsâti'l-Filistîniyye*, 2016, 91-116; (Erişim Tarihi: 08.08.2025), <https://www.diwanalarab.com/-الشاعر-الشيخ-سليم.html>

⁵⁰ et-Temîmî, 22.

boyunca ilim meclislerine katılarak eğitime devam etmiş ve burada dinî ilimlerin yanı sıra sarf, nahiv, belağat, aruz ve hitâbet dersleri de almıştır. Ezher'deki eğitimi sırasında klasik ve modern Arap şiirlerinden seçmeler ezberleyerek geniş bir şiir birikimi edinmiş, ezberlediği çok sayıda şiirle dikkatleri üzerine çekmiştir. Bu şiirler, ona hem irticâlen şiir söyleme becerisi kazandırmış hem de şairlik yeteneğinin temelini oluşturmuştur.⁵¹

1904 yılında Mısır'dan Filistin'e dönen el-Ya'kûbî, ilk olarak Suriye'de şer'î ilimler ve edebiyat hocalığı yapmış, ardından Yafa Camii'ne müderris olarak atanmıştır. Daha sonra müftülük görevini ifa etmek üzere 'Ebu'l-İkbâl' künyesini alarak Yafa müftüsü olmuştur.⁵² 1904-1915 yılları arasında ilmî bir heyete katıldığı dönemde Ebu'l-İkbâl el-Ya'kûbî'nin kimliği hem bir din adamı ve siyasetçi hemde Filistin'in önde gelen şairlerinden biri olarak belirginleşmiştir. Hz. Peygamber'in şairi Hassân b. Sâbit'ten etkilenerek kendisine "Hassânu Filistin" lakabını vermiş ve ilk şiir divanı "Hasenâtu'l-Yerâ'"ı kaleme almıştır.⁵³ Nitekim dönemin Filistin gazetelerinde yayımlanan şiirlerinde veya haberlerde hemen hemen tamamı "Hassânu Filistin" adıyla verilmekte olup bu da onun bu adla meşhur olduğunu göstermektedir.

Ebu'l-İkbâl el-Ya'kûbî'nin karakterini en iyi yansıtan özellik, hayatını şekillendiren siyasî ve toplumsal faaliyetlere aktif bir şekilde katılmasıdır. Şair, 27 Eylül 1915 tarihinde Cemal Paşa tarafından Suriye, Lübnan ve Filistin'deki yaklaşık dört milyon kişiyi temsilen seçilen önde gelen aydınlar, entelektüeller ve din adamlarından oluşan 31 kişilik Arap İlmî Heyeti ile birlikte İstanbul'a gönderilmiş; burada Sultan V. Mehmed ile görüşme imkânı bulmuştur.⁵⁴

Edebî açıdan oldukça üretken bir şair olan el-Ya'kûbî'nin uzun şiirleri, 1908 ile 1914 yılları arasında Filistin'in önde gelen gazeteleri tarafından pek çok kez

⁵¹ ez-Ziriklî, III, 117; Ya'kûb, I, 503; el-Cebûrî, III, 68; et-Temîmî, 22; Hey'etu'l-Mevsû'ati'l-Filistîniyye, II, 583; es-Sevâfirî 47; Tamârî, 96; (Erişim Tarihi: 08.08.2025), <https://www.diwanalarab.com/-الشاعر-الشيخ-سليم.html>

⁵² Filestîn, "el-Vasyu'l-Cedîd Câr 'Aleynâ", 13 Mart 1936, 1.

⁵³ ez-Ziriklî, III, 117; Ya'kûb, I, 503; el-Cebûrî, III, 68; et-Temîmî, 22; Hey'etu'l-Mevsû'ati'l-Filistîniyye, II, 583; es-Sevâfirî 47; Tamârî, 96; (Erişim Tarihi: 08.08.2025), <https://www.diwanalarab.com/-الشاعر-الشيخ-سليم.html>

⁵⁴ Lokman Erdermir, "Suriye İlmî (Edebî) Heyeti'nin İstanbul ve Çanakkale Seyahatî", *TYB Akademi Dil Edebiyat ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 14 (14), (Mayıs 2015), 147-162; Erhan Bektaş, "Arap İlmî Heyeti", *Çanakkale Savaşları Ansiklopedisi*, (Ed. Murat Karataş), Çanakkale Savaşları Enstitüsü Yayını, İstanbul 2022; et-Temîmî, 22; Hey'etu'l-Mevsû'ati'l-Filistîniyye, II, 583; Tamârî, 96.

Ben önceden darb-ı mesel söylenir (gibi) anıldığım zamanlarda onların sayısını (bile) sayamazdım.

(Bu) halk, benim Yusuf gibi yer altında tutuklu olduğumu öğrendiklerinde bana olan sevgiyi gizlediler.

Ebu'l-İkbâl el-Ya'kûbî sürgünden döndükten sonra, Yafa'daki Hasan Bey Camii'nde vaiz olarak görev yapmaya ve burada dil, edebiyat ve dinî ilimler dersleri vermeye başlamıştır. Bu dönemde el-Ya'kûbî'nin hayatı önemli bir aşamaya girmiş ve Filistin direnişinin ilk şairlerinden biri olmuştur. Şiirleri, Filistin ve Arap gazetelerinde yayımlanmış ve Balfour Deklarasyonu'ndan başlayarak 1941 yılına kadar uzanan süreçte Filistin'deki birçok ulusal meseleyi ele almıştır. Özellikle Filistin'deki eş-Şırâtu'l-Mustaķîm gazetesinde yayımlanan şiirlerinde, Filistin'de Yahudî millî yurdunun kurulmasına karşı direnişi teşvik etmiştir. Şiirleri, sıkı bağlar kurduğu kitleler arasında geniş bir yankı uyandırmıştır. İngiliz Manda hükümetinin, Siyonist Rotenberg Şirketi'ne Filistin'in tüm bölgelerinde elektrik sağlama ayrıcalığı vermesi ve şirketin Yafa sokaklarında direkler dikmeye başlaması üzerine, el-Ya'kûbî bu direkleri, insanların gördüğü gibi aydınlatma direkleri değil, Filistin'in karanlık günlerinin habercisi olan direkler olarak değerlendirmiş ve bu durumu şu dizesiyle ifade etmiştir:⁵⁹ (Basît)

قَالُوا الْخَوَازِئِيُّ فِي يَافَا قَدْ انْتَشَرَتْ	أَيَّامَهَا السُّودُ هَاتِيكَ الْخَوَازِئِيُّ
---	---

Yafa'da direklerin yayıldığını söylediler. Onun (Filisti'nin) gelecek karanlık günlerinin (habercisi), şu direklerdir.

el-Ya'kûbî, İngiliz işgaline ve Siyonizm'e karşı direnişinde farklı yaklaşımlar benimsemiş, bu yaklaşımların çoğu şiirlerinde, bir kısmı ise yaşam tarzında kendini göstermiştir. Yafa'daki Hasan Bey Camii'nde görev yaparken, Siyonist tehditlere karşı İslam birliği düşüncesini sürekli olarak savunmuş ve bu fikir etrafında toplumsal bilinç oluşturmayı hedeflemiştir.⁶⁰

el-Ya'kûbî, sömürgeciliğe ve Arap milletinin düşmanlarına meydan okumuş ve Arapların Batılıların kölesi olduğu iddiasını reddetmiştir. Zira Batılılar, tarih boyunca

⁵⁹ et-Temîmî, 24; Hey'etu'l-Mevsû'ati'l-Filistîniyye, II, 583; Tamârî, 96.

⁶⁰ et-Temîmî, 24; Tamârî, 97.

Arapların hâkimiyeti altında bulunmuşlardır. Araplar onlara hükmetmiş, ancak Batılıların ve Yahudîlerin Araplara yaptığı zulmü onlara reva görmemişlerdir. Arapların Batılılarla olan tarihsel ilişkileri geniş çapta bilinen bir gerçektir; bu ilişkiler, iki taraf arasındaki büyük farkı ortaya koymaktadır. Eğer bu gerçeği inkâr edecek olursalar, tarihe başvurmaları yeterli olacaktır; tarih onlara bu farkı net bir şekilde gösterecektir. Şairimiz bu düşüncelerini şu dizeleriyle ortaya koymuştur:⁶¹ (Recez)

لَسْنَا عِبِيدًا لِلْفَرَنْجِ وَإِنَّمَا	هُمْ مُنْذُ كَانُوا فِي الْوُجُودِ عِبِيدُ
إِنَّا مَلَكْنَاهُمْ وَلَكِنْ لَمْ نَجْزِرْ	فِيهِمْ كَمَا جَاؤُوا وَجَارَ الْهُودُ
أَيَّامُ يَغْرُبُ مَعَهُمْ مَشْهُودَةٌ	وَيَحْسِبُ يَغْرُبُ يَوْمُهُ الْمَشْهُودُ
فَلَيْسَ أَلْوَا التَّارِيخِ أَوْ لَا يَسْأَلُوا	عَنَّا وَعَنْهُمْ فَالْآنَامُ شُهُودُ

Biz Batılıların kölesi değiliz aksine onlar (bu) kâinata olduklarından beri köledirler.

Biz onlara hükmettik, fakat Batılıların ve Yahudîlerin yaptığı gibi onlara zulmetmedik.

Ya ‘rub ’un onlarla (geçirdiği) günlere bilinmektedir; bilinen günler Ya ‘rub’a yeter.

-Bizi ve kendilerini ister tarihe sorsunlar, ister sormasınlar; insanlar (buna) şahittir.

Ebu’l-İkbâl el-Ya’kûbî, aralarında Ahmed Şevkî (öl. 1932), Hâfız İbrâhim (öl. 1932) ve Halîl Mutrân (öl. 1949) gibi dönemin önde gelen şairlerinin de bulunduğu pek çok şairi, Filistin davasına destek vermeye çağırmıştır. 1930’larda, Filistin ulusal hareketinin liderlerini, ihmalkârlıkları ve sorumluluklarını yerine getirmedeki yetersizlikleri nedeniyle sert bir şekilde eleştirmiştir. Bu eleştirisini, şair arkadaşı Vedî’ el-Bustânî (öl. 1954)’ye yaptığı çağrısında net bir şekilde ifade etmiştir. Filistin’in esaret altında olduğunu, şikâyetlerinin karşılık bulmadığını ve işgalcilerin tüm merhamet duygularını yitirerek halkı aşağılamaya çalıştığını görmesine rağmen el-Bustânî’nin bu durum karşısındaki sessizliği ve tepkisizliği, el-Ya’kûbî tarafından büyük bir şaşkınlıkla karşılanmış ve bu durumu şu dizeleriyle ifade etmiştir:⁶² (Kâmil)

أَوَدِيعُ لَمْ يَجْهَرْ بِصَوْتِكَ عَلِيًّا	وَالدَّارُ حَتَّى الْيَوْمِ فِي أَعْلَاهَا
---	--

⁶¹ et-Temîmî, 25.

⁶² Sa’dî Ebû Şâvir, *Tetavvuru’l-İtticâhi’l-Vatanî Fi’s-Şi’ri’l-Filistîniyyi’l-Mu’aşır*, (1.Baskı), el-Muessetu’l-‘Arabiyye Li’d-Dirâsât Ve’n-Neşr, Beyrut 2003, 82-262; et-Temîmî, 26; Filestîn, “Şa’iru’l-‘Urûbe”, 1930, 2 Teşrînevvel, 4.

تَشْكُو وَلَمْ يَسْتَمِعْ لَشَكَايَتِهَا	أَحَدٌ وَمَا تَشْكُو سِوَى أَهْوَاهَا
فَالْقَاتِحُونَ وَمَا بِهِمْ مِنْ رَحْمَةٍ	لَمْ يَعْمَلُوا إِلَّا عَلَى إِذْلَالِهَا

Ey Vedî‘, vatan bugüne kadar zincirler içinde olduğu halde, neden sesini yüksek bir şekilde yükseltmedin?

Şikâyet ediyor; ancak hâlâ şikâyetine hiç kimse kulak vermiyor. O, korkularından başka hiçbir şeyi şikâyet etmiyor.

Fetihçilerin (İşgalcilerin) hiçbir merhameti yoktur. Onlar, vatani küçük düşürmekten başka hiçbir şey yapmamışlardır.

Şairimiz, Filistin’e o kadar büyük ve derin bir sevgi beslemiştir ki, bu sevgi zamanla kendisinde hem lafzen hem de mânen mistik bir boyut kazanmıştır. Tutkusunu ve sevgisini yalnızca Filistin’e adamakla kalmamış, aynı zamanda onun uğrunda ölümü bile kutsal ve meşru bir arzu olarak görmüştür.⁶³ el-Ya‘kûbî, bu duygularını şu dizeleriyle dile getirmiştir:⁶⁴ (Remel)

لَمْ أَكُنْ فِي غَيْرِهَا ذَا شَعْفٍ	وَلَقُلِّي وَخَدَهُ كَانَ الْعَرَامُ
وَيَحْسَنِي فِي رُبَاهَا كَلْفِي	وَلَوْ أَنِّي دُونَ غَيْرِي فِي سِقَامُ
إِنْ تَسَلَّ أَوْ لَا تَسَلَّ عَنْ دَنْفِي	فِي هَوَاهَا فَهُوَ لِي نَعَمَ الْمَرَامُ
وَمُبَاحٌ فِي هَوَاهَا تَلْفِي	وَسِوَاهُ تَلْفِي فِيهِ حَرَامُ
لَا بَرَّ لِي فِي سِوَى الْحُبِّ السَّقَمُ	

Ondan (Filistin’den) başkasına hiç tutkulu olmadım ve kalbimde yalnızca (onun) aşkı vardı.

Beni aşka düşüren yamaçlarında bulunmak yeter bana, her ne kadar benden gayrisi sevda derdinde benden altta (geride) olsa da.

Hastalığımla ilgili bir şey sorsan da sormasan da, onun aşkı benim için ne güzel bir arzudur!

⁶³ et-Temîmî, 25.

⁶⁴ Ebu’l-İkbâl el-Ya‘kûbî, en-Nezarâtü’s-Seb‘, thk. Tefvîk Ebu’l-Meḥâsin el-Ya‘kûbî, Muessetu Hindâvî, 2021, 17.

Onun aşkından dolayı ölmem mübah; o aşktan başka bir şey için ölmem ise haramdır. Beni sadece aşkın hastalığı zayıf düşürdü.

Şair, Filistinli gençleri yaşadıkları zorluklar karşısında destek vermiş, bu da genç vatansever Ekrem Zu‘ayter (öl.1 996)’in direnişini ölümsüzleştiren bir şiirle gün yüzüne çıkmıştır. Bu durumu bizzat Ekrem, şairin oğlu Hasan el-Ya‘kûbî’ye yazdığı bir mektupta şöyle dile getirmiştir: *“Devrime teşvik suçlamasıyla Kudüs’teki el-Ğal’a Hapishanesi’ne girdiğimde yirmi bir yaşındaydım. Mahkemeye demir kelepçelerle çıkarılmak ve hapis cezamn ardından Nablus’a sürgün edilmek yüreğimi derinden yaraladı. Gardiyan kelepçelerimi çözerken, gizlice cebime Filistin gazetesini koydu, ben de onu aldım. 5 Mayıs 1930 tarihli olan bu gazetede, babanıza ait, ‘Hakikat ve Tarih İçin, Ey Ekrem’ başlıklı 33 beyitlik bir kaside yer alıyordu. Onu büyük bir coşku ve sevinçle okumaya başladım. ‘Şiirin ilk beyitleri şu şekilde başlıyordu:*⁶⁵ (Remel)

بِاسْمِهِ الشَّيْءُ هَتَفَ	حَيِّ عَيِّ عَرِيَّةَا
قَاوَمَ الْغَدْرَ شَرَفَ	إِنَّ نَفْسِي الْخُرَّ إِمَّا

Benim adıma bir Arap’ı selamla; onun adıyla (bir) nesil haykırdı.

Özgür bir kişinin sürgünü, eğer ihanete direniş gösterdiyse bir şereftir.

Sürgününü, şerefın başlığını süsleyen şeylerden dolayı değerli bil.

Şair, Filistin’de gerçekleştirilen birçok siyasî konferansa katılmıştır. Bu konferansların en önemlisi, Kudüs’te, Mescid-i Aksâ’nın yanındaki Ravdatu’l-Me‘ârif Koleji’nde, Hacı Emîn el-Huseynî’nin davetiyle düzenlenen konferanstır. Konferansa, Filistin’in dört bir yanından yaklaşık 400 kadı, entelektüel, cami imamı, vaiz, öğretmen, hatip ve diğer din adamları katılmıştır. Katılımcılar, arazi satışları ve aracılar yoluyla artan Siyonist tehlikesini ele almış ve göçün durdurulmasını talep eden bir dizi karar almışlardır. Filistin topraklarının Yahudilere satılmasının haram olduğuna dair bir dinî fetva yayımlayarak, bu tür satış işlemleri yapanları buna aracı olanları ve komisyonculuk

⁶⁵ et-Temîmî, 26.

yapanları dinen mürted kabul etmişlerdir. Ayrıca, 14 Şubat 1936'da düzenlenen ikinci konferasta da bu kararları teyit etmişlerdir.⁶⁶

Ebu'l-İkbâl, hem Filistin'de hem de genel olarak Arap dünyasında toplumsal hayata aktif biçimde katılım göstermiş; Filistin'de ve diğer Arap ülkelerinde meydana gelen sosyal ve ulusal gelişmelere kayıtsız kalmamıştır. Şam'ı etkileyen sel felaketi ve Mısır'daki Dinşavay Katliamı gibi olaylara dair toplumsal içerikli şiirler kaleme almıştır. 11 Temmuz 1927 tarihinde Suriye ve Filistin'de meydana gelen ve şiddeti 6,2 olarak ölçülen deprem, her ne kadar orta ölçekli olsa da büyük yıkıma ve çok sayıda can kaybına yol açmıştır. el-Ya'kûbî, bu felaket üzerine yazdığı şiirinde özellikle yaşlılar ve çocuklar için yardım çağrısında bulunmuş; halkın geceyi dağlarda barınsız geçirmek zorunda kaldığını, birçok insanın mal varlığını ve sevdiklerini yitirdiğini, onurlu bireylerin açlık çekerek eski püskü giysiler giymek zorunda kaldığını şu dizeleriyle kaleme almıştır:⁶⁷ (Hafif)

رَحْمَةً بِالشُّيُخِ وَالْأَطْفَالِ	أَتَقَدُّوهُمْ مِنْ تِلْكَ الْأَمْوَالِ
لَيْسَ لِلنَّاسِ فِي فَلَسْطِينَ مَأْوَى	بَعْدَ تِلْكَ الْقُصُورِ غَيْرَ الْجِبَالِ
حُرِّمُوا الْمَالَ وَالرِّجَالَ وَفِيهِمْ	كَانَ كُلُّ الرِّجَالِ وَالْأَمْوَالِ
فَتَرَى مِنْهُمْ الْكَرَامَ جِيَاعًا	وَذَوِي الْمَكْرُومَاتِ فِي أَسْمَالِ

Yaşlılara ve çocuklara merhamet ederek onları bu dehşet verici durumlardan kurtardılar.

Filistin'de insanlar için o saraylardan sonra dağlardan başka bir sığınacak yer yoktur.

Mal ve erkeklerden mahrum bırakıldılar, oysa onlarda tüm erkekler ve mallar bulunuyordu.

Onlardan onurlu olanları aç, asalet sahibi olanları ise yıpranmış elbiseler içinde görürsün.

1906 yılında Mısır'ın Dinşavay köyünde, halkın geçim kaynağı olan güvercinleri hedef alarak atış yapan İngiliz subayları köylülerin tepkisini çekmiştir. Aynı olayın tekrarında köylüler subaylara saldırmış, bir subay ise kaçarken güneş çarpmasından

⁶⁶ et-Temîmî, 26-27.

⁶⁷ Nuh Arslantaş, "Zelzele" TDVA, İstanbul 2013, XLIV, 228; et-Temîmî, 27.

ölmüştür. Bu olayın ardından köylüler, “İngiliz askerlerine saldırı” suçlamasıyla ağır cezalara mahkûm edilmiştir. Dört kişi idam edilmiş; iki kişi müebbet hapis cezasına, altı kişi ise yedi yıl hapis cezasına diğer köylüler ise kırbaç cezasına mahkûm edilmiştir. Ayrıca, köy halkının tamamı, idam ve kırbaç cezalarının infazını izlemeye mecbur edilmiştir.⁶⁸ Bu olay, İngiliz işgalinin Mısır’daki sert ve adaletsiz yönetimini simgeleyen bir dönüm noktası olmuştur.

Şair, İngilizlerin haksız muamelesine ve zulmüne maruz kalan Dinşavay halkının yanında yer almış; olayın sorumluluğunu, dostane bir tavır sergileyip hilekârlığını gizleyen sömürgeci İngiltere’ye yüklemiştir. el-Ya’kûbî, merhamet sahibi kimselere Dinşavay’a yardım eli uzatmaları ve ona destek olmaları yönünde çağrıda bulunmuştur. Şairimiz bu durumu şu dizeleriyle kaleme almıştır: (Hafîf)

وَعُدَّةُ الْإِصْلَاحِ قَادُوا الْبِلَادَا	كَيْفَ لَا تَنْزِلُ الْكَوَارِثُ رَغْمًا
مَنْحَتُهُمْ يَدُ الزَّمَانِ الْوِدَادَا	رَعْمُوا الْوُدَّ بِالْخِدَاعِ إِلَى أَنْ
مِثْلَمَا الْبَغْيُ يُورِثُ الْأَحْقَادَا	إِنَّ شَأْنَ الْوِدَادِ يُورِثُ وُدًّا
دِنْشَوَايَ (دِنْشَوَايَ) الْإِسْعَافَ وَالْإِسْعَادَا	أَيْنَ مَنْ يَرْحَمُ الْيَتَامَى وَيُولِي

Reformun düşmanları ülkeyi yönetmelerine rağmen felaketler nasıl inmesin (yaşanmasın) ki?

Hilekâr bir şekilde dostluk iddiasında bulundular, ta ki zamanın eli onlara (gerçek) dostluğu verene kadar.

Zulmün kin doğurduğu gibi dostlukta dostluğu doğurur.

Yetimlere merhamet edip (Dinşavay’ın) imdadına ve yardımına koşanlar neredeler?

Filistin’de düzenlenen birçok siyasî konferanslara katılan ve özellikle Hasan Bey Camii’nde düzenlenen eğitim konferanslarında öne çıkan Ebu’l-İkbâl, Arapça dil bilgisini öğretmek amacıyla öğrencilere el-Elfiyye ve diğer dil bilgisi eserlerini şerh etmiştir. Suriye’de dini ve edebi ilimler hocası olarak tanınan Ebu’l-İkbâl’in bu unvanı, “Ḥasenâtu'l-Yerâ” adlı divanının kapağında da belirtilmektedir. Ayrıca Hasan Bey Camii’nde vaizlik yaparak, Yafa’nın önde gelen aydınlarına dil ve edebiyat dersleri

⁶⁸ Fahrettin Dede, *İngiliz İşgali Sonrası Mısır’da Siyasî ve Fikri Yapılanma (1882-1928)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 201, 12-13.

vermiştir. Onun derslerine şair Mustafa Dervîş ed-Debbâğ (öl.1968), Muhammed el-Baytâr (öl. 1976), İzzet el-Cebâlî (öl. ?), Süleyman Ebû Gûş (öl. 1977) ve Ahmed Ebû Leben (öl. ?) gibi Yafa'nın seçkin isimleri katılmıştır.⁶⁹

Şair, Mısır'da düzenli olarak çeşitli edebiyat meclislerine de iştirak etmiştir. Bu meclisler arasında özellikle *Ebu'l-Hasen* ve *Dâru's-Şûrâ* meclisleri ön plana çıkmıştır. Söz konusu meclisler, dönemin önemli edebiyatçıları ve âlimleriyle dolup taşmıştır. Bu meclislere katılan önde gelen edebiyatçılar ve âlimler arasında büyük İslam âlimi Şeyh ez-Zenkulûnî (öl. 1940), edebiyatçı ve şair İbrâhim Desûkî Abaza (öl. 1953), Filistin sevdalısı şair el-Ya'kûbî, ayrıca büyük şair Kâmil el-Kilânî (öl. 1959) ile Lübnanlı yazar Şekîb Arslan (öl. 1946) yer almıştır. Bu edebiyat meclislerinde şairler ve edebiyatçılar karşılıklı olarak birbirlerini över, şiir atışmaları gerçekleştirmiştir. el-Ya'kûbî, Şekîb Arslan ve Kâmil el-Kilânî arasında gerçekleşen şiir atışması özellikle dikkat çekmiştir.

Bir oturumda, Ebu'l-Hasen meclisinde söz alan Şekîb Arslan, el-Ya'kûbî hakkında doğaçlama olarak şu dizeleri dile getirmiştir:⁷⁰ (Kâmil)

وَعَدْتُ تَبْتُ بِنَظْمِهِ أَحْزَاهَا	بَاهَتْ فِلَسْطِينُ بِيَعْمُورِيهَا
هَذَا فِلَسْطِينُ وَذَا حَسَّاهَا	مَاذَا أَقُولُ بِهِ وَحَسْبِي جُمْلَةٌ

Filistin Ya'kûbîsiyle övündü ve onun dizeleriyle kederlerini yaymaya başladı.

Ona ne diyebilirim ki? Bana bir cümle yeter. İşte Filistin bu da onun Hassânı.

Bunun üzerine şair Ebu'l-İkbâl söyle cevap vermiştir:⁷¹ (Kâmil)

وَحَسْبُ حَسَّانِ الْأَمِيرِ	حَسَّانُ قَرَّطَهُ الْأَمِيرُ
وَنَظِيمُهُ الدُّرُّ النَّثِيرُ	إِنْ قِيلَ هَلْ مِثْلُ لَهُ
وَرَأْيُهُ الرَّأْيُ الْخَطِيرُ	وَبِرَاعُهُ السَّيْفُ الصَّاقِيلُ
فِي الْفَضْلِ لَيْسَ لَهُ نَظِيرُ	فُلْتُ الْأَمِيرُ بِمَا لَهُ

Hassân'ı Emir övdü; Hassân'a da Emir'in (övgüsü) yeter.

⁶⁹ et-Temîmî, 27-28.

⁷⁰ et-Temîmî, 28-260.

⁷¹ et-Temîmî, 28-261.

Eğer Onun gibi biri var mı?’ denilirse, şiiri (etrafa) saçılmış inci gibi (nadirdir).

Kalemi keskin parlak kılıç gibidir ve görüşü, önemli bir görüştür.

Ben, Emir’in fazilet bakımından eşi benzeri olmadığını söyledim.

el-Kilânî de karşılık olarak şu dizelerini dile getirmiştir:⁷² (Kâmil)

أَبَدَعْتَ فِي مَدْحِ الْأَمِيرِ وَأَنْتَ مُنْقَطِعُ النَّظِيرِ
هَذَا هُوَ الشَّعْرُ النَّظِيرِ وَذَلِكَ الْقَلْبُ الْكَبِيرِ

Emiri övme konusunda ustalaştın; Sen eşi benzeri olmayan birisin.

İşte bu, eşsiz bir şiirdir ve işte bu, yüce bir gönüldür.

Şekîb Arslan ve el-Kilânî’nin bu beyitleri, edebî meclislerde şairler arasında cereyan eden karşılıklı takdir ve övgü geleneğinin seçkin örneklerinden biridir. Arslan, Ebu’l-İkbâl el-Ya‘kûbî’yi “Filistin’in Hassân”ı olarak nitelendirerek, onu hem sanatsal kudreti hem de milletin davasına hizmeti bakımından İslam tarihindeki meşhur sahâbî-şair Hassân b. Sâbit’le özdeşleştirmiştir. Arslan’ın ifadelerinde, el-Ya‘kûbî’nin şiirinin Filistin halkının acılarını ve umutlarını dile getiren bir mecra olduğu vurgulanmıştır. el-Ya‘kûbî ise bu övgüye, Arslan’ı üstün fazilet ve eşsiz yetenek sahibi bir “Emîr” olarak yücelten beyitlerle karşılık vermiş; onun kalemini “keskin bir kılıç”a, şiirini ise “saçılmış inciler”e benzeterek hem edebî sanat hem de mecaz açısından güçlü bir cevap vermiştir. Ardından el-Kilânî, el-Ya‘kûbî’nin övgüdeki ustalığını ve benzersiz kişiliğini “eşsiz şiir” ve “yüce gönül” benzetmeleriyle perçinlemiştir. Bu karşılıklı beyitler, yalnızca şairler arasındaki dostane hitap biçimlerini değil, aynı zamanda dönemin entelektüel çevrelerinde karşılıklı saygı, edebî sanat ve millî davaya ortak bağlılık etrafında oluşan kültürel atmosferi de yansıtmıştır. Ayrıca, Şekîb Arslan’ın kâmil bahrinde başlattığı veznin, el-Ya‘kûbî tarafından yine kâmil bahrinde ustalıkla sürdürülmesi, onun ne denli usta bir şair olduğunun açık göstergesidir.

el-Ya‘kûbî, vatanına bağlılığını sürdürmüş ve hem Filistin içindeki hem de dışındaki arkadaşlarıyla düzenli olarak iletişimde kalmıştır. Mısır’a sıkça seyahat etmiş, ayrıca sürekli olarak Mekke’ye hac ziyaretlerinde bulunmuştur. Bu süreçte, Suudi Arabistan Kralı Abdulaziz Âl-i Suûd (öl. 1969) ile yakın ilişkiler kurmuş, her gidişinde

⁷² et-Temîmî, 261.

onun misafiri olmuştur. Evli ve yedi çocuk babası olan el-Ya'kûbî, 1941 yılının Ocak ayında hac farızasını yerine getirirken, 61 yaşında hayata gözlerini yummuş ve Mekke'ye defnedilmiştir. Şairin vefatı sevenlerini yasa boğmuş; Kahire'deki Müslüman Gençler Cemiyeti binasında onun için bir anma töreni düzenlenmiştir. Hacı Emîn el-Huseynî'nin davetiyle bu törene Filistin'den yaklaşık 400 kişi iştirak etmiştir.⁷³

Törene, edebiyatçılar, şairler ve din adamlarından oluşan birçok kişi katılmıştır. Bunlar arasında Mısırlı edip Abdulvehhâb Azzâm (öl. 1959), avukat Muhammed Lutfî Cum'a (öl. 1959), Halîl Mutrân (öl. 1949), Zekî Mubârek (öl. 1952), Remzî Nazîm (öl. 1959), es-Sibâ'i Beyûmî (öl. 1964), İbrâhim Abdulkâdir el-Mâzinî (öl. 1949), Huseyîn Şefîk el-Mısrî (öl. 1948) ve Filistin Gençliği Şairi Mahmûd el-Efgânî (öl. 1978) gibi isimler yer almaktadır. Anma törenine katılanlar, merhumun üstün niteliklerini övgüyle dile getirerek döneminin yazar ve âlimleri arasındaki seçkin konumunu vurgulamış, onun hakkında yazılan bazı şiir ve nesirlerle duydukları derin üzüntüyü ifade etmişlerdir.⁷⁴

Halîl Mutrân, şairin vefatının ardından oldukça uzun bir kaside kaleme almış ve kasidenin giriş kısmında şu beyitlere yer vermiştir:⁷⁵ (Kâmil)

وَحَلَا بَيْتِ الْمَقْدِسِ الْمِيدَانُ	فُجِعَ الْقَرِيبُ وَقَدْ ثَوَى حَسَانُ
يَجْزِعُ لِرُؤْيِ قَوْمِهَا الشُّجْعَانُ	جَزَعَتْ فَلَسْطِينُ وَقَبْلَ رَدَاهُ لَمْ
شِعْرٌ وَمَا الْأَبْحَارُ وَالْأَوْرَانُ	إِنْ بَانَ شَاعِرُهُمْ فَعُرِّ فَعَالِهِمْ

Şiir perişan oldu, zira Hassân vefat etti; Kudüs'teki meydan bomboş kaldı.

Filistin (büyük bir) üzüntüye boğuldu; (oysa) ölümünden önce, cesur halkı hiçbir felakete üzülmemişti.

Şairleri ortaya çıkarsa, (yaptıkları) en iyi eylemler şiir olur; bahirler ve vezinler neyi ifade eder ki?

⁷³ ez-Ziriklî, III, 117; Ya'kûb, I, 503; el-Cebûrî, III, 68; et-Temîmî, 28-29; eş-Şırâtu'l-Mustakîm, "Vefâtu Fedîleti'l-Ustâzi'l-Ya'kûbî fi Mekke", 1941, 30 Kânûsânî, 1; ed-Difâ', "Vefâtu'l-Merhûm Fedîleh: Hassânu Filistîn", 1941, 30 Kânûsânî, 1; eş-Şırâtu'l-Mustakîm, "Ustâzu'l-Ya'kûbî Fe'kide'l-'İlm ve'l-Edeb", 1941, 30 Kânûsânî, 1; (Erişim Tarihi: 08.08.2025), https://www.goodreads.com/author/show/5036046._/blog?page=3

⁷⁴ et-Temîmî, 28-29.

⁷⁵ et-Temîmî, 29.

Halîl Mutrân, el-Ya‘kûbî gibi büyük bir şairin vefatından duyulan derin üzüntüyü ve bu kaybın edebiyat dünyasında yarattığı büyük boşluğu ifade etmiştir. Şair, onun yokluğunun edebiyatı, özellikle de şiiri derinden sarstığını, Filistin’in ve halkının bu kayıpla derin bir kedere boğulduğunu vurgulamıştır. Bununla birlikte, halkın sergilediği değerli tutumların, el-Ya‘kûbî’nin geride bıraktığı mirasla anlamlı bir paralellik taşıdığını hatırlatmıştır.

Şiirin son beytinde ise, şairin en büyük oğlu olan Ebu’l-Mehâsîn’e hitap ederek, teselli ve başsağlığı dile dilemiştir:⁷⁶ (Kâmil)

لَطْفَ أَسَاكَ أَبَا الْمَحَاسِنِ مَا النَّوَى	فِي اللَّهِ نَأْيِي إِيَّاهَا فُرْبَانُ
--	---

-Ey Ebu’l Mehâsîn, acını hafiflet Allah için olan uzaklık bir uzaklık değildir (aslında) o yakındır.

Huseyîn Şefîk el-Mısırî de, şairin vefatının ardından uzun bir kasideyle anmış ve kasidenin giriş kısmında şu beyitlere yer vermiştir:⁷⁷ (Kâmil)

مَنْ عَاشَ مَاتَ وَلَا مَقَرَّ	مَا هَذِهِ الدُّنْيَا مَقَرٌّ
مَا الْعَيْشُ غَيْرُ مَفَازَةٍ	وَالنَّاسُ قَافِلَةٌ تَمُرُّ
يَتَدَفَعُونَ إِلَى الْقَنَاءِ	مِنَ الدِّيَارِ إِلَى الْحَقَرِ
مَالِي شَرِهْتُ إِلَى الْحَيَاةِ	أَمَا شَبِعْتُ مِنَ الْعَبْرِ
فِي كُلِّ يَوْمٍ مَأْتَمٌ	لَقَيْتِي يَمِيلُ بِهِ الْقَدَرُ

Kim yaşarsa ölür, kaçacak yeri yoktur; bu dünya yerleşme yeri değildir.

İnsanlar geçip giden bir kervanken, yaşam çölden (sıkıntıdan) başka bir şey değildir.

Evlerden mezarlara doğru ölüme koşuyorlar.

Hayata neden tamah ettim ki? Öğütlere doymadım mı?

Her gün, kaderin kendisine yöneldiği bir genç için bir matem vardır.

⁷⁶ et-Temîmî, 30.

⁷⁷ et-Temîmî, 30.

Huseyîn Şefik el-Mısırî, hayatın geçici olduğunu ve ölümün kaçınılmaz bir gerçek olduğunu vurgulamıştır. Dünya, kalıcı bir yer değil, sadece bir geçiş noktasıdır. İnsanların sürekli hareket eden bir kervan gibi ölüme doğru ilerlediğini hatırlatan şair, dünyevi hırsların anlamsızlığını sorgulamış ve yaşamdan alınan derslerle yetinmeyi öğütlemiştir.

el-Ya‘kûbî’yi nesirle ananlar arasında Süleyman Abâza da yer almakta olup, onun hakkında şu ifadeleri dile getirmiştir: *“Şahitlik ederim ki sen, büyük bir edip ve şairdin. Hafız İbrâhim’in divanının ilk bölümünde hakkında bahsedilen Şeyh Abdulmuhsin el-Kâzımî (öl. 1935) hariç, çağında sana denk birini görmedim. Şeyh el-Kâzımî’ye şiirimi sundum ve hemen bana bir takriz yazdırdı. Mürekkep istemek dışında, kalemi kâğıttan kaldıramadım.”* Seni de aynı şekilde arkadaşına uzun bir kaside yazdırırken de görmüştüm. Çağdaş şairlerin iki veya birkaç beyiti doğaçlama yapabileceği yaygın bir şey olsa da, senin gibi onlarca mısrayı doğaçlama yapabilen birini görmedim, Ey Ebu’l-İkbâl.⁷⁸

Şairler ve yazarlar da dâhil olmak üzere, Ebu’l-İkbâl el-Ya‘kûbî’ye övgüde bulunan bu şiirler ve sözler, şairimizin edebî, sosyal ve siyasî açıdan yüksek bir statüye sahip olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

1.2. EDEBÎ KİŞİLİĞİ

Ebu’l-İkbâl el-Ya‘kûbî’nin edebî kişiliğinin şekillenmesinde ailesi, özellikle de anne ve babası etkin bir rol oynamıştır. Ebeveynleri, şairin daha küçük yaşlarından itibaren yanında yer almış, ilkokul eğitiminde ona rehberlik etmiş ve dinî bir yolda ilerlemesini sağlamışlardır. Bu doğrultuda, şairi daha ileri düzeyde bir eğitim almak üzere Ezher Üniversitesi’ne göndermişlerdir. Burada on iki yıl süren bir eğitim sürecinin ardından şair, kadı, müftü ve şer’î ilimler hocası olarak memleketine dönmüştür.⁷⁹

Çocukluk yıllarını Lod’da geçiren el-Ya‘kûbî, burada babasından Kur’an-ı Kerim’i ve İslam’ın temel ilkelerini öğrenmiş; ayrıca sarf, nahiv ve aruz dersleri almıştır. Bu

⁷⁸ et-Temîmî, 31.

⁷⁹ ez-Ziriklî, III, 117; Ya‘kûb, I, 503; el-Cebûrî, III, 68; et-Temîmî, 22-33-34; Hey’etu’l-Mevsû‘ati’l-Filistîniyye, II, 583, es-Sevâfirî 47; Tamârî, 96; (Erişim Tarihi: 08.08.2025), <https://www.diwanal-arab.com/الشاعر-الشيخ-سليم.html>

süreçte babası, onun Arap edebiyatına, bilhassa şiire ilgi duymasını teşvik etmiştir. Bu ilgi, şairlik yeteneğinin gelişiminde belirleyici bir rol oynamış ve el-Ya'kûbî'nin nev'î şahsına münhasır bir şair olmasını sağlamıştır.⁸⁰

Dinî eğitiminden aldığı etkiler doğrultusunda, Osmanlı Hilafeti'ne ve İslam Birliği'ne olan bağlılığını savunan İslamcı bir tutum benimsemiş ve bunu şiirlerine de yansıtmıştır. Edebî eğitiminde ise, Abbasi döneminin meşhur şairlerinden el-Mutenebbî (öl. 354/965), el-Buhturî (öl. 284/897) ve el-Ma'arrî (öl. 449/1057) gibi geçmişin büyük şairlerinden ilham almış, şiirlerinde sağlam bir yapı, güçlü bir ifade zenginliği ve parlak bir üslup geliştirmiştir. Uzun soluklu şiirler yazma konusunda da ustalaşmış; birçok şiiri iki yüz beyiti aşmıştır. Bunlar arasında, Hz. Peygamber'e övgüler içeren çeşitli muvaşşahaları, Suudi Arabistan'ın kurucusu Kral Abdulaziz Âl-i Su'ûd'a (öl. 1953) övgüler içeren kasideleri, "en-Nezarâtu's-Seb'" adlı muvaşşahası, "el-Mu'tekal" adlı kasidesi ve şair Abdulhamîd er-Rafî'î'yi (öl. 1932) onurlandıran kasidesi yer almaktadır. Ayrıca, irticâlen şiir söyleme yeteneğiyle de öne çıkan şair, bu özelliğiyle birçok durumda övünmüş ve bunu kendisi için bir gurur kaynağı olarak görmüştür.⁸¹ Bu yeteneğini şu dizeleriyle dile getirmiştir.⁸² (Remel)

وَكَفَّانِي أَنَّ شِعْرِي مُرْتَبَجَلٌ	وَلَهُ فِي كُلِّ مَضَرٍ ذِكْرِيَاثٌ
إِنَّ شِعْرِي فَلْتُهُ حَسَبًا أُوحِيَ إِلَيَّ	وَأَرْتَجَلًا صُغْتُهُ فَهُوَ مِنِّي وَعَلَيَّ
وَلِشِعْرِي مُنْشِدُوهُ مُنْذُ تَمَّ	

Şiirimi irticâlen söylemiş olmam bana yeter ve onun her şehirde anıları vardır.

Şiirimi bana ilham edildiği şekilde söyledim ve onu irticâlen nazmettim; o bendendir ve bana aittir.

Şiirimin tamamlandığından bu yana okucuyuları vardır.

el-Ya'kûbî'nin şiirleri 20. yüzyılın 1930'lu yıllarında halk arasında yaygınlık kazanmış ve Filistin'deki gazetelerle dergilerde, başta Filistin Gazetesi, eş-Şırâtu'l-

⁸⁰ et-Temîmî, 34.

⁸¹ et-Temîmî, 34.

⁸² et-Temîmî, 34; el-Ya'kûbî, 42.

Mustakîm, ed-Difâ' ve el-Câmi'atu'l-İslâmiyye olmak üzere, birçok yayın organında yayımlanmıştır.⁸³

el-Ya'kûbî, Filistin ile ilgili siyasî ve edebî toplantıların çoğuna aktif olarak katılmış ve bu platformlarda konuşmalar yapmıştır.⁸⁴ Şair, bu toplantılar sayesinde yaşadığı dönemde geniş bir entelektüel ve sosyal çevreye sahip olmuş, farklı coğrafyalardan birçok önemli şahsiyetle yakın ilişkiler kurmuştur. Filistin'de İbrâhim Togan, Muhammed İs'âf en-Neşâşîbî (öl. 1948) ve İskender el-Hûrî (öl. 1973) gibi önde gelen edebiyatçılarla; Lübnan'da Şekîb Arslan, Vedit' el-Bustânî ve Halîl Mutrân, Mısır'da ise Kâmil Kîlanî, Ahmed Şevkî ve Hâfız İbrâhim gibi dönemin büyük şairleriyle irtibat hâlinde bulunmuştur. el-Ezher'deki tahsili sırasında, ileride Ezher şeyhi olacak olan Şeyh Muhammed Mustafa el-Merâğî (öl. 1945) gibi önemli isimlerle arkadaşlık etmiş; ayrıca Osmanlı sultanı II. Abdülhamid ve İttihat ve Terakkî mensuplarıyla da resmî düzeyde temaslar kurmuştur. Şair ve yazar Abdulhamid er-Râfî'î ile olan dostluğu da dikkat çekicidir; zira onun adına yazdığı övgü dolu kaside, bu ilişkinin samimiyet ve takdir temelli olduğunu göstermektedir. Tüm bu bağlantılar, el-Ya'kûbî'nin hem edebî kişiliğini şekillendirmeye yardımcı olmuş hem de toplumsal etkisini artırmıştır.⁸⁵

el-Ya'kûbî'nin toplumun farklı kesimleriyle kurduğu ilişkiler, ona geniş bir sosyal kültür kazandırmıştır. Bu kültürün temelini, önce Filistin'de bizzat deneyimlediği, ardından temas kurduğu diğer Arap toplumlarında gözlemlediği örf ve âdetler oluşturmuştur. Filistin, Mısır, İstanbul, Şam ve Hicaz arasında sıkça seyahat etmesi de edebî kişiliğinin şekillenmesine büyük ölçüde katkı sağlamıştır.⁸⁶

Şairin kültürel gelişimine katkıda bulunan unsurlardan biri de, o dönemde Filistin'de yaygın olarak konuşulan Türkçeyi bilmesidir. Bu sayede, dönemin çağdaş Türk şairlerinin eserleriyle doğrudan temas kurma imkânı bulmuştur.⁸⁷

el-Ya'kûbî, klasik şiir geleneğini sürdüren bir şair olarak, şiirine duyduğu derin hayranlığı ve bu hayranlıktan beslenen öz güvenini eserlerine açık biçimde yansıtmıştır. Onun kendisiyle övünmesi ve gurur duyması, kendisini başkalarından üstün görmesinden

⁸³ et-Temîmî, 34.

⁸⁴ Filistin, "Kelimetu Hassâni Filistin" 26 Ekim 1933, 3.

⁸⁵ et-Temîmî, 28-32-33.

⁸⁶ et-Temîmî, 31-32.

⁸⁷ et-Temîmî, 31-32.

değil; aksine, şiirine duyduğu derin hayranlık ve onun büyüleyici etkisine kapılmasından kaynaklanmaktadır. Bu durum aslında şaşırtıcı değildir; zira birçok şair, kendi şiirlerini büyük bir hayranlıkla övmüş, şiirlerini zaman içinde dilden dile dolaşan, her yerde yankılanan bir eser olarak tasvir etmiştir. Şairler, yalnızca kendi şiirlerinin takdire şayan olduğuna, diğer şairlerin şiirlerindeki derin manaların da kendi şiirlerinden kaynaklandığını düşünmüşlerdir. Mutenebbî, büyük şairleri bir ‘ses’ olarak görürken diğer şairleri ise bu sesin ‘yankısı’ olarak nitelendirmiştir. Bu bakış açısıyla Mutenebbî, büyük şairlerin kendi eserlerini merkeze koyduğu ve diğerlerinin yalnızca onların etkisi altında kaldığını belirtmiştir. Hiçbir şair, kendi şiirlerini övmekten geri durmamıştır; zira kendine hayranlık, insana özgü bir özellik olup özellikle şairler arasında daha belirgin bir şekilde kendini göstermektedir. Mutenebbî ise kendine olan hayranlığını şu dizeleriyle dile getirmiştir:⁸⁸ (Basît)

أَنَا الَّذِي نَظَرَ الْأَعْمَى إِلَى أَدَبِي	وَأَسْمَعْتُ كَلِمَاتِي مِنْ بِهِ صَمَمٌ
---	--

Ben, âmâ'nın (bile) edebiyatıma baktığı kişiyim. Sözlerim sağır olanları (bile) duyar hale getirir.

Şairimiz el-Ya'kûbî, diğer şairler gibi kendi şiirlerine büyük bir hayranlık duymuş ve bu hayranlığın etkisiyle kendisine çeşitli lakaplar vermiştir. Bunlardan ilki, Hz. Peygamber'in şairi "Hassân b. Sâbit'ten" esinlenerek aldığı "Hassânu Filistin"dir. Aynı zamanda kendisini "Şam'ın Şairi" olarak nitelendirmiş ve şu beytini kaleme almıştır:⁸⁹ (Remel)

وَكَفَّانِي أَنِّي دُو حَسَبٍ	شَاعِرَ الشَّامِ وَحَسْبِي حَسَبًا
-------------------------------	------------------------------------

Şam'ın şairi olarak soylu (bir geçmişe sahip) olmam kâfidir bana; soylu olmam yeter bana.

Ayrıca kendisini "Doğu'nun Şairi" olarak da tanımlamış ve bu unvanını şu beytiyle dile getirmiştir:⁹⁰ (Hafîf)

⁸⁸ Ebû't-Tayyib Ahmed el-Huseyn el-Mutenebbî, *Divânu'l-Mutenebbî*, Darû Beyrut li'ttîbâ'at ve'n-neşr, Beyrut 1983, 332; et-Temîmî, 34-35.

⁸⁹ et-Temîmî, 35.

⁹⁰ et-Temîmî, 35.

سُنَّتِي فِي الْوِدَادِ سُنَّةُ حُرِّ	شَاعِرُ الشَّرْقِ لَا يُوقِيهِ شُكْرٌ
---------------------------------------	---------------------------------------

Benim dostluktaki yolum, özgür bir insanın yoludur; Doğunun şairi ona şükranını tam olarak yerine getiremez.

Şairimiz, şiirine olan aşırı gururunu o kadar ileri bir boyuta taşımıştır ki, şiirlerini Arap edebiyatındaki bütün şairlerin şiirlerinden üstün tutmuştur. "Ene ve'd-Dehru ve Şurûfu'l-Hâdisât" başlıklı ve 89 beyitten oluşan coşkulu şiirinde, çağdaşlarını şiir inşâd etmeye davet etmiş ve kendisini Ebu'l-'Ala' el-Ma'arrî, İmru'ul-Ğays (öl.544) ve Ebû Temmâm (öl. 231/845) gibi ünlü şairlerden üstün görmüştür. Çünkü şiir inşâd ettiğinde, kalemi şiir dizeleriyle adeta bir melodi gibi yankılanır ve zaman bile bu melodiyi duyduğunda mest olurdu.⁹¹ (Tavîl)

وَهَلْ فِي زَمَانِي شَاعِرٌ وَابْنُ شَاعِرٍ	سِوَايَ إِذَا مَا انْقَادَ لِلشَّعْرِ مَسْمَعٌ
فَأَيْنَ الْمَعْرِي وَامْرُؤُ الْقَيْسِ مِنْ قَيِّ	لَهُ الشَّعْرُ كَالْعَضْبِ الْمُهَنْدِ طَيِّعٌ
وَأَيْنَ أَبُو تَمَّامٍ مِنِّي وَشِعْرُهُ	كَكَيْلٍ وَشِعْرِي دُونَهُ الصُّبْحُ يَسْطَعُ
إِذَا قُلْتُهُ يَشْدُو يَرَاعِي بِأَيَّةٍ	فَيَطْرَبُ دَهْرِي حِينَمَا الدَّهْرُ يَسْمَعُ

Benim zamanımda, kulak şiire boyun eğdiğinde (şiirin etkisi altına girdiğinde) benden başka şair ve şairin oğlu var mıdır?

Hint kılıcı gibi keskin etkili şiiri olan bir genç varken el-Ma'arrî ve İmru'ul-Ğays neredeler (kim oluyor)?

Şiirleri gece gibi (karanlıkken), şiirlerim onun şiirlerinin yanında sabah (ışığı gibi) parlıyorken, Ebû Temmâm bana kıyasla nerede (kim oluyor)?

Onu söylediğimde kalemim bir melodiyle yankılanır zaman (onu) dinlediğinde zamanım mest olurdu.

Şairin edebî kişiliği oluşturan temel unsurlardan biri de ciddiyetidir. Kendisine, hafızasına ve ilmî birikimine olan güveni, birçok konuda ciddi bir tavır sergilemesine sebep olmuştur. Gerek öğrencilerine ve müridlerine verdiği derslerde, gerekse verdiği

⁹¹ et-Temîmî, 35; es-Sevâfirî 48; (Erişim Tarihi: 08.08.2025), <https://www.diwanalarab.com/-الشاعر-الشيخ-سليم.html>

fetvalarda bu ciddiyet açıkça görülmektedir. Özellikle ders verdiği camideki ilim halkasında son derece ciddi bir tutum sergilemiştir. Filistin'in el-Muzeyri'a köyünden erdemli bir adam Samîr Şahâde et-Temîmî'ye şunları anlatmıştır: *"Çoğu zaman, babamla birlikte Cuma günleri ve bayramlarda Yafa şehrine giderdik; doğal olarak, el-Menşiyeye et-Tahtâ'da bulunan Hasan Bey Camii'ne gider, orada namaz kılardık. Caminin vaizi Ebu'l İkbâl el-Ya'kûbî'nin caminin revaklarında dolaşırken görürdük; geniş cübbesi ve el-Ezher âlimleri gibi başında sarığıyla, bir revaktan diğerine geçerken, cemaatin, talebelerin ve kendisinden fetva isteyenlerin sorularına ciddi ve sert bir yüz ifadesiyle yanıt verir, adeta hiç gülümsemezdi. 'Belki de bu, saygıdeğer efendim, imanınındaki ciddiyetten, içinde bulunduğu durumun ehemmiyetinden ve camiye duyduğu saygıdan kaynaklanıyordur' dedim. O da 'Belki de öyledir,' diye cevap verdi."*⁹²

İlim, edebiyat ve dinî meclislerde sergilediği ciddiyetin yanı sıra Ebu'l-İkbâl, oldukça neşeli bir kişiliği ve hoş bir mizah anlayışı vardı. Sohbetleri asla sıkıcı olmaz, tatlı şakalar yapardı. Öyle ki, bazı iyi niyetli kişiler "Hassânu Filistin" lakaplı saygıdeğer el-Ya'kûbî'ye, yakın arkadaşı olan saygıdeğer Şeyh Abdulkâdir el-Muzaffer (öl.1949)'in hastaneye kaldırılmadan önce taze olmayan bir balık yediğini anlatmışlardı. Bunun üzerine Hassânu Filistin, arkadaşının hastalığının sebebinin tifodan değil de balıktan kaynaklandığını düşünmüş ve bu balığa atıfla, kıymetli dostunu güldürmek amacıyla şu iki beyti kaleme almıştır:⁹³ (Basît)

لَا تُؤْثِرِي سَمَكًا تُرْدِي عُقُوبَتُهُ	يَا نَفْسُ أَوْ تُدْخِلِي مَسْمُومَةً فَمَكِ
قَالَ الْمُظَفَّرُ مِنْ بَعْدِ أَكَلَتِهِ	الْمَوْتُ بِالسَّيْفِ دُونَ الْمَوْتِ بِالسَّمَكِ

Ey nefis! Kokuşmuşkuğu seni öldürücek bir balığı yeğleme veya onu zehirli olarak ağzına koyma.

Muzaffer, onu yedikten sonra şöyle dedi: Kılıçla ölmek balıkla ölmekten daha hafiftir.

Şair, yakın dostu el-Muzaffer'in yaşadığı talihsiz sağlık sorununu doğrudan ve ciddi bir dille ele almak yerine, meseleyi hafifletici ve neşelendirici bir üslupla işlemiştir. İlk

⁹² et-Temîmî, 35-36.

⁹³ et-Temîmî, 36.

beyitte, balığın kokuşmuşluğu ve zehirli oluşu mecaz yoluyla abartılmış, ikinci beyitte “kılıçla ölmek balıkla ölmekten daha hafiftir” şeklindeki ironik ifade, trajikomik bir karşılaştırmayla mizahi bir etki yaratmıştır. Şairin amacı yalnızca güldürmek değil, aynı zamanda dostunun moralini yükseltmiştir. Bu beyitlerde görülen mizah, kaba saba değil; aksine hem latif bir hiciv hem de nasihat barındıran, edebî bir incelikle örülmüş bir mizah anlayışının ürünüdür. Ebu’l-İkbâl, ciddi meseleleri bile hafifletici bir tebessümle sunarak muhatabını düşündürürken güldürmeyi başaran zarif bir şair portresi çizmiştir. Ayrıca şairin, “el-Muzaffer” ismini yalnızca bir şahsı işaret eden bir ad olarak değil, aynı zamanda “zafer kazanmış kişi” anlamında kinayeli bir şekilde kullanması, metne çok katmanlı bir anlam derinliği kazandırmıştır.

Şairimiz Ebu’l-İkbâl, Filistin devriminin kahramanlarından biri olarak, şiirlerini keskin bir kılıç misali kullanarak Filistin halkının yüreğinde bir mücadele ateşi yakmıştır. Şairin, silahlı mücadelenin ötesinde, hakikati dile getiren, insanları bilinçlendiren ve duygularını harekete geçiren şiirleriyle bir mücadele ruhu oluşturmaya çalışmıştır. Öyle ki, şiirleri halk arasında büyük bir yankı uyandırmış, insanlar onun şiirlerini tekrarlamaya ve ezberlemeye başlamışlardır. Filistinle ilgili söylediği bazı beyitler şu şekildedir:⁹⁴ (Kâmil)

عَظَبْتُ فَلَسْطِينُ فَتَارَ شَبَابُهَا	أَرَأَيْتَ كَيْفَ يَثُورُ فِيهَا الضَّيْعُ
لَمْ تُجِدْهَا لُعَةُ الْكَلَامِ وَإِنَّمَا	تِلْكَ الْأَسِنَّةُ وَحْدَهَا تَتَكَلَّمُ
لَوْ كَانَ يُجْدِي الْقَوْلُ فِي يَوْمِ الْوَعَى	مَا كَانَ يُجْدِيهِ هُنَاكَ اللَّهُدَمُ
لَكَتَبْتُ أَلْفَ مَقَالَةٍ وَخِطَابَةٍ	وَنَظَّمْتُ مَا نَظَّمُوا وَمَا لَمْ يَنْظُمُوا
لُعَةُ الْكَلَامِ تَضِيعُ مَعَ لُعَةِ الظُّبَا	هَلْ بِالْكَلامِ مِنَ الرِّزْيَةِ تَسْلَمُ

Filistin öfkeleni ve gençleri ayaklandı. Aslanın orada nasıl kükrediğini gördün mü?

Konuşma dili ona fayda etmedi, sadece o mızrakların kendileri konuşmaktadır.

Eğer savaş gününde konuşmak faydalı olsaydı, orada keskin kılıçlar yararlı olmazdı.

Elbette ben bin makale ve hitâbe yazar onların yazdıklarını ve yazamadıklarını yazardım.

⁹⁴ et-Temîmî, 36.

Konuşma dili, kılıçların ucuyla kaybolur. Konuşarak ağırbaşlılıkla güvende olunur mu?

Şair, Filistin'in içinde bulunduğu zor koşulları ve direnişi destansı bir dille anlatmıştır. Sözlerle değil, savaşla kazanılabilecek bir özgürlüğü vurgularken, barışçıl yolların etkisiz kaldığını, yalnızca kılıçların konuştuğu bir dönemde bulunulduğunu dile getirmiştir. Aynı zamanda şair, savaşın zorunlu bir gerçeklik olduğunu kabul ederken, kalemin ve sözün gücüne olan inancını da kaybetmemiştir, ancak bunun sadece ideal koşullarda etkili olabileceğini ifade eder. Bu beyitler, hem direnişin zorunluluğunu hem de şairin bu mücadeledeki rolünü derin bir şekilde yansıtmıştır.

Gönlünde yer alan bu vatanseverlik eğilimden yola çıkarak, Filistin halkının devrimlerindeki kahramanlıklarını, Arapların onurlarını koruma hususundaki kararlılıklarını ve mücadelelerini methetmiştir. Ayrıca onların vefasını, gayretini ve vatanın izzetini silah gücüyle savunma konusundaki azimlerini de takdirle karşılamıştır. Zira onlar korkaklığı büyük bir utanç olarak görmüş, buna razı olmayı ise manevî bir ölüm olarak nitelendirmişler. Şairimiz, Filistin halkının hayatlarında, şereflerine leke sürecek en küçük bir kusur veya yalana dair bir iz göremediğini belirtmiş; aksine yalnızca cömertlik, onur ve şeref gibi erdemlerle karşılaştığını şu dizeleriyle dile getirmiştir:⁹⁵ (Remel)

فِي فَلَسْطِينَ بِإِلَادِي	أُمَّةٌ ذَاتُ ثَبَاتٍ
لَا تَرَى غَيْرَ الْجَهَادِ	فِي سَبِيلِ الْمَكْرَمَاتِ
وَسَبِيلِ الْمُغْرَمِينَ بِالْكَرَمِ	
عَرَبٌ مُؤْمُونَ أَبْنَاءُ الدِّيَارِ	وَالْوَفَا كُلُّ الْوَفَا فِي الْعَرَبِ
لَيْسَ فِيهِمْ غَيْرُ مَنْ يَحْمِي الدِّمَارَ	بِاللِّدَانِ الشُّمْرِ أَوْ بِالْقَضْبِ
سُبَّةٌ عَنْدهُمْ الْجُبْنُ وَعَارُ	وَالرِّضَا بِالْجُبْنِ مَوْتُ أَدَبِي
أَنَا لَمْ أَعْهَدْ عَلَيْهِمْ مِنْ صَعَارِ	فِي فَلَسْطِينَ وَلَا مِنْ كَذِبِ
إِنَّمَا أَعْهَدُ فِي الْعَرَبِ الشَّيْئَ الْمَمِّ	

Filistin'de, vatanımda kararlı bir millet vardır.

⁹⁵ et-Temîmî, 37; el-Ya'kûbî, 19-20.

Sen, yüce değerler ve cömertliğe tutkun olanlar uğruna verilen cihaddan başka bir şey göremezsın.

Sâdık Araplar, yurtlarının evlatlarıdır ve vefanın tamamı Araplarda bulunur.

Onların arasında, esnek mızraklarla veya kılıçlarla onurunu koruyanlar vardır.

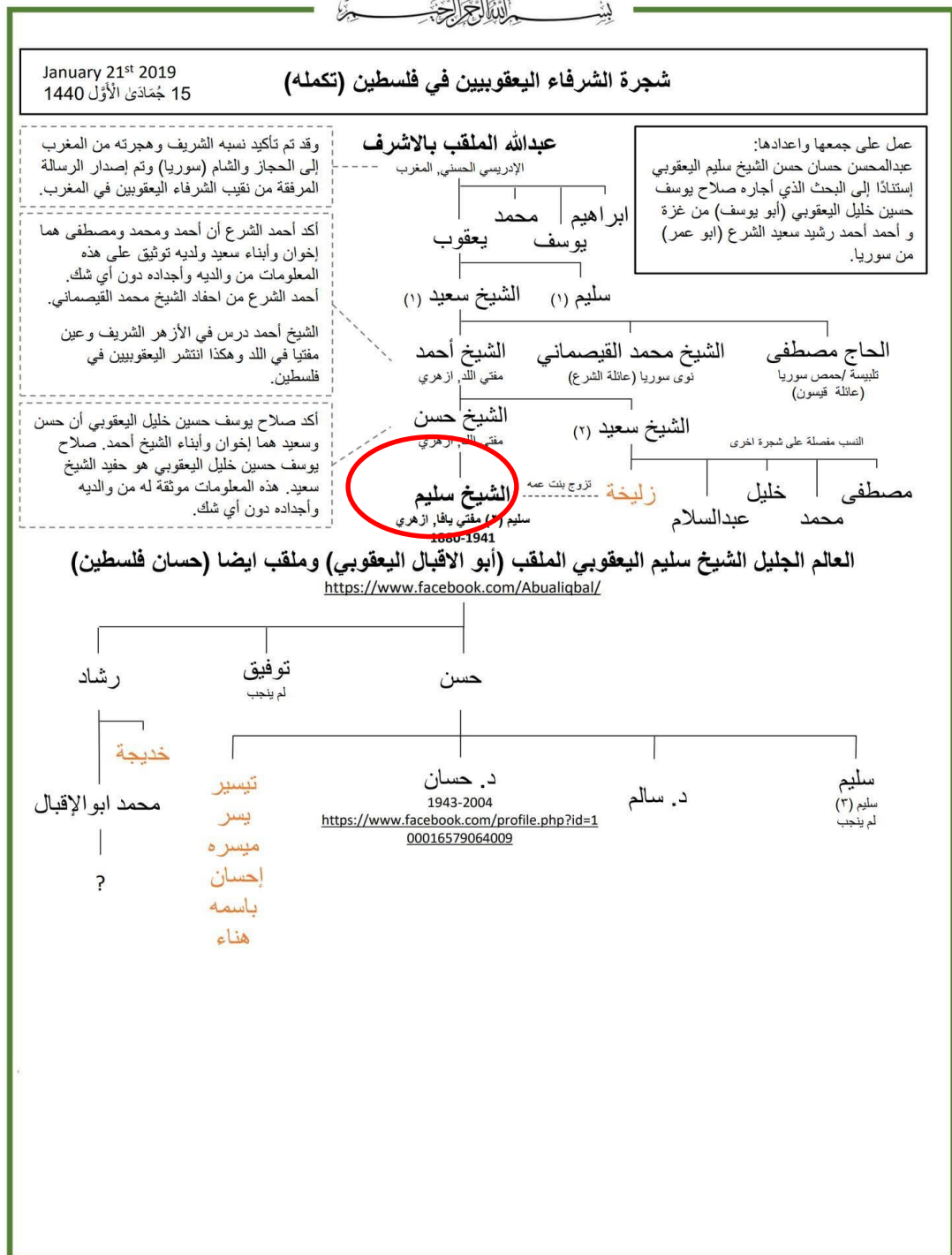
Onlara göre korkaklık bir ayıp ve bir kusurdur ve korkaklığa razı olmak, manevî bir ölümdür.

Ben, Filistin’de onların aleyhinde ne bir zül ne de bir yalan gözetmedim. (duymadım).

Ben Araplarda sadece “onuru” bilirim.

Sonuç olarak, bu unsurların bir araya gelmesi, şair Ebu'l-İkbal el-Ya‘kûbî’nin kişiliğinin oluşumunda etkili olmuştur. O, halkına olan inancı doğrultusunda, vatani ve halkının davasına kendini adanmış bir şair olarak öne çıkmış; kendine olan güveniyle cesaret bulmuş, ciddiyeti ve kararlılığı ise ona her zaman destek olmuştur.

1.3. SOY AĞACI

1.4. ESERLERİ

Şairin birçok eseri ve iki şiir divanı bulunmaktadır.

Bunlar:

- 1- *Hikmetu'l-İslâm*: (Risale niteliğindedir)
- 2- *el-Menhecu'r-Rafî 'fî'l-Me'anî ve'l-Bedi'*
- 3- *Hassân bin Sâbit*
- 4- *el-İttiḥâdu'l İslamî*
- 5- *Su'ûdiyyaât*
- 6- *Ḥasenâtu'l-Yerâ' (1908)*
- 7- *en-Neẓarâtu's-Seb' (1930)*⁹⁶

⁹⁶ ez-Ziriklî, III, 117; Ya'kûb, I, 503; el-Cebûrî, III, 68; es-Sevâfir 47; (Erişim Tarihi: 08.08.2025)
https://ar.wikipedia.org/wiki/سليم_اليعقوبي

İKİNCİ BÖLÜM

SELÎM EBU'L-İKBÂL EL-YA'KÛBÎ'NİN ŞİİRLERİ

2.1. DİVANLARI

2.1.1. Ḥasenâtu'l-Yerâ'

Şairimizin ilk divanı olan "Ḥasenâtu'l-Yerâ'" edebî hayatının ilk aşamasında yazdığı şiirleri içerir ve bu divan Mısır'da et-Tekaddum Matbaası tarafından basılmıştır. Yayın tarihi belirtilmemiştir. Ancak Ebu'l-İkbâl el-Ya'kûbî'nin oğlu Reşâd el-Ya'kûbî Samîr Şahâde et-Temîmî'ye divanın Sultan II. Abdülhamid'in tahttan indirildiği yıl olan 1908'de basıldığını aktarmıştır. et-Temîmî bu tarihi birkaç nedenden ötürü doğru bulmuştur. Birincisi: Divanın kapağında, yazarın Suriye'de şer'î ilimler ve edebiyat dersleri verdiği belirtilmektedir. el-Ya'kûbî, Mısır'dan döndüğü 1904 yılından sonra bu görevi yapmıştır. Bu da divanın bu tarihten sonra basıldığı anlamına gelir.⁹⁷

İkincisi: Divanın kapağında ayrıca şu iki beyit yer almaktadır: (Hafif)

عَصْرُ عَبْدِ الْحَمِيدِ مَلِكِ مُلُوكِ	الأَرْضِ وَاقِي بَصَائِبِ الرَّحْمَاتِ
عَصْرُ عِلْمٍ بِهِ تَجَلَّى يَرَاغُ	خَطٌّ لِلنَّاسِ هَذِهِ الْحَسَنَاتِ

Yeryüzünün hükümdarlarının hükümdarı Abdülhamid dönemi, rahmet yağmurlarını getirdi.

(Bu dönem), insanlara bu iyilikleri yazan bir kalemin ortaya çıktığı bir ilim dönemidir.

Bu beyitler, doğrudan Sultan Abdülhamid'e hitap etmektedir. Bu durum, divanın Sultan Abdülhamid'in tahttan indirilmesinden önce basıldığını göstermektedir. Üçüncüsü: şair divanında bu iki tarih arasında gerçekleşen çeşitli toplumsal olaylara ve mersiyelere yer vermiştir. Bu nedenlerden dolayı, şairin oğlunun da belirttiği üzere, et-Temîmî, divanın 1908 yılında basıldığı yönündeki tezini bu kanıtlarla desteklemiştir.⁹⁸

⁹⁷ et-Temîmî, 41-42; (Erişim Tarihi: 08.08.2025), <https://www.diwanalarab.com/الشاعر-الشيخ-سليم.html>

⁹⁸ et-Temîmî, 42.

Şair, divanını belirli bir düzen içinde tertip ederek her bir bölümde ele aldığı farklı konulara yer vermiştir. Bu bölümler;

- el-İlâhiyyât,
- ed-Dehriyyât,
- el-Ḥamîdiyyât,
- el-Medâihu'l-Âmme,
- el-Merâsî,
- et-Tehânî,
- el-Ḥavâdişu'l-İctimâ'iyye

ve en-Nebeviyyât olmak üzere toplam sekiz başlık altında toplanmıştır.⁹⁹

Şairimiz, divanına Allah Teâlâ'ya yönelik dizeleriyle hayırlı bir başlangıç yapmış ve Hz. Peygamber'e övgü dolu şiirleriyle de etkileyici bir kapanış gerçekleştirmiştir. Bu durum, şairin mütedeyyinliğini ve dinî duyarlılığını net bir şekilde ortaya koymuştur.¹⁰⁰

"el-İlâhiyyât" bölümünden çıkıp "ed-Dehriyyât" bölümüne geçildiğinde, Arap onurunun derin izlerini taşıyan, güçlü bir yapıya ve ustaca bir anlatıma sahip şiirlerle zamana meydan okuyan gururlu ve coşkulu bir şair karşımıza çıkmaktadır. Bu durum, şu beytinde de açıkça görülmektedir.¹⁰¹ (Tavîl)

تَحَدَّثُ لِنَفْسِي مَطْلَعِ الشَّمْسِ مَوْطِنًا	عَلَى أَنَّ لِي فِي الْأَرْضِ مَا أَنَا طَائِفُهُ
--	---

Yeryüzünde aradığım şeyler olmasına rağmen, ben güneşin doğduğu yeri kendime vatan edindim.

"el-Ḥamîdiyyât" bölümü ise iki kasideden oluşmaktadır. Birincisini Sultan Abdülhamid'in düşmanlarının ona karşı düzenledikleri bir suikast girişiminden kurtulması vesilesiyle yazmış ve bu kasidede padişahı tahtına çıkış yıldönümü dolayısıyla tebrik etmiştir. İkinci kasidesini ise Ramazan Bayramı münasebetiyle inşâd etmiştir.

⁹⁹ et-Temîmî, 42-43; es-Sevâfirî 48.

¹⁰⁰ et-Temîmî, 43.

¹⁰¹ et-Temîmî, 43.

Ayrıca, padişahın başına gelen bir rahatsızlıktan kurtulması üzerine yazdığı kısa bir şiir daha vardır. Şair, İslam ve Osmanlı bağlarına duyduğu güçlü inanç doğrultusunda "el-Hamîdiyyât" bölümünü kutsal bir çerçevede ele alarak yazmıştır.¹⁰²

el-Ya'kûbî, "el-Medâihu'l-Âmme" bölümünde alimleri, toplumun önde gelen şahsiyetlerini, devlet memurlarını ve şair arkadaşlarını övmüştür. Şüphesiz, bu övgülerin birçoğu samimi duygularla yazılmışken, bir kısmı ise belirli vesilelere bağlı olarak kaleme alınmıştır.¹⁰³

Şair, el-Merâşî bölümünde dönemin önde gelen isimlerinden yazar Kâsım Emîn (öl. 1908) ve mutasavvıf, âlim ve şair Şeyh Yûsuf b. İsmâil en-Nebhânî (öl. 1932) gibi birçok dostuna ve tanıdığına mersiyeler yazmıştır. Mısır'da yaşadığı sırada iki kızının da ölüm haberini almış ve bu derin acıyı mersiyelerine yansıtarak hüznle dile getirmiştir.¹⁰⁴

Şair, divanında yer alan mersiyelerin yanı sıra, yaşadığı dönemin önde gelen birçok şahsiyetine de mersiyeler kaleme almıştır. Bu isimler arasında Mısır Başbakanı Sa'd Zağlûl (öl. 1927), Hicaz Kralı Şerîf Hüseyin (öl. 1931), oğlu ve Suriye-Irak kralı I. Faysal (öl. 1933), Irak Başbakanı Abdulmuhsin es-Sa'dûn (öl. 1929) ve Gazze Belediye Başkanı Hüseyin Hayâl (öl. 1930) gibi dönemin önde gelen siyaset ve devlet adamları bulunmaktadır. Bununla birlikte şair, modern Arap edebiyatının önemli temsilcileri arasında yer alan Ahmed Şevkî, Hâfız İbrâhim, Emîn er-Reyhânî (öl.1940), Abdulhamid er-Râfi'î ve Saîd el-Kermî gibi edebiyatçı ve fikir insanlarına da mersiyeler yazmıştır.¹⁰⁵

Şairin "et-Tehânî" bölümünde de pek çok kasidesi yer almaktadır. Bu kasideler, yapısal olarak methiyeleri ve mersiyeleriyle benzer nitelikte olup, özel durumlara yönelik kaleme alınmış şiirlerdir.¹⁰⁶

el-Ya'kûbî, kendi döneminde meydana gelen toplumsal olaylara kayıtsız kalmamış, bu olaylara kayda değer bir insani bir perspektifle yaklaşmıştır; bunun en güzel örneği,

¹⁰² et-Temîmî, 43

¹⁰³ et-Temîmî, 43.

¹⁰⁴ et-Temîmî, 43.

¹⁰⁵ et-Temîmî, 81-82-85;

¹⁰⁶ et-Temîmî, 43.

Mısır'daki Dinşavay köyünde yaşanan olaylar karşısında duyduğu acıyı ve üzüntüyü dile getirdiği "Dinşavay" adlı kasidesidir. Bu şiirinde, bu alçakça eylemi gerçekleştiren İngilizleri sert bir üslupla eleştirmiştir.¹⁰⁷

Ebu'l-İkbâl, divanını etkileyici bir şekilde tamamlayarak sonunu Hz. Peygamber'e adadığı bir bölümle noktalamıştır. Bu bölümde, yüce Peygamber'i övdüğü dizeler, onun İslam'a duyduğu samimi duyguların yanı sıra Hz. Peygamber'e karşı beslediği derin sevgi ve saygıyı mükemmel bir şekilde yansıtmaktadır.¹⁰⁸

2.1.2. en-Neẓarâtu's-Seb'

"en-Neẓarâtu's-Seb'", Ebu'l-İkbâl el-Ya'kûbî tarafından 1930'lu yıllarda kaleme alınan, samimi bir Araplık, gerçek bir milliyetçilik ve doğru bir vatanseverlik üzerine düşünce, anı ve kasidelerden oluşan bir divandır. Bu eser, şairin şiir konusundaki yenilikçi yaklaşımını temsil eder. Şair, burada vatanına ve halkına yönelmiş, ulusal olaylar karşısındaki gerçek duygularını güzel bir üslupla dile getirmiştir. "en-Neẓarâtu's-Seb'", uzun bir muvaşşaha olup yedi kasideden oluşmaktadır. Şairin oğlu Ebu'l-Mehâsin el-Ya'kûbî bu esere önsöz yazarak onu "sosyal, ahlaki, siyasi şiirin şaheserleri" olarak nitelendirmiş ve bu şiirlerin Arap ve Filistin milli marşları niteliğinde olduğunu, bu tarzda yazılmış başka bir eserin o güne kadar gelmediğini belirtmiştir. Ayrıca şair, bu eserine 1930 yılında Filistin gazetesinde yayımlanan rubailerini de dâhil etmiştir.¹⁰⁹

Bu divan, içerik ve üslup bakımından şairin ilk eseri "Ḥasenâtu'l-Yerâ'"ya kıyasla daha olgun bir edebî seviyeye ulaşmış olup, hem dil işçiliği hem de tematik derinlik açısından daha güçlü ve parlak bir görünüm sergilemektedir. Bu olgunluk, şairin 20. yüzyılın ilk çeyreğinde Filistin şiirinde belirginleşmeye başlayan edebî yenileşme ve gelişim hareketinden etkilendiğini açık biçimde ortaya koymaktadır.¹¹⁰

¹⁰⁷ et-Temîmî, 43.

¹⁰⁸ et-Temîmî, 43.

¹⁰⁹ et-Temîmî, 43-44.

¹¹⁰ (Erişim Tarihi: 08.08.2025), <https://www.diwanalarab.com/الشاعر-الشيخ-سليم.html>

Şair, bu eserinde kendi Arap kimliği, milliyetçiliği ve vatan sevgisine dair düşüncelerini üç ayrı kategoride ele almıştır. Şairin bu sınıflandırması, onu diğer şairlerden ayıran ve pek çok şairin fark edemediği önemli bir hakikate dikkat çektiğini göstermektedir. Bu hakikat, Arap sorunlarının tek bir sorun olduğu ve dil, din, ahlak temelleriyle bir araya gelen, tek bir millet olarak örgütlenmiş bir Arap toplumu olduğudur. Bu yüzden şair, Arapların övgüye değer yanlarını, adetlerini ve ahlakî niteliklerini şiirlerinde sürekli olarak vurgulamıştır. Şair, Arapları diğer milletlerden üstün tutarken, onların boyun eğmeyi ve zilleti reddeden, savaş meydanlarında cesurca öne çıkan bir millet olduklarını şu dizeleriyle dile getirir:¹¹¹ (Remel)

أَحَدُ الْغُرَبَاءِ فِي تِلْكَ الرُّبُوعِ	لَمْ يَكُنْ فِي الْأَرْضِ مِنْ إِنْسٍ وَجَانٍ
إِنَّمَا فِي غَيْرِهِمْ كُلُّ الْخُنُوعِ	لَيْسَ فِيهِمْ مِنْ خُنُوعٍ أَوْ هَوَانٍ
فَحَرَامٌ حِينَئِذٍ ذَاكَ الْهَجُوعُ	هَجَعُوا إِلَّا عَنِ الْحَرْبِ الْعَوَانِ
وَلِيَوْمِ السَّبْقِ فِي الْغُرَبِ وَلُوعُ	فَصَبُّ السَّبْقِ لَهُمْ يَوْمَ الزَّهَانِ

Yeryüzünde, o bölgelerde Araplar gibi ne bir insan ne de bir cin vardı.

Onların içinde ne bir zillet ne de bir boyun eğme vardır; aksine, tüm boyun eğme (ve zillet) başkalarındadır.

Onlar (sadece) şiddetli savaş dışında dinlendiler; o an, bu dinlenme (onlar için) haramdır.

Rekabet günü onları bozguna uğrattılar. Mücadele günü Araplarda bir tutku vardır.

Ulusal düzeyde ise şiirlerinde hayalini kurduğu tüm millî hedefleri kapsadığı görülmüştür. O, halkından Doğu milletlerini ve Doğuluları desteklemelerini ister ve savaşlardan kaynaklanan felaketler ve acılar için Batı'yı sorumlu tutmuştur. Ayrıca, milletin kurtuluşu için birçok önemli konuya güçlü bir şekilde vurgu yapmıştır. Bunlar arasında hainler ve mürtedlerle savaşmak, fitneyle mücadele, zalimlerin karşısında durmak ve bağımsızlık için çaba göstermek yer almıştır; böylece Arap bayrağının yükseklerde dalgalanması sağlanabilecektir. Bunun yanı sıra, işbirlikçilere karşı da sert eleştiriler yönelterek, onlar ülkeyi yok etmeden onların ortadan kaldırılmasını talep

¹¹¹ et-Temîmî, 44; el-Ya'kûbî, 20.

etmiştir. Casusları ise, adî ve aşağılık kişiler olarak nitelendirmiş ve toplumdan dışlanmaları gerektiği çağrısında bulunmuştur.¹¹² (Remel)

وَاهْجُرُوا الْجَاسُوسَ لَا نَالَ مِنْهُ	لَيْسَ لِلْجَاسُوسِ مَا عَاشَ ضَمِيرٌ
وَالْفُظُوءُ عَنْكُمْ لَفْظَ النَّوَاءِ	وَلَكُمْ فِي ذَلِكَ الْخَيْرُ الْكَثِيرُ
وَإِذَا مَا رُمْتُمْ صَفَعَ فَقَاهُ	فَاصْفَعُوهُ فَهُوَ بِالصَّفْعِ جَدِيرٌ
أَنَا لَمْ أَحْقِرْ مِنَ النَّاسِ سِوَاهُ	إِنَّهُ فِي نَظَرِي وَغَدٌ حَقِيرٌ

Casusu bırakın, o hedeflerine ulaşamayacaktır; (çünkü) casusun yaşadığı sürece vicdanı yoktur.

Onu elinizin tersiyle itin, (çünkü) bunda sizin için büyük bir hayır vardır.

Eğer onun (casusun) ensesine şaplak vurmaya istersiniz, ona şaplağı vurun; çünkü şaplağı hak etmiştir.

Ben insanlar arasında sadece onu hakir gördüm; çünkü benim gözümde o, aşağılık bir aptaldır.

Şair, bu dizelerde casusa karşı son derece sert ve aşağılayıcı bir tutum sergileyerek, onun ahlaki yoksunluğunu ve toplum için tehlikeli bir figür olduğunu vurgulamıştır. Casusun vicdanı olmadığı için hedeflerine ulaşamayacağını ifade eden şair, onu uzaklaştırmanın kişisel yarar sağlayacağını belirtmiştir. Casusun hak ettiği cezayı alması gerektiğini ima eden şair, onu aşağılık bir aptal olarak görüp toplumda hor görülen biri olarak tanımlamıştır.

el-Ya'kûbî'nin muvaşşahalarında vatan teması geniş bir yer tutmuştur. Vatansever şiirlerinde, Filistin halkının temsil ettiği Arap ahlakî değerlerini yücelterek vatanına olan sevgisini imanı ile mezcederek derin bir anlam katmıştır. Vatanına olan derin bağlılığı ve aşırı sevgisi, onun için yalnızca vahyin indirildiği yer ve İslam'ın ikinci kutsal mabedi olan Mescid-i Aksâ'yı barındırmasıyla sınırlı kalmayıp, aynı zamanda doğup büyüdüğü ve hayatını sürdürdüğü coğrafya olması nedeniyle de büyük önem taşımaktadır. Şair, Filistine olan sevgisini tasavvufî bir boyuta taşımış; bu sevgi, hem dilinde hem de üslubunda somut bir şekilde kendini göstermiştir. Bu tasavvufî bakış açısıyla, Araplığı

¹¹² et-Temîmî, 44-45; el-Ya'kûbî, 30-31; Ebû Şâvir, 204.

bir millet, Filistin'i ise bir vatan olarak aynı çatı altında birleştirmiştir. Ona göre, Filistin, mertlik, cömertlik, cesaret, onur ve asalet gibi yüce erdemlerin vücut bulduğu, Arap milletinın atan kalbidir. Şairimiz bu duygularını şu dizeleriyle dile getirmiştir:¹¹³ (Remel)

وطني لا حرّمني وطّني	مَنْبِتُ الْإِيمَانِ بِاللّهِ الْعَظِيمِ
مَا تَرَى مِنْ مُلْجِدٍ أَوْ وَثْنِي	فِيهِ أَوْ مِنْ مُؤْمِنٍ غَيْرِ حَكِيمِ
سَنَنْ الْعُرْبِ وَمَا مِنْ سَنَنْ	مِثْلِهِ فِي نَشْئِهِ الْعَضِّ قَوِيمِ
لَسْتُ أَنْسَى مَا لَهُ مِنْ مَنَنْ	فِيَّ أَوْ فِي الْعُرْبِ مِنْ كُلِّ كَرِيمِ
بَعَثَ اللَّهُ بِهِ عَهْدَ الْكَرَمِ	

Vatanım, vatanımı benden mahrum bırakmayın; o, yüce Allah'a olan imanın filizlendiği yerdir.

Orada ne bir ateist, ne bir putperest, ne de kafasız bir mümin göremezsin.

Arapların izlediği yol (yöntem) gibi, nesilleri parlak ve doğru olan başka bir yol yoktur.

Ne bana (yapılan) iyilikleri ne de Araplara (yapılan) tüm cömertlikleri unutacak değilim.

Allah, onun (vatan) sayesinde cömertlik dönemini (tekrar) diriltmiştir.

2.1.3. Dinî Şiirleri

el-Ya'kûbî, entelektüel bir kişiliğe sahip olduğu için ilim, din ve kültür gibi çok geniş yelpazede şiirler nazmetmiştir. Herşeyden önce dinî bir çevrende yetişmiş ve Ezher üniversitesinde almış olduğu eğitim, kendisinin dinî ve ilmî bilgilerle donanmasını sağlamıştır. Daha sonra memleketi Filistin'e dönerek kadılık, müftülük ve şer'î ilimler hocalığı görevlerinde bulunmuştur. Bu nedenle, bazı şiirlerinin açık bir şekilde dinî bir üslup kazanması ve manevî bir eğilim taşıması şaşırtıcı değildir. Bu, özellikle Allah'a ve Hz. Peygambere yönelik şiirleri olmak üzere, onun dinî şiirlerinde açıkça kendini göstermiştir.¹¹⁴

¹¹³ et-Temîmî, 45; el-Ya'kûbî, 13-14.

¹¹⁴ et-Temîmî, 52.

Dinî alandaki şiirleri, güçlü bir Allah inancı ve hoşgörülü bir İslam anlayışını yansıtmaktadır. Bu inancını, farkına vardığı, ikna olduğu ve üzerinde düşündüğü bir takım hakikatlere dayandırmıştır. Bu hakikatlerin ilki ise tevhid inancıdır. O, Yüce Allah'ın birliğine inanır ve Allah'a şirk koşanlara, Ondan başka bir ilah edinenlere büyük bir hayretle bakar. Allah Teâlâ'nın pek çok ve çeşitli hikmetleri olduğuna Allah'ın kudretininbu hikmetleri ortaya koyduğuna inanır ve şiirlerinde bunu dile getirir. Şöyle demektedir:¹¹⁵ (Remel)

قُلْ لِمَنْ يُشْرِكُ بِاللَّهِ وَلَا	يَنْتَهِي عَنْ عَيِّ ذَلِكَ الْمُعْتَقِدِ
حِكْمُ اللَّهِ الَّذِي نَعْبُدُهُ	حِكْمٌ لَمْ يُخَصِّرْهَا حَصْرٌ وَعَدٌ

Allah'a ortak koşan ve bu sapkın inancından vazgeçmeyen kimseye de ki:

Kendisine ibadet ettiğimiz Allah'ın hikmetleri hiçbir sınır ya da sayımın yapılamayacağı hikmetlerdir.

Tüm hakikatlerin tek bir İlah'ın varlığına işaret ettiği düşüncesinden hareketle, el-Ya'kûbî, "De ki: O Allah birdir."¹¹⁶ ayetinden iktibasta bulunarak kendisi için doğru inancı seçmiştir. Bu seçimine tasavvufî bir boyut kazandırarak inancını bir ruh, kalbini ise bir beden olarak niteler. Bununla birlikte, ruh ve beden arasındaki ilişkiyi ayrılmaz bir bütün olarak tasvir etmiştir.¹¹⁷ (Remel)

إِنَّهَا تُكْتَبُ فِي الْكَوْنِ لِمَنْ	يَصْطَفِيهَا "قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ"
هِيَ رُوحِي وَفُؤَادِي جَسَدٌ	وَبَعِيرِ الرُّوحِ لَا يَنْمُو الْجَسَدُ

-Kuşkusuz o (vahdaniyet inancı), (kâinatı) üstün tutanlar için kâinatta "De ki: O Allah birdir" yazılıdır.

- O (kâinat), benim ruhumdur ve kalbim bedendir; ruh olmadan beden büyüyemez.

¹¹⁵ et-Temîmî, 52.

¹¹⁶ el-İhlas 112/1

¹¹⁷ et-Temîmî, 52.

Allah'ın birliğine olan sarsılmaz inancından ilham alarak, O'na hiçbir şeyi ortak koşmadığını ve O'na çocuklar isnat etmediğini, O'nu insan tabiatından tenzih ettiğini şu betiyle beyan etmiştir:¹¹⁸ (Remel)

لَا أَرَانِي أَنْسُبُ الشِّرْكَ لَهِ	لَا وَلَا أَنْسُبُ لِلَّهِ الْبَنِينَ
--------------------------------------	---------------------------------------

-Ben kendimi ona şirk isnat eden biri olarak görmem; Asla! Allah'a çocuklar da isnat etmem.

Şair, çoğu zaman kesin gerçekler olarak kabul edilen ve tam bir samimiyetle inandığı hakikatleri sıralamaya devam etmiştir. Allah Teâlâ, yüce gökleri yükseltmiş, yeryüzünü yaymış, insanı su ve çamurdan yaratmış ve müminler için cenneti, kâfirler için ise cehennemi hazırlamıştır. Böylece, Allah'ın takdir ettiği mükâfatı ve cezayı şu dizeleriyle ifade etmiştir:¹¹⁹ (Remel)

قُلْ لِمَنْ يَكْفُرُ بِاللَّهِ الَّذِي	خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ مَاءٍ وَطِينٍ
لَا تُؤْمِنُ جَنَّةً تَسْكُنُهَا	إِنَّمَا الْجَنَّةُ مَأْوَى الْمُؤْمِنِينَ
أَنْتَ مَعَ فِرْعَوْنَ أَوْ أُمَّتِهِ	وَدَّوْا الْإِيمَانَ فِي عِزِّ مُبِينٍ
آمَنُوا بِاللَّهِ حَتَّى أَخْرَجُوا	جَنَّةَ الْفِرْدَوْسِ رَغْمَ الْكَافِرِينَ
سَيَقُولُ اللَّهُ فِي الْآخِرَةِ هُمْ	أَدْخُلُوها بِسَلَامٍ آمِنِينَ

İnsanı sudan ve çamurdan yaratan Allah'ı inkâr edene de ki:

(İçinde) yaşayacağın bir cenneti ümit etme; (çünkü) cennet yalnızca müminlerin sığınağıdır.

Sen, Firavun ya da onun ümmetiyle birliktesin. Oysa iman sahipleri apaçık bir izzet içindedir.

Allah'a iman ettiler ve böylece kâfirlere rağmen Firdevs Cennetini kazandılar.

Allah onlara ahirette şöyle diyecek: Oraya selametle ve güven içinde girin.

Şair, iman ile kurtuluş arasındaki doğrudan ilişkiyi vurgulayarak, insanın yaratılışına ve nihaî akıbetine dikkat çekmiştir. Allah'ı inkâr edenlere yönelik uyarıyla

¹¹⁸ et-Temîmî, 52.

¹¹⁹ et-Temîmî, 52.

başlayan dizeler, cennetin yalnızca müminlere ait bir yurt olduğunu güçlü bir şekilde ifade etmiştir. Firavun ve onun ümmeti, tarihsel bir sembol olarak inkârın ve helâkin temsilcisi yapılırken; müminler, izzet ve yücelikle tanımlanmıştır. Şair, imanın yalnızca dünyevî bir huzur değil, aynı zamanda Firdevs Cenneti gibi yüce bir mükâfatın da anahtarı olduğunu vurgulamıştır. Son beyitte ise Hicr suresinden yapılan iktibasla, müminlerin cennete selamete girişi tasvir edilerek, güçlü bir manevî tesirle nihayete ermiştir.

el-Ya'kûbî, Allah'ın merhametli ve çok bağışlayıcı olduğunu; günahkâr birisinin, doğru yoldan sapmış olsa dahi yalnızca O'na yönelmesi gerektiğini şu beyitleriyle ifade etmektedir:¹²⁰ (Tavîl)

إِذَا لَمْ يَجِدْ بِالْعَفْوِ رَبُّ عَهْدُهُ	رَحِيمًا مِّنْ ضَافَتْ عَلَيْهِ الْمَسَالِكُ
فَمَنْ يَقْصِدُ الْجَانِي إِذَا ضَلَّ سَعْيُهُ	أَيَقْصِدُ زَيْدًا وَهُوَ لَا شَكَّ هَالِكُ

Benim tanıdığım Rab, bağışlama konusunda yolların kendisine dar geldiği kimseye merhamet etmede cömert davranmazsa...

Çabaları boşa çıktığında günahkâr kişi kime yönelsin? Fânî olan Zeyd'e mi yönelsin?

Şair, ilahî merhametin ve bağışlamanın yüceliğine dikkat çekerken, insanın aczini ve çaresizliğini derin bir duyguyla ifade etmiştir. Şair, sıkıntılarla kuşatılmış bir kulun sığınacağı en yüce merci olarak Allah'ı göstermiş; O'nun affı ve rahmeti olmazsa başka kapının da kalmayacağını vurgulamıştır. İkinci beyitte, günahkârın çabaları boşa çıkarsa yönelmesi gerekenin fani insanlar değil, mutlak kudret sahibi Allah olduğunu belirtmiştir. Zeyd gibi helaka uğramış birinin yardımına bel bağlamanın anlamsızlığıyla, yalnızca Allah'ın rahmetine güvenilmesi gerektiği mesajını vermiştir. Bu beyitler, tevbe ve ilahî affa dair güçlü bir tefekkür sunmuştur.

el-Ya'kûbî, günahları çoğaldığında Allah'a sığınır; zira affeden, razı olan ve büyük günahları bağışlayan yalnızca O'dur.¹²¹ (Tavîl)

إِلَى اللَّهِ أَشْكُو لَا إِلَى النَّاسِ إِنْ دَجْتُ	دُنُوبِي وَكَانَ الذَّنْبُ يَتَّبَعُ بِالذَّنْبِ
وَمَا هُوَ إِلَّا صَاحِبُ الْعَفْوِ وَالرِّضَا	وَهَلْ يَغْفِرُ الذَّنْبَ الْعَظِيمَ سِوَى الرَّبِّ

¹²⁰ et-Temîmî, 53.

¹²¹ et-Temîmî, 53.

Günahlarım (karanlık bir gece gibi) çöker; günah üstüne günah geldiğinde, şikâyetimi insanlara değil, yalnızca Allah’a arz ederim.

Bağışlama ve rızanın sahibi yalnızca O’dur. Büyük günahları Allah’tan başka affedecek var mı?

Şairimiz, Allah’ın affını, her insanın giymek istediği bir elbise, herkesin içmeyi arzuladığı saf bir içecek ve şairin izlemek istediği doğru bir yol olarak tasvir etmiştir.¹²² (Hafif)

رَبِّ إِنَّهُ هَدَىٰ هَذَاكَ فَهَيِّئْ	لِي مِنْ مَنَهِجِ السَّيِّدِ سَبِيلًا
وَاجْعَلْ لِّي مِنْ نَسِيجِ عَفْوِكَ ثَوْبًا	وَاسْقِنِي مِنْ زُلَالِهِ سَلْسَبِيلًا

Rabbim! Doğru yol senin yolundur, o halde bana doğru yolu (gösterecek) bir yol hazırla. Beni affının kumaşından bir elbise giydir ve bana saf ve tatlı suyundan ‘Selsebil’ pınarından içir.

Allah Teâlâ, el-Ya‘kûbî’nin iman ettiği gibi nihaî hüküm veren ve âdil olandır. O, mazlumun yanında yer alır ve zalimden intikamını alır.¹²³ (Basît)

حَسْبُنَا اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ مُنْتَقِمٌ	مِنَ الظَّالِمِينَ وَمَنْ لَيْسَ يَعْتَدِلُ
--	---

Allah bize yeter. Şüphesiz Allah, pek zalim olandan ve orta yolu tutmayan kimselerden intikam alır.

el-Ya‘kûbî, Allah’ın adalet sıfatını merkez alarak O’nun mazlumların yegâne dayanağı, zalimlerin ise ilahî adalet karşısında kaçınılmaz olarak cezalandırılacakları bir kudret sahibi olduğunu vurgulamıştır. “Hasbunallâh” ifadesiyle Allah’a tam bir tevekkül ortaya koyarken, ardından da O’nun mutlak adaletle hükmeden ve zulmü asla cevapsız bırakmayan bir ilah olduğu belirtmiştir.

O, herşeyi işiten ve dua edenin duasına icabet edendir.¹²⁴ (Basît)

وَكَمْ دَعَا اللَّهَ دَاعٍ فَاسْتَجَابَ لَهُ	فَوْرًا وَلَوْ كَانَ بِالْأَسْمَالِ يَزْدِمِلُ
--	--

¹²² et-Temîmî, 53.

¹²³ et-Temîmî, 53.

¹²⁴ et-Temîmî, 53.

Dua eden bir kişi Allah’a ne kadar çok dua ettiyse, Allah Teâlâ o (kişiye) paçavralara sarınmış olsa bile, hemen (duasına) icabet etmiştir.

Öyle ki, zindan gecesi kararıp uzadığında, zalim zulmünü artırıp ileri gittiğinde, o, sıkıntısını gidermesi için sadece Allah’a sığınmış ve O’ndan yardım istemiştir. Çünkü O, onun Rabbidir, başka hiçbir yardımcısı ve destekçisi yoktur.¹²⁵ (Basît)

رَبَّاهُ عَجَلْ مَا أَرْجُوهُ مِنْ فَرَجٍ	فَلَيْسَ سَيِّئٍ فِيهِ الرَّيْتُ وَالْعَجَلُ
فَالْجِسْمُ مَا أَرَى فِي السِّجْنِ مُنْهَزِلُ	وَالْقَلْبُ مَا أَلَا قِي فِيهِ مُنْذَهَلُ
رَبَّاهُ كُنْ لِي فَإِنِّي لَسْتُ ذَا عَوْلِ	إِلَّا عَلَيْكَ وَمَنِّي تُحْسَنُ الْعَوْلُ
مَالِي سِوَاكَ إِذَا مَا نَابَنِي وَصَبُ	أَوْ نَابَنِي فِي السُّجُونِ السَّمْلُ وَالسَّبْلُ

Ey Rabbim! Beklediğim ferahlığı çabuklaştır. Zira bundaki yavaşlık ve acele eşit değildir.

Beden(im) hapishanede gördüklerimden ötürü zayıf düşmüş. Kalbi(m) ise orada karşılaştığım şeylerden dolayı korkmuştur.

Ey Rabbim! Bana yardım et, çünkü benim senden başka dayanağım yoktur. Ben ancak sana en iyi şekilde güvenirim.

Bir hastalığa yakalandığımda veya hapishanelerde eziyet görüp sebel hastalığına yakalandığımda benim senden başka kimsem yokdu.

Şair, söz konusu beyitlerde insanın zorluklar karşısında sığınılacak tek merci olarak Allah’a yönelmesi gerektiğini ifade etmiştir. Yaşadığı fiziksel ve manevî acıları dile getirirken, çaresizlik hissine rağmen Allah’a olan mutlak güvenini ve teslimiyetini vurgulamıştır. Bu beyitlerde, şairin ilahî yardım ve destek arayışı, insanın kendi sınırlılıklarını kabul ederek yüce bir güce sığınması gerektiğini ortaya koymuştur. Bu durum, bireyin zor zamanlarda sabır ve dayanıklılık göstermesini sağlayan tevekkül anlayışını ön plana çıkarmıştır.

el-Ya‘kûbî, müminin sıkıntı anında Rabbine sığınma gerçeğini dile getirirken, çaresizlik içindeki bir insanın yakarışıyla Rabbine dua etmeye yönelmiştir. Bu içten yakarışında, Rabbinden kendisine el uzatmasını, onu ihmal etmemesini, karşılaştığı

¹²⁵ et-Temîmî, 53.

zorlukları aşmasında ve musîbetler karşısında metanet göstermesinde yardımcı olmasını dilemiştir. Ayrıca, esaretin ve zilletin yol açtığı gözyaşlarını da silmesi için niyazda bulunmuştur.¹²⁶ (Basît)

رَبَّاهُ خُذْ بِيَدِي فِي كُلِّ كَارِثَةٍ	وَلَا تَكِلْنِي إِلَى مَنْ طَبَعَهُ الْفَشَلُ
وَلَا تَذَرْ أَدْمُعِي فِي الْأَسْرِ هَاطِلَةً	دَمْعُ الْأَسِيرِ عَلَى الْحَدَّيْنِ مُنْهَمِلُ

Rabbim, her musîbette elimden tut ve beni başarısızlığı huy edinmiş birine bırakma.

Esaret içinde gözyaşlarımı (sel gibi) akıtma. (Zira) esirin yanaklarından gözyaşları (sel gibi) akar.

Şairin duygusal yoğunluğu artırarak duasına devam etmiştir. Rabbine seslenerek, O'ndan kendisini esaretten kurtarmasını, belaları defetmesini, kendisine özgürlük ihsan etmesini, kalbini huzura kavuşturmasını ve sadece O'nun bahşetmiş olduğu nimet ve lütuflarla yardım etmesini dilemiştir.¹²⁷ (Basît)

وَفُكِّ أَسْرِي وَجُدْ لِي بِالْخُلَاصِ	وَرُدِّ عَنِّي الْبَلَا وَعَمَّنْ سَاءَ الْكَلِّ
وَأَفْتَحْ لِي السِّجْنَ وَأَمُنْ بِالْخُرُوجِ عَلَى	مَرَأَى أُولَى الْبُعْثِ أَوْ مَرَأَى الْأُلَى عَذْلُوا
وَأَجْبِرْ فُؤَادِي بِجَمْعِ الشُّمْلِ فِي بَلَدٍ	يَطِيبُ لِي فِي رَبَّاهُ الْأُنْسُ وَالْجُدْلُ
وَأَشْدُدْ بِفَضْلِكَ أَزْرِي مَا حَيْثُ وَجُدْ	بِالْعَفْوِ عَنِّي وَعَمَّنْ خَطْبُهُ جَلُّ
فَقَيْضُ فَضْلِكَ فِيهِ كُلُّ مُطْلَبٍ	وَبَحْرُ جُودِكَ مِنْهُ الْعُلُ وَالنَّهْلُ

Beni esaretten kurtar ve bana kurtuluş bahşet. Belayı benden ve hali kötü olanlardan uzaklaştır.

Zindanın (kapısını) benim için aç ve (bana), zulmedenlerin veya (beni) kınayanların gözü önünde çıkışı ihsan et.

Kalbimi, bana ülfetin ve sevincin hoşça dokunduğu bir diyarın eteklerinde birleştirerek teselli et.

¹²⁶ et-Temîmî, 53.

¹²⁷ et-Temîmî, 53-54.

Lütfunla yardımcı ol bana, hayatta olduğum sürece; bana ve çok zor durumda olan kimselere affınla cömert davran.

Çünkü senin lütfunun bolluğunda her (türlü) istek vardır. Cömetliğinin denizden ise peş peşe (içtikçe) içilir.

el-Ya'kûbî, bu şiirinde tevhid, sevap ve ceza, ilahî kudret, af ve merhamet gibi çeşitli hakikatlere yer vermiştir. Bu hakikatleri, iman ve teslimiyetle süslenmiş bir üslupla ifade etmiştir. Bu imanı ise iki yolla elde edebilmiştir: İlki, Allah'ın hikmetine ve kudretine işaret eden gözlemleri ile akla dayalı bir yol; diğeri ise Kur'an-ı Kerim'in açık ve muhkem ayetlerinde yer alan hakikatlere dair derin anlayışı ve bilinçli kavrayışıyla kazanılmış bir yoldur.¹²⁸ (Remel)

قُلْتُ فِي الْقُرْآنِ لِقَـؤُْمِ الْاٰلِ	اَذْكُرُوا الْاِيْمَانَ اِنَّ اللّٰهَ الصَّمَدُ
لَمْ تَكُنْ فِي الْكَوْنِ مَوْلُودًا وَلَمْ	يُلَفْ كُفْرًا لَّهٗ فِيْهِ وَوْلَدُ

İmana kavuşan kavme Kur'an hakkında şöyle dedim: "Allah, Samed'dir."

O, evrende doğmuş değildir ve orada ona denk hiç kimse bulunmamaktadır.

Diğer bir yol ise miras yoludur; zira o, apaçık kitab'ın getirdiği şeylere dayanarak babadan oğula geçen inancı miras almıştır.¹²⁹ (Remel)

وَرِثَ الْاِيْمَانَ قَلْبِي عَنْ اَبٍ	اَيَّدَ اللّٰهُ بِهٖ سِرَّ الْيَقِيْنِ
وَهُوَ عَنْ جَدِّيْهِ اُمًّا وَّاَبًا	عَنْ رَّسُوْلِ اللّٰهِ خَيْرِ الْمُرْسَلِيْنَ
هَكَذَا عَلَّمَنِي خَيْرُ اَبٍ	وَهَدَانِيْ هُدَاهُ خَيْرُ جَدِّ
حَسَبَمَا جَاءَ الْكِتَابُ بِاِهْدَى	وَكِتَابُ اللّٰهِ نِعَمَ الْمُعْتَمَدُ

Kalbim imanı, Allah'ın yakîn (kesin iman) sırrını desteklediği bir babadan miras aldı.

O, (baba) hem anne ve baba tarafından iki dedesi aracılığıyla, peygamberlerin en hayırlısı olan Allah Resûlü'nden gelen bir soydandır.

¹²⁸ et-Temîmî, 54.

¹²⁹ et-Temîmî, 54.

İşte böylece, bana en hayırlı baba öğretti ve beni hidâyetiyle en hayırlı dedem doğru yola iletti.

Kitabın (Kur'an'ın) hidâyeti getirdiği gibi; Allah'ın kitabı ne güzel bir dayanaktır.

Şair, imanını ve hidâyetini atalarından, özellikle Hz. Muhammed'den gelen öğretilerden miras aldığını ifade ederken, soyunun da Peygamber Efendimiz'e dayandığını ima etmiştir. Kur'an'ı, en güvenilir rehber olarak kabul ettiğini vurgulamıştır. İmanın temellerinin ailesinin ve atalarının öğretilerine dayandığını belirterek, bu manevî mirasın ona derin bir inanç ve doğru bir yaşam biçimi kazandırdığını dile getirmiştir. Şair, Kur'an'ın rehberliğinde ilerleyerek, dinî değerlerin ve aileden gelen öğretilerin hayatındaki önemini anlatmıştır. Bu öğretiler, onun yaşamını şekillendirmiş ve doğru yolu bulmasında en büyük rehber olmuştur.

Bu derin iman ve ortaya koyduğu kesin aklî delillerle birlikte, kimilerinin iman ettiğini, kimilerinin ise inkâr ettiğini görmüştür. Bu durum karşısında, hidâyeti talep ederek Allah'a yönelmiştir. Zira O'ndan başka hidâyete erdiren yoktur.¹³⁰ (Remel)

هَلْ سِوَى الرَّحْمَنِ يَهْدِي مَنْ فَسَدَ	رَبِّ إِنَّ النَّاسَ ضَلُّوا فَاهْدِهِمْ
كَمْ أَنْتَ الْخَيْرُ مِنَّا مَنْ قَصَدَ	أَنْتَ مَقْصُودِي فَنَجِّحْ مَقْصَدِي

-Rabbim! İnsanlar sapkınlığa düştüler; onları hidâyete erdir. Yoldan sapanları, Rahmân'dan başka kim hidâyete erdirebilir ki?

-Sen benim maksadımsın; hedefimi başarılı kıl! Bizden (sana) yönelenlere ne kadar da çok hayır ihsan ettin.

2.1.4. Hz. Peygambere Methiyesi

Peygambere methiye şiirleri, Peygamber'in üstün ahlakî ve manevî vasıflarını övgüyle anmayı, O'nu görme arzusunu dile getirmeyi, kabrine ve hayatıyla ilişkili kutsal mekânlara duyulan derin özlemi ifade etmeyi, Onun fetihlerini, örnek davranışlarını ve

¹³⁰ et-Temîmî, 54.

hem maddî hem de manevî mucizelerini yücelterek anlatmayı konu edinen bir şiir türüdür.¹³¹

Tarihte Allah Resûlü'nü övmek amacıyla söylenen ilk şiir, Mekke döneminde Resûlullah'ın amcası Ebû Tâlib'e (öl. 620) atfedilir. Ebû Tâlib'in Peygamberimize dair methiyeleri, nesiller boyu hafızalarda yer etmiş, dillere pelesenk olmuştur. Aynı şekilde, bir diğer amcası Hz. Abbâs'ın (öl. 32/653) onun hakkında söylediği sözler de tarihî kaynaklarda önemli bir yer tutmaktadır. Hz. Peygamber'in bizzat şairlerinin kaleme aldığı şiirler ise bu övgü geleneğine bambaşka bir boyut kazandırmıştır. Özellikle muhadramûn dönemine mensup şairler sayesinde bu övgüler, edebî bir sanat formuna dönüşmüştür. Hassân b. Sâbit (öl. 60/680), Ka'b b. Mâlik (öl. 50/670), Abdullah b. Revâha (öl. 8/629) ve Ka'b b. Zuheyr (öl. 24/645) gibi şairler, Resûlullah'a methiyeler söyleyen öncü isimler arasında yer alır. Bu şairlerin kaleme aldığı şiirler, "Peygambere Methiye" geleneğinin ilk nüveleri olarak kabul edilmektedir.

Peygambere yönelik övgü şiirleri, Arap kültürünün önemli bir parçası olarak kabul edilir. Zira Hz. Peygamber'in gelişi, bireysel ve toplumsal yaşamı derinden etkilemiş; bu durum, şairlerin değer yargılarında da köklü değişimlere yol açmıştır. Câhiliye döneminde daha çok kabile liderlerini veya kendi kavimlerini yücelten şairler, İslâm'ın gelişiyle birlikte Hz. Peygamber'i övmeye yönelmişlerdir. Başlangıçta bu övgüler, Câhiliye dönemine özgü klasik methiye anlayışını sürdürse de zamanla İslâm'ın farklı toplum ve kültürlerle ulaşmasıyla birlikte medih sanatı da biçim ve içerik açısından zenginleşmiştir. Özellikle hicrî dördüncü yüzyıldan itibaren, İslâm medeniyetinin geniş coğrafyalara yayılması sayesinde Peygamber'e yazılan methiyeler özgün ve sanatkârane bir forma kavuşmuştur. Fâtımîler, Eyyübîler ve Memlûkler dönemleri, bu türün zirveye ulaştığı devirler arasında sayılır. Daha sonraki dönemlerde bu şiirler bed'îyyât ve şevkiyyât gibi çeşitli adlarla anılmış; son yüzyıllarda ise özellikle Mısır ve Cezayir gibi ülkelerde "Mevlîd-i Nebî" ve "mevlûdiyyât" başlıkları altında geniş yankı bulmuştur.¹³²

Şairler, methiyelerinde Hz. Peygamber'in doğumu, soyu, şahsiyeti, güvenilirliği, güzel ahlakı, fizikî yapısı ve mucizeleri başta olmak üzere birçok yönünü övgüyle dile

¹³¹ Mustafa İbiş, "Peygambere Methiye Şiirinin İlk Nüveleri" *Rumelide Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (41), (Ağustos 2024), 934-955.

¹³² İbiş, 937.

getirmişlerdir. Aynı zamanda onun yaşadığı dönemi ve gelişen olayları tasvir etmiş; şeriatının hoşgörüsünü ve Kur'an-ı Kerim'in belâgatini ortaya koymuşlardır. Hatta bazıları, onun hayatını en ince ayrıntılarına kadar ele almıştır.¹³³

İslâm'ın ilk dönemlerinden itibaren Hz.Peygamber hakkında methiye kaleme almayan Arap şairi neredeyse yok denecek kadar azdır. Bu övgü şiirleri zamanla “el-Medâ'ihu'n-Nebeviyye” başlığı altında derlenmiş ve telif edilmiştir. Konuya dair kaleme alınan önemli eserler arasında Zekî Mubârek'in (öl. 1952)'in *el-Medâ'ihu'n-Nebeviyye fi'l-edebi'l-'Arabî*, Yûsuf b. İsmâil en-Nebhânî'nin *el-Mecmû'atu'n-Nebhâniyye fi'l-medâ'ihî'n-nebeviyye ve Sâbiqâtu'l-ciyâd fi medhi Seyyidi'l-'ibâd*, Selâhaddin es-Sibâî'nin (öl. 1964) *Ğurretu'l-medâ'ihî'n-nebeviyye* ve Muhammed b. Sa'd b. Huseyin'in (öl. 2014) *el-Medâ'ihu'n-nebeviyye* adlı eseri yer alır. Ayrıca Mahmud Sâmî el-Bârûdî ve Ahmed Şevkî de bu sahadaki dikkat çeken kasideleriyle tanınır.¹³⁴

Şairler, tarih boyunca Hz. Peygamber'i övmekten geri durmamış ve bu geleneği günümüze kadar sürdürmüşlerdir.¹³⁵ Bu övgüler, şairlerin eserlerinde sıkça yer bularak İslam dünyasında köklü bir edebi gelenek haline gelmiş ve bu gelenek günümüzde de devam etmektedir.

Şeyh Selîm Ebu'l-İkbâl el-Ya'kûbî de bu geleneği devam ettiren önemli isimlerden biridir. O, “Ḥasenâtu'l-Yerâ” adlı divanının sonunda Hz. Peygamber için özel bir bölüm ayırmış ve bu bölüme “en-Nebeviyyât” adını vermiştir. Bu bölümde Peygamberi, İslam dinini ve Kur'an-ı Kerim'i övmüştür. el-Ya'kûbî'nin “en-Nebeviyyât”ı, “el-Hemziyye” adını verdiği uzun tahmis şeklindedir. Şiirine, Peygamber'in gelişini överek başlamış; bu kutlu gelişle kalplerin mutluluk ve huzur bulduğunu, gökyüzünden karanlıkların dağıldığını ve aydınlığın her yere yayıldığını ifade etmiştir.¹³⁶ (Hafîf) :

وَبَنِي دُرَّةِ السُّرُورِ الصَّفَاءِ	مَهْدَ الْمَجْدِ لِلرُّقْيِ الْعَلَاءِ
مِثْلَمَا أَهَّأَا بَجَلَّتْ ذُكَا	وَجَلَّى عَلَى الْقُلُوبِ الْهَئَاءِ

¹³³ Mehmet Mesut Ergin, “Osmanlı Dönemi Arap Şiirinde Peygamber Methiyeleri (1517-1798)”, *Marife Dinî Araştırmalar Dergisi*, 7 (1), (Mayıs 2007), 119-136 et-Temîmî, 55.

¹³⁴ İsmail Durmuş, “Methiye” TDVA, Ankara 2004, XXIX, 407.

¹³⁵ et-Temîmî, 55.

¹³⁶ et-Temîmî, 55.

فَانْجَلَتْ عَنْ سَمَائِهَا الظُّلُمَاءُ

-Yücelik, şan (ve şerefe) yükselmenin yolunu hazırladı. Mutluluğun zirvesini saflık inşa etti.

-Kalplere mutluluk zuhur etti, tıpkı güneşin (doğuşuyla aydınlığın) zuhur ettiği gibi.

-Böylece güneş'in semasından karanlıklar açıldı.

Şairimiz, ehl-i salah olan kimselerin Resûlulla'ı dost ve yoldaş edinerek, ona olan bağlılıkları sayesinde en yüksek mertebelere ulaştıklarını şu dizeleriyle ifade etmiştir:¹³⁷
(Hafif)

لِسِرِّهِ الْإِصْلَاحِ وَالْإِزْشَادِ	وَالْمَعَالِي سَعَتْ كَسْعِي الْجِيَادِ
أَحْمَدُ الْمُصْطَفَى نَبِيِّ الرَّشَادِ	سَيِّمًا مَنْ أَطَاعَ خَيْرَ الْعِبَادِ
مَنْ دَعَتْهُ لِيُؤَدِّهَا الْعَلِيَاءُ	

Yücelikler (yüksek değerler), soylu atların koşması gibi ıslah ve rehberliğin soylu kimseleri (önde gelenleri) için çaba harcamıştır.

Özellikle de kulların en hayırlısı, doğru yolun peygamberi Ahmed el-Mustafa'ya (Hz. Muhammed'e) itaat eden kimseler için.

Yüce kişiler her kimi onun sevgisine çağırırsa.

Şair, ıslah ehlinin yüce makamlara ulaşmasında Hz. Peygamber'e bağlılık ve itaatin belirleyici rolünü veciz bir üslupla dile getirmiştir. İlk beyitte, ıslah ve irşad ehlinin gayretleri, hedefe doğru hızla koşan soylu atlara benzetilerek bu kimselerin azim ve kararlılığı yüceltilmiştir. İkinci beyitte ise, bu yüceliğe ulaşmanın en temel yolu olarak Hz. Muhammed'e itaat olduğu gösterilmiştir. Şair, onu “kulların en hayırlısı” ve “doğru yolun peygamberi” olarak tanımlayarak, ona bağlılığı manevî yükselişin şartı olarak sunmuştur. Son beyitte ise, bu itaatin ve sevginin insanı yüceliklere çağıran bir davet olduğu ifade edilmiştir. Böylece beyitler, hem Resûlullah'a duyulan sevgi ve itaati idealize etmiş hem de bu bağlılığın kişiyi ulvî makamlara ulaştıracağına altını çizmiştir.

¹³⁷ et-Temîmî, 55.

Şairimiz, daha sonra Hz. Peygamberin vasıflarını sıralamaya geçmiştir. O, yaratılmışların en seçkini ve yüce makamın sahibi olan kişidir. Kur'an ile Araplara meydan okumuş, bozgunculuğun izlerini ortadan kaldırmış ve şirkin temellerini yıkmıştır.¹³⁸ (Hafîf)

صَفْوَةُ الْخَلْقِ ذِي الْمَقَامِ الْمُقَدَّى	فَمَنْ يَثُوبُ الْجَمَالِ قَدْ مَا تَرَدَّى
وَعَلَى الْعَرَبِ بِالْكِتَابِ تَحَدَّى	فَمَحَا آيَةَ الْفَسَادِ وَأَوْدَى
بِالْأَعْدَاءِ وَبَنَسَتْ الْأَعْدَاءُ	

-Yüce makama sahip olan yaratılmışların en seçkini! Kim (senden başka) güzellik elbisesini giymiştir ki?

-Araplara karşı kitapla meydan okudu, bozgunculuğun izlerini sildi ve düşmanları yok etti.

-Ne kötü düşmanlardır onlar!

İlk beyitte şair, Hz. Peygamber'in hem dışsal hem de içsel güzellikleriyle "güzellik elbisesini giymiş" bir şahsiyet olarak tanımlamış olması, onun zâhirî ve bâtinî tüm niteliklerinin mükemmelliğine işaret etmiştir. "Yaratılmışların en seçkini" ifadesi, Hz. Peygamber'in Allah katındaki yüce makamını ve insanlık için taşıdığı benzersiz değeri simgelemiştir. İkinci beyitte ise, Hz. Peygamber'in cahiliye döneminin karanlık ve bozuk düzenini ortadan kaldırıp İslam'ın doğru yolunu getirdiği vurgulamıştır. Araplara karşı Kur'an ile meydan okuyarak, dini öğretiyi yayma kudreti ve inancının gücü dile getirmiştir. Şairin betimlediği şekilde, Hz. Peygamber, düşmanlarına karşı zafer kazanmış ve onların kötü niyetli karşı duruşlarına galip gelmiştir. Beyitler, Hz. Peygamber'in yüksek ahlakî ve manevî mertebesini, İslam'ı yayma gücünü, fesadı ortadan kaldırma becerisini ve düşmanlarına karşı zaferini anlatan bir övgü niteliğinde kaleme alınmıştır.

¹³⁸ et-Temîmî, 56.

Ebu'l İkbâl el-Ya'kûbî, daha sonra Hz. Peygamberin yaratılış özelliklerini övmeye başlamıştır. O, muhteşem bir görünüşe sahip, parlak yüzlü, hoş ve etkileyici bir görünüme sahip olup, şimşek gibi ışık saçan bir liderdir.¹³⁹ (Hafîf)

وَحَلَا مَنْظَرًا بَدِيعٌ غَالَهُ	سَيِّدٌ سَادَ فِي الْعِبَادِ غَالَهُ
وَأَضَاءَ الْأَكْوَآنَ بَرَقَ سَنَاهُ	وَسَمَا هَامَةً السَّمَاءِ هَدَاهُ
وَسَنَا الْبَرَقَ دُونَهُ الْأَضْوَاءُ	

O, kullar arasında yüceliği üstün olan ve görünüş olarak yüceliğinin eşsizliğiyle güzel olan bir liderdir.

Hidâyeti başak (takımyıldızı) yıldızının zirvesine yükseldi ve ışığının parıltısı tüm kâinatı nurlandırdı.

(Bütün) ışıklar onun parıltısının ışığının altındadır.

Şair, Hz. Muhammed'in yüceliğini, güzelliğini ve evrensel rehberliğini etkileyici mecazlarla dile getirmiştir. İlk beyitte, onun hem manevî makam bakımından kullar arasında en yüce konumda olduğu hem de bu yüceliğin görünüşüne bile yansıdığı belirtilmiştir. Bu durum, onun hem zatı hem de sıfatlarıyla örnek bir lider olduğunu göstermiştir. İkinci beyitte, Hz. Peygamber'in hidâyeti göklerin en yüksek noktasıyla, yani "simak" (takımyıldızı) ile kıyaslanarak, onun rehberliğinin ilahî kaynaklı ve ulaşılması zor bir yücelikte olduğu vurgulanmıştır. Işığının tüm âlemleri aydınlattığı ise mesajının evrenselliğine işaret etmiştir. Son beyitte ise, tüm ışıkların onun parıltısına nispetle sönük kaldığı vurgulanarak, Hz. Muhammed'in nurlu varlığının diğer tüm aydınlık kaynaklarının fevkinde olduğu ifade edilmiştir.

Peygamber Efendimiz, üstün ahlakî nitelikleri, erdemli alışkanlıkları ve vefâsıyla temâyüz etmiş, cömertliğiyle insanlara örnek olmuştur. Onun faziletleri tüm insanlığı kuşatacak bir genişliğe ulaşmıştır. Bu nedenle el-Ya'kûbî, Hz. Peygamber'e derin bir sevgi ve büyük bir hayranlıkla bağlanmıştır.¹⁴⁰ (Hafîf)

مَدَّنِي جُودُهُ بِئْمَنٍ نَدِيٍّ	إِنِّي لَا أَوْدُ غَيْرَ نَبِيٍّ
-----------------------------------	----------------------------------

¹³⁹ et-Temîmî, 56.

¹⁴⁰ et-Temîmî, 56.

وَحَبَّانِي الْوَفَا وَأَيُّ وَفٍّ	هَمْتُ فِيهِ وَأَيُّ قَرَمٍ سَخِيٍّ
عَمَّ فِي النَّاسِ فَضْلُهُ وَالسَّخَاءُ	

Bereketli elindeki cömertliği beni cezbeden peygamberimden başkasını istemem.

Bana vefâyı bahşetti: öyle bir vefâkâr ki, ben onda yok oldum. Öyle bir cömert efendi ki!

Onun fazileti ve cömertliği bütün insanlar arasında yayıldı.

Hiz. Peygamber, hiç kimsenin taklit edemeyeceği veya ulaşamayacağı yüksek statüye sahip, cesur, atılgan ve asil bir liderdir.¹⁴¹ (Hafif)

أَيُّنَا بِالرُّقْيِ يُشْبِهُ طَهَ	وَيُحَاكِي عُلاَهُ قَدْرًا وَجَاهَا
وَهُوَ فَوْقَ السَّمَاءِ شَمْسٌ ضُحَاهَا	وَفَقِيرٌ أَلْعَيْنَيْنِ أَنِّي يَرَاهَا
هَلْ تَرَى الشَّمْسَ أَعْيُنُ عَمِيَاءُ	

Hangimiz üstünlükte Taha'ya benzeyebilir ve onun yüceliğini, değer ve makam bakımından benzeyebilir?

O, gökyüzündeki güneşin aydınlığıdır. Gözlerini kaybeden onu nasıl görebilir ki?

Kör gözler güneşi görebilir mi?

Şair, Hz. Muhammed'in derecesinin ve şanının yüceliğini ifade ederek onun erişilmez bir mertebeye sahip olduğunu belirtmiştir. Görme yetisini kaybeden birinin güneşi görememesi gibi, bazı insanların da Hz. Muhammed'in bu yüce özelliklerini fark edemediğini anlatmıştır.

Hiz. Peygamber şanı, şerefi ve kararlılığını babasından ve atalarından miras almıştır. Güçlü ve kararlı bir lider olan Hz. Peygamber, zalimlere hak ettikleri cezayı tattırarak, takva sahipleri için ise mutluluk ve memnuniyet vesilesi olacak imkânlar sağlamıştır.¹⁴² (Hafif)

عَنْ أَبِيهِ وَأُمِّهِ وَالْجُدُودِ	وَرِثَ الْحَرَمَ بَيْنَ تِلْكَ الْأُسُودِ
فَأَذَاقَ الْبُعَاةَ ذَاتَ الْوُفُودِ	وَأَنَالَ الثَّقَاةَ سَعْدَ السُّعُودِ

¹⁴¹ et-Temîmî, 56.

¹⁴² et-Temîmî, 56.

إِنَّمَا بِإِتِّبَاعِهِ السُّعْدَاءُ

O, babasından, annesinden ve atalarından; işte o aslanlar arasından kararlılığı miras aldı.

Zalimlere ateşin (ta) kendisini tattırdı. Muttakîlere ise en büyük mutluluğu bahşetti.

Şüpehiz onlar ona (peygambere) ittibâ ettiklerinden dolayı mutlu kimselerdir.

Şair, Hz. Peygamber'in hem soylu bir nesilden geldiğini hem de onun rehberliğinin sonuçlarını hem dost hem düşman açısından çarpıcı biçimde dile getirmiştir. İlk beyitte, kararlılık ve dirayetin onun ailesinden kendisine miras kaldığı belirtilmiş; “aslanlar” benzetmesiyle bu neslin yiğitliği ve kudreti vurgulanmıştır. İkinci beyitte, Hz. Peygamber'in zalimlere karşı adaletli ve sert bir duruş sergilediği, onları cezalandırdığı; buna karşılık muttakî kimseleri ise en büyük saadete erdirdiği ifade edilmiştir. Son beyitte ise bu mutluluğun sırrının, ona ittibâ olduğu net bir şekilde dile getirilmiştir. Böylece şair, Peygamber'in hem dünyada hem ahirette saadet vesilesi olduğunu, onun izinden gidenlerin kurtuluşa erdiğini vurgulamıştır. Bu dizeler, Hz. Muhammed'in ahlakî önderliğini, adaletini ve kurtarıcı yönünü yücelten bir methiye niteliğindedir.

Allah yolunda yaptığı savaşlardan da anlaşılacağı üzere, güçlü bir azme sahiptir. Bu gazveler, hasetçilerin yüreklerini keder ve acıyla doldurmuş ve birçok düşmanını helak etmiştir.¹⁴³ (Hafîf)

وَعَنِ الْعَزْمِ تُنْبِئُ الْعَزَوَاتُ	حَدَّثَنَا عَنْ عَزْمِهِ الْعَزَمَاتُ
وَأَمَّا نَتِ أَعْدَاءَهُ الْقَتْلَاتُ	كَمْ أَسَاءَتْ حُسَادَهُ الْحَسَرَاتُ
يَوْمَ قَامَتْ بِعَزْمِهِ الْهَيْجَاءُ	

Azimler bize onun azmini anlattı. (Bu) azmini bize gazveler haber verir.

Üzüntüler (kederler) onun hasetçilerini ne kadar kahretti ve öldürücü (darbeler) onun düşmanlarını ne kadar öldürdü.

Onun azmiyle savaşın başladığı gün.

¹⁴³ et-Temîmî, 56-57.

Şair, Hz. Peygamber'in azmini ve savaşlardaki kararlılığını destansı bir dille yüceltmıştır. İlk beyitte, onun iradesi o denli güçlüdür ki bizzat "azim" kavramı onun kararlılığını anlatır hâle gelmiştir; gazveler ise bu azmin sahadaki en açık tanıklarındır. İkinci beyitte, Resûlullah'ın düşmanlarına karşı kazandığı zaferler öne çıkar; onun kararlı tutumu düşmanlarını fiziksel olarak yok ederken, haset edenlerin yüreklerine derin pişmanlık ve keder yerleştirmiştir. Son beyitte ise savaşın onun azmiyle başladığı vurgulanarak, liderliği ve dirayetinin mücadelelerin yönünü belirleyen en temel unsur olduğu belirtilmiştir.

Hz. Peygamber'e olan sevgisini açık bir şekilde dile getiren şaire göre, peygamber sevgisi ilk sırada yer almıştır. Şair, Hz. Muhammed'den başkasını seven bir kimsenin kişiyi helaka sürekeleyeceğini, hakikatlerin gözünün önünde tersine döneceğini, kolaylığın zorluğa, zenginliğin ise fakirliğe dönüşeceğini düşünmüştür.¹⁴⁴ (Hafif)

إِنْ أَحَبَّ الْإِنْسَانُ زَيْدًا وَبَكْرًا	غَيْرَ طَهَ يَثُودُ لِلنَّفْسِ شَرًّا
فَيَرِي الْيُسْرَ فِي الْحَقِيقَةِ عُسْرًا	وَعِنِّي النَّفْسُ أَوْ غِنَى الْكَفِّ فَقْرًا
إِنْ يَكُنْ يَنْتَمِي إِلَيْهِ الذِّكَاءُ	

Eğer insan Taha (Hz. Muhammed) dışında Zeyd'i ve Bekir'i (falani filanı) severse, (bu) nefsi kötülüğe sürükler;

Bu yüzden kolaylığı gerçekte zorluk, gönül ya da elin zenginliğini ise fakirlik olarak görür.

Eğer zekâ ona ait olsa dahi.

Şair, Hz. Muhammed'e duyulan sevgi ve bağlılığın insanın manevî huzuru ve ahlakî olgunluğu açısından vazgeçilmez bir öneme sahip olduğunu vurgulamıştır. Peygamber sevgisinin yerine başkalarına yönelmenin, bireyi ahlakî zaafılara ve manevî buhranlara sürükleyeceğini ifade etmiştir. Bu bağlamda, böyle bir durumda kolaylıkların zorluk, zenginliğin ise fakirlik olarak algılanacağını belirtmiştir. Şair, zekâ sahibi olmanın dahi bu olumsuz durumu telafi edemeyeceğini, çünkü gerçek mutluluk ve kurtuluşun Peygamber sevgisinde olduğunu dile getirmiştir.

¹⁴⁴ et-Temîmî, 57.

O, Hz. Peygamber’e öylesine derin, samimi ve tutku dolu bir sevgiyle bağlanmıştır ki, insanlar bu denli güçlü bir sevgiye sahip olabilmeyi arzu etmişlerdir.¹⁴⁵ (Hafif)

Ben
ona

أَنَا فِيهِ مُتَمِّمٌ غَيْرَ أَنِّي	صَادِقٌ وَالْعَرَامُ فِي الْأَرْضِ فَئِي
كَمْ رَوَاهُ أَحْوُ الْبَسَالَةِ عَنِّي	فَتَمَنَّى الْهَوَى وَنَعَمَ التَّمَنَّى
وَفِي عَرَامٍ جُنُودِهِ الْأَذْكِيَاءُ	

tutkunum hem de samimiyim ve aşk benim yeryüzündeki sanatım.

Kahraman kişi, ona benim hakkında ne çok şey anlattı ki, o da aşkı diledi. Ne güzel bir dilektir bu!

Zeki kişiler onun askerlerinin (sahabelerinin) aşkındadır.

Şair, Peygamber Efendimiz’e olan yakınlığıyla gurur duymuş ve bu yakınlığını ifade etmek amacıyla, Hz. Peygamber’in şairi Hassân b. Sâbit’e öykünerek kendisine “Hassânu Filistin” lakabını vermiştir. Bununla birlikte, “Peygamber Şairi” olarak anılma arzusunu da dile getirmiştir.¹⁴⁶ (Hafif)

إِنِّي شَاعِرُ الرَّسُولِ وَحَسْبِي	أَنْ أُرَى مُخْلِصًا بِذَلِكَ لِي
وَكَفَانِي مِنَ الْهِدَايَةِ فُرِّي	بَيْنَ قَوْمِي مِنَ الْهَدَاقِ وَصَحْبِي
وَكَفَى أُمَّةَ الضَّادِ الْعَنَاءُ	

Ben Resûl’ün şairiyim ve bu sayede gönlü samimi biri olarak görülmem de bana yeter.

Milletim arasında benim hidâyet ve sohbet ehline yakın olmam hidâyet olarak bana yeter.

Arapça konuşan millete (artık) sıkıntı yeter.

Şair, kalbinin samimiyetle Hz. Peygamber’e adandığını ve onun adına şiir yazmanın başlı başına büyük bir şeref olduğunu ifade etmiştir. Hz. Peygamber’in bizzat rehberliğine yakın olmanın kendisi için mutluluk ve hidâyet açısından yeterli olduğunu, toplum içerisinde doğru yolu gösteren kimselerle bir arada olmayı büyük bir ayrıcalık olarak gördüğünü dile getirmiştir. Son beyitte şair, özellikle Arap dünyasını kastederek,

¹⁴⁵ et-Temîmî, 57.

¹⁴⁶ et-Temîmî, 57.

Arap milletinin uzun süredir yaşadığı sıkıntılara dikkat çekmiş ve artık bu milletin acılarının son bulması gerektiğini niyaz ederek bir uyanış ve diriliş çağrısı yapmıştır. Böylece şair, hem kendi içsel dünyasını hem de ait olduğu topluma karşı duyduğu sorumluluğu samimi ve etkileyici bir üslupla ortaya koymuştur.

Şair, Allah ve Resûlü'ne karşı düşmanlık besleyen kişilerin, bu düşmanlıklarının sonucu olarak zorluklarla karşılaşacaklarını belirtmiştir. Bu düşmanlık, onların Allah tarafından zelil ve korku içinde bir duruma sokulmasına yol açmış ve yaptıkları eylemler nedeniyle kaybedenler arasında yer almalarına neden olmuştur.¹⁴⁷ (Hafif)

أَعْضَبُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ فَكَانُوا	فِي كُرُوبٍ يَسْتَأْ مِنْهَا الْجَبَانُ
كُرْبَةً بَعْدَ كُرْبَةٍ وَهَوَانٍ	تَلَوُ دَلَّ يَفُودُهُ الْخُسْرَانُ
وَصُرُوفٍ عِمَادَهَا الْأَهْوَاءُ	

Allah ve Resûlü'nü öfkелendirdiler, bu yüzden korkak kişinin acı çektiği sıkıntılara düştüler.

Sıkıntı üstüne sıkıntıya ve hüsrânın sevkettiği zillet üstüne zillete (düştüler).

Nice sıkıntılar vardır ki onların temelleri hevâlardır.

Şair, korkakların bile acı çekeceği, içinden çıkılması güç bir sıkıntıyı ve bu sıkıntının, Allah ve Resûlü'ne karşı işledikleri günahlar nedeniyle gelen bir azap olduğunu vurgulamıştır. Zorlukların artarak devam edeceği, her bir sıkıntının diğerini takip edeceği bir durumdan söz edilmiştir. Ayrıca, bu sıkıntıların ve felaketlerin temelinde, insanların kendi arzularına ve hevâlarına dayanarak aldıkları yanlış kararlar yer almıştır.

Bu kimseler, haddi aşan, taşkınlık eden ve yeryüzünde bozgunculuk çıkaran günahkâr kimselerdir. Allah Teâla da, yaptıklarının karşılığını onlara hazırlamış ve perçemlerinden yakalayıp, asiliklerine ve günahlarına karşılık olarak onları

¹⁴⁷ et-Temîmî, 57.

cezalandırmıştır.¹⁴⁸ "O gün ne mal fayda verir, ne de oğullar ancak Allah'a arınmış bir kalp ile gelenler başka".¹⁴⁹ (Hafif)

كَيْفَ يَلْقَى الْإِلَهَ بَاغٍ وَعَاصِي	مِنْ رِجَالِ الْإِفْسَادِ يَوْمَ الْقِصَاصِ
يَوْمَ أَخَذَ الْقَتْلَ بِتِلْكَ النَّوَاصِي	بَيْنَ دَانٍ مِنَ الْعِبَادِ وَقَاصِ
هَلْ لَدَى زَائِدِ الْفَسَادِ حَيَاءٌ	
إِنَّ مَنْ كَانَ عَاصِيًّا أَوْ لَيْمًا	عَنْ قَرِيبٍ يَرَى عَذَابًا أَلِيمًا
يَوْمَ لَا تَنْفَعُ الْبُنُونَ أَثِيمًا	لَا وَلَا الْمَالُ حَادِثًا أَوْ قَدِيمًا
مَنْ شَكَّتْ مِنْ صُنْعِهِ الْفُقَرَاءُ	

Herkes yaptıklarının karşışığına göreceği günde, bozgunculuk yapan kişilerden haddi aşmış ve günahkâr bir kimse, Allah'ın (huzuruna) nasıl çıkacaktır?

Uzak ve yakın kullar arasında gençlerin perçemlerinden tutulacağı (yakanacağı) günde.

Bozgunculuğa öncülük eden kimsede hayâ var mıdır?

Kim günahkâr veya adi (rezil) olursa, yakında elim bir azap görecektir.

O gün günahkâra, ne oğullar ne de yeni ya da eski mal fayda verir.

Fakirler, yaptığından dolayı kimi şikâyet eder.

Şair, ahiret günü ve kıyamet anında meydana gelecek olan büyük hesaplaşmayı tasvir ederek, özellikle toplumda fesat çıkaran günahkâr ve zalimlerin, Allah'ın huzurunda nasıl bir cezaya çarptırılacaklarını betimlemiştir. Şair, kötü amellerin ve isyanın bireyleri nasıl çıkmaza sokacağını vurgularken, bu tür kişilerin ne malın ne de evlatların onları kurtarmaya gücünün yetmeyeceğini dile getirmiştir. Aynı zamanda, zalimlerin işledikleri kötü eylemler neticesinde mağdur olan bireylerin yaşadıkları ıstırap ve sıkıntıları da dile getirmiştir.

Ebu'l-İkbâl, Peygamber Efendimiz'in kişiliğiyle yakından ilgili birçok konuyu da ele almış ve bunlar arasında ilk olarak İslam dinî ve İslam şeriatını övmüştür. İslam

¹⁴⁸ et-Temîmî, 57.

¹⁴⁹ eş-Şu'arâ 26/88-89.

açıklık, kolaylık ve kemâl dinidir; imkânsız şeylere yönlendirmez ve insanı dalalete sevk etmez.¹⁵⁰ (Hafif)

لَيْسَ يَدْعُو إِلَى اقْتِنَاصِ الْمُحَالِ	وَأَنْتَهَاجِ الْإِنْسَانَ تَحَجَّ الضَّلَالِ
إِنَّمَا قَصْدُهُ نِدَاءُ الْكَمَالِ	لِرَجَالِ الْإِقْبَالِ وَالْإِجْلَالِ
حَدَا قَصْدُهُ وَنِعْمَ النَّدَاءُ	

(İslam), imkânsızı elde etmeye ve insanı sapkınlık yolunu izlemeye çağırmaz.

Onun amacı ancak ilerleme ve saygıya (layık) kişilere kemâlin çağrısıdır.

O, amacına sevketti, o ne güzel bir çağrıdır!

Şair, insanın düşük arzulara ve sapkın yollara değil, mükemmellik, erdem ve ahlakî değerlere yönelmesi gerektiğini öğütlemiştir. Bu çağrıyı yücelterek, onun hem bireyler hem de toplum için ne kadar kıymetli olduğunu ifade etmiştir.

Ebu'l-İkbâl, İslam dinînin hak din olduğuna ve faziletinin tüm âleme yayıldığına inanmıştır. Ona göre İslam, hem bir hidâyet kaynağı hem de insanın kalbine hayat veren bir dindir. Aynı zamanda beden ve ruhun gıdasıdır.¹⁵¹ (Hafif)

إِنَّ دِينَ الْإِسْلَامِ دِينَ قَوِيمٌ	فِيهِ لِلْعَالَمِينَ فَضْلٌ عَمِيمٌ
حَسْبُ أَبْنَائِهِ الْكَرَامِ نَعِيمٌ	وَصِرَاطٌ فِي رَوْضَةٍ مُسْتَقِيمٌ
سَلَكَتُهُ الْأَبَاءُ وَالْأَبْنَاءُ	
دِينَ رُشْدٍ دَعَتْ إِلَيْهِ الْأُمَامِي	بِلِسَانِ الْبَيَانِ وَالْتَبَيَانِ
فَهُوَ رُوحُ الْإِكْرَامِ وَالْإِحْسَانِ	حَيَاةُ الْفُرَادِ وَالْجُمُعَانِ
مِنْ ثَمَرَةِ جُلُهَا الْأَتَقِيَاءُ	

İslam dini doğru (hak) dindir, onda tüm âlemler için geniş (kapsamlı) bir fazilet vardır.

Onun değerli (şerefli) evlatlarına (ümmetine) bir nimet yeter ki o da bir bahçenin içinde dosdoğru bir yoldur.

¹⁵⁰ et-Temîmî, 58.

¹⁵¹ et-Temîmî, 58.

Onu (o yolu) babalar ve evlatlar takip etmiştir.

(O), apaçık bir dille arzuların kendisini çağırdığı hak (doğruluk) dinidir.

O, ikramın ve ihsanın ruhudur; kalbin ve bedeninin hayatıdır.

Muttakiler sadece (Allah'dan) korktuklarından dolayı onu yüceltir.

Şair, bu beyitlerde İslam dininin yüceliğini, evrenselliğini ve insanlığa sunduğu değerleri güçlü bir anlatımla ortaya koymuştur. İslam'ın dosdoğru ve sağlam bir yol olduğunu vurgularken, bu yolun sadece bireyler için değil, bütün âlemler için bir rahmet ve fazilet kaynağı olduğunu dile getirmiştir. Şair, İslam'ın kuşaktan kuşağa aktarılan bir hayat biçimi olduğunu, hem kalbî hem bedenî diriltten bir din olarak insanın tüm yönlerine hitap ettiğini ifade etmiştir. Aynı zamanda, İslam'ın açık ve anlaşılır bir şekilde insanlara sunulduğunu, içsel arzuların ve vicdanın da bu yola meylettiğini belirtmiştir. Son olarak, bu yüce dinin, Allah'a karşı derin bir saygı ve takva bilinciyle yüceltilmesi gerektiğini vurgulayarak, dinin hem bireysel hem toplumsal boyutuna dikkat çekmiştir.

Şairimiz, Kur'an-ı Kerim'i bir hidâyet kitabı ve yaşam rehberi olarak methetmiştir. Müslümanlar onunla hedeflerine ulaşmış, erdem ve adalet temelleri üzerine kurulmuş İslam devletini inşa etmişlerdir.¹⁵² (Hafîf)

وَالِى مُنْتَهَى الْكَمَالِ رَمَيْنَا	مَا اتَّبَعْنَا الْقُرْآنَ إِلَّا اهْتَدَيْنَا
دَوْلَةَ الْمَكْرُمَاتِ حَتَّى احْتَظَيْنَا	فَأَصْطَفَيْنَا رِجَالَهُ وَاصْطَفَيْنَا
بَنِي جُنُودُهُ الْأَصْفِيَاءِ	

Biz sadece ve sadece Kur'an'a bizi doğru yola götürdüğü için tabi oluruz ve kemâlin en son noktasına (ulaşmayı) hedefledik.

Onun adamları bizi seçti biz de faziletler (asaletler) devletini seçtik; nihayetinde yüceldik.

Askerleri saf ve tertemiz olan bir peygamber ile.

Ebu'l-İkbâl, İsra ve Miraç olayını ele almış ve bu mucizevi olay vesilesiyle Hz. Peygamberi methetmiştir. (Hafîf)

فَلَكُمُ أَفْصَحًا بِهِ إِفْصَاحًا	حَسْبُهُ اللَّهُ وَالْكِتَابُ امْتِدَاحًا
------------------------------------	---

¹⁵² et-Temîmî, 58.

وَكَفَى شِرْعَةً الشَّرِيفِ فَلَاخَا	وَهَدَاهُ سَعَادَةً وَنَجَاخَا
وَكَفَاهُ الْمِعْرَاجُ وَالْإِنْسِرَاءُ	
هَلْ رَسُولٌ سَرَى بِالرُّسُلِ صَلَّى	وَرَأَى اللَّهَ مُنْذُ دَنَا فَتَدَلَّى
غَيْرُ طَهْ خِذْنِ الْمَقَامِ الْمُعَلَّى	مَنْ بِإِمْتِدَاحِهِ قَرِيضٌ بَجَلَّى
فَهُوَ عَقْدٌ وَشِعْرِي الْحُسْنَاءُ	

Ona (Hz. Peygamber'e) Allah ve Kitabı bir övgü olarak yeter. (Allah ve kitabı), size onu (Hz. Peygamber'i) ne kadar da iyi bir şekilde açıkladı.

Şerefli olan şeriat, kurtuluş olarak yeter. Şeriat, onu mutluluk ve başarı olarak hidâyete erdirdi.

Miraç ve İsra ona yeter.

Gece yolculuğu yapıp peygamberlere namaz kıldırان, yaklaşip da sarkmadan (daha da yakın olmadan) önce Allah'ı gören bir peygamber var mıdır?

Taha'dan başka! (O), Makam-ı Muallâ'nın dostudur. Övgüsüyle şiirin yüceldiği kimdir? O, bir gerdanlıktır benim şiirim ise (onun) güzelliğidir.

Şair bu beyitlerde Hz. Peygamber'in eşsizliğini ve yüceliğini anlatmak için hem Kur'an'a hem de onun mucizelerine atıfta bulunmuştur. Ona övgü olarak Allah'ın ve Kur'an'ın methi yeterlidir; zira bu övgü, ilahî tasdik ve yüceliğin en büyük göstergesidir. Hz. Peygamber'in getirdiği şeriat ona hem dünya hem de ahiret mutluluğunu sağlamış; onu saadete ve başarıya erdirmiştir. Miraç ve İsra mucizeleri onun yüce makamına işaret ederken, şair burada Necm Suresi'ne telmihte bulunmuştur: “فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَى” (Necm, 53/9) ayetine işaret ederek, Hz. Peygamber'in Allah'a en yakın makama ulaştığını hatırlatmıştır. Gece yolculuğunda diğer peygamberlere imamlık yapması ve Allah'a en yakın noktaya varması, onun diğer peygamberlerden üstünlüğünü ortaya koymuştur. Şair, Hz. Muhammed'i “Taha” ismiyle yücelterek onu yüce makamın dostu olarak tanımlamıştır. Son olarak, Hz. Peygamberin övgüsünün kendi şiirine değer kattığını ifade etmiş; Peygamber'i bir gerdanlık gibi değerlendirirken, kendi şiirini onun güzelliğini tamamlayan bir süs olarak takdim etmiştir. Böylece hem ilahî hem edebi boyutta derin bir naat örneği ortaya koymuştur.

Şair, kıyamet gününü tasvir ederek, o günün isyankârların alınlarının dağlanacağı, kâfirlerin her türlü zillet ve aşağılanmayla karşılaşacağı, göklerin bir kitabın dürülmesi gibi dürüleceği, sırat köprüsünün uzatılacağı ve cehennemin korkunç manzarası karşısında kalplerin derin bir sarsıntı yaşayacağı bir zaman dilimi olarak nitelendirmiştir.¹⁵³ (Hafîf)

يَوْمَ تُكْوَى الْجِبَاهُ بِالنَّيرَانِ	تَرَى الْعَيْنُ مُنْتَهَى الْحُسْرَانِ
فِي جَحِيمٍ فِيهَا صُنُوفُ الْهَوَانِ	وَضُرُوبُ الْأَلَامِ وَالْأَخْزَانِ
يَوْمَ تَجْمَعُوا أَخْدَانَهَا الْأَصْدِقَاءُ	
يَوْمَ تُطْوَى السَّمَاءُ وَالْأَرْضُ طَيًّا	وَيُمْدَدُ الصِّرَاطُ مَدًّا سَوِيًّا
وَتُحْزَرُ الْقُلُوبُ مِمَّا هَمَّيَا	لِلَّذِي كَانَ بِالضَّلَالِ عَصِيًّا
مِنْ جَحِيمٍ تُصَلَّى بِهِ الْأَمْعَاءُ	

O gün, alınlar ateşle dağlanır, göz(ler) en büyük kaybı görür.

İçinde türlü türlü zilletlerin, çeşit çeşit acıların ve hüznlerin olduğu cehennemde.

O gün, arkadaşlar dostlarına sırtını döner.

O gün, gökyüzü ve yeryüzü dürüldükçe dürülür ve sırat köprüsü dümdüz uzatıldıkça uzatılır.

Sapkınlık içinde asi olan bir kimse için hazırlanan şeylerden dolayı kalpler titretilir.

Bağırsakların yanacağı (o) şiddetli ateşde.

Şair, o büyük günde ruhların ve bedenlerin bir araya getiriliceğini ve ciğerlerde ateşlerin yanacağı bu dehşet verici durumu ayrıntılı bir şekilde tasvir etmiştir.¹⁵⁴ (Hafîf)

يَوْمَ حَشَرَ الْأَرْوَاحِ وَالْأَجْسَادِ	وَاتَّقَادِ النَّيِّرَانِ فِي الْأَكْبَادِ
وَاضْطِهَادِ الْأَنْكَاسِ وَالْأَوْغَادِ	وَدُعَاةِ لِضَلَالٍ وَالْإِفْسَادِ
وَالْأُلَى فِي قُلُوبِهِمْ بَعْضَاءُ	

¹⁵³ et-Temîmî, 59.

¹⁵⁴ et-Temîmî, 59.

*Ruhların ve bedenlerin haşrolacağı, ciğerlerde ateşlerin tutuşacağı günde,
Alçak ve aşağılık kimselerin zulmüyle, sapkınlığa ve bozgunculuğa çağıranların,
Kalplerinde buğz olanların.*

Şair, mucizelerden ve delillerden bahsettikten sonra, Hz. Peygamber'e yönelir ve ona seslenerek, kıyamet günü, insanın günahları yüzünden yerle bir olacağı o dehşet verici günde, Allah katında kendisine şefaathçi olmasını talep etmektedir. Bununla birlikte, Allah Teâla'dan da içinde bulunduğu kederi, sıkıntıyı ve belayı gidermesini niyaz etmiştir.¹⁵⁵ (Hafîf)

يَا نَبِيَّ لَكَ الْمَقَامُ الرَّفِيعُ	وَرَسُولًا مِنْ شَأْنِكَ التَّشْرِيعُ
كُنْ شَفِيعًا فَمَا سِوَاكَ شَفِيعُ	إِنْ يَكُنْ بِالذُّنُوبِ مِمَّا صَرِيعُ
صَرَعَتْهُ الطَّرِيقَةُ الْعُوجَاءُ	
فَعَسَى اللَّهُ أَنْ يُبَدِّلَ مَا بِي	مِنْ صُرُوفِ الْأَحْزَانِ وَالْأَوْصَابِ
إِنَّهَا بَدَدَتْ وَطَيْدَ رَحَائِي	بَعْدَ مَا خَلَّتْهُ عَزِيزَ الْجَنَابِ
أَوْ تَرْضَى بِأَنْ يُلَمَّ الْبَلَاءُ	

Ey Nebî, sen yüce bir makama sahipsin. Ey Resûl, senin görevin kanun koymaktır.

Şefaathçi(m) ol, zira bizden (biri) günahları sebebiyle yere yıkılırsa senden başka şefaath edecek yoktur.

Eğri büğrü yollar onu yere yıkmıştır.

Umulur ki Allah içimdeki hüznlerin ve hastalıkların sıkıntılarını dağıtır (kaldırır).

O sıkıntılar, ben güçlü olduğumu sandıktan sonra benim sağlam temellerimi dağıttılar.

Belaların (bizleri) sarmasına razı olurmusun?

el-Ya'kûbî, yüce peygamberin rolünü ve Allah'ın ona tevdi ettiği misyonu Kuran-ı Kerim ile destekleyerek, Hz. Peygamber'in ve İslam'ın en büyük mucizesini şu dizeleriyle dile getirmiştir.¹⁵⁶ (Hafîf)

¹⁵⁵ et-Temîmî, 59.

¹⁵⁶ et-Temîmî, 59.

لَوْلَا هُدَاهُ وَنُورُ اللَّهِ مُنْبِثُ	فِيهِ لَمَّا كَانَ غَيْرُ الظُّلْمِ وَالظُّلْمِ
نَعَمْ وَلَوْلَا كِتَابُ اللَّهِ فِي يَدِهِ	مَا كَانَ لِلشَّرِّ فِي التَّوْحِيدِ مِنْ قَسَمِ

Onun rehberliği ve Allah'ın nuru onda (Kuran-ı Kerim 'de) ortaya çıkmasaydı, zulüm ve karanlıklar dışında bir şey olmazdı.

Evet, Allah'ın kitabı onun elinde olmasaydı, doğunun tevhid konusunda hiçbir payı olmazdı.

Şair, bu beyitlerde İslam'ın evrensel mesajının insanlık için aydınlatıcı ve kurtarıcı bir rol oynadığını vurgulamıştır. Peygamber Efendimiz'in (s.a.v.)'in Allah'tan aldığı hidâyet ve Kur'an-ı Kerim'in ilahî nuru sayesinde insanlık, zulüm ve cehaletle örülmüş karanlık bir dünyadan kurtulmuştur. Doğunun tevhid inancına kavuşması ise yalnızca Kur'an'ın rehberliği ve Hz. Peygamber'in tebliğiyle mümkün olabilmiştir. Bu ifadeler, İslam'ın bir din olmanın ötesinde, bireysel ve toplumsal kurtuluşun temellerini atan derin bir düşünsel perspektifi de gözler önüne sermiştir.

el-Ya'kûbî, Hz. Peygamber'in insanî rolünü ön plana çıkarmış, onun Araplara Allah'ın rahmetini getirdiğini belirtmiştir. Eğer Hz. Peygamber olmasaydı, Araplar ne ilâhî rahmeti ne de akrabalık ilişkilerini bilmezlerdi.¹⁵⁷ (Hafif)

وَالْعَرَبُ لَوَلَاهُ وَفَاهُمْ بِرَحْمَتِهِ	مَا كَانَ مِنْ رَحْمَةٍ فِيهِمْ وَلَا رَحْمِ
--	--

Araplar, eğer o (Hz. Peygamber) onun (Allah'ın) rahmetini onlara getirmeseydi, içlerinde ne bir rahmet ne de bir akrabalık ilişkisi olurdu.

el-Ya'kûbî, Hz. Peygamber'i sadece İslam dininin tebliğcisi olarak değil, aynı zamanda toplumun şekillenmesinde belirleyici bir insanî figür olarak değerlendirmiştir. Ona göre Hz. Peygamber, Arap toplumuna ilâhî rahmeti ulaştıran en temel vesiledir. el-Ya'kûbî, Peygamberin varlığı sayesinde Arapların yalnızca Allah'ın rahmetinden haberdar olduklarını değil, aynı zamanda akrabalık bağları ve toplumsal dayanışma gibi insanî ve ahlakî değerleri de öğrendiklerini ifade etmiştir. Bu yaklaşım, Hz. Peygamber'in risalet görevinin yanında, Arap toplumunun sosyo-kültürel dönüşümündeki merkezi rolünü de vurgulamıştır.

¹⁵⁷ et-Temîmî, 59.

Kasidenin son beyitlerinde şairimiz duygu yoğunluğunu artırarak Hz. Peygamber'e olan içten ve samimi duygularını dile getirmiştir. Bu beyitlerde Hz. Peygamber'i methederek ona duyduğu büyük aşkı ve tutkusunu ortaya koymuştur.¹⁵⁸ (Hafîf)

إِنِّي بِإِمْتِدَاحِ فَضْلِكَ مُعْرَمٌ	وَقَرِيبُضِي بِأَيْكَ الْغُرِّ مُحْكَمٌ
كَمْ بِتَمْدَاحِكَ اللَّسَانُ تَرْتَمٌ	وَعَلَيْكَ الْفُؤَادُ صَلَّى وَسَلَّمٌ
كُلُّمَا الْبَدْءُ زَانَهُ الْأَنْتَهَاءُ	

Ben senin lütfunun övgüsüne tutkunum şiirim ise senin yüce mucizelerinle sağlamdır.

Dil(im), seni överek ne kadar çok terennüm etti ve kal(bim) sadece sana salat ve selam getirdi.

Her başlangıçta sonuç onu süsler.

2.2. SULTAN II. ABDÜLHAMİD VE TÜRKLERLE İLGİLİ ŞİİRLERİ

2.2.1. Sultan II. Abdülhamid ile ilgili Şiirleri

Ebu'l-İkbâl el-Ya'kûbî, Sultan II. Abdülhamid'i Müslümanların halifesi ve İslam dininin hâmisî olarak görmüş; bu nedenle onu şiirlerinde yüceltmıştır. Övgüleri yalnızca Sultan'ın şahsıyla sınırlı kalmamış, Osmanlı devlet erkânını da övgüyle anmıştır. Bu yaklaşım, el-Ya'kûbî'nin belirgin bir İslamî eğilim taşıdığını göstermektedir. O dönemdeki yazarlar, liderler ve düşünürler arasında sıkça rastlanan bu eğilim, şiirlerde de açık bir şekilde görülmektedir. Her ne kadar dönemin şairleri arasında görüş farklılıkları bulunmakla birlikte, Sultan Abdülhamid'i, onun Müslümanlara yönelik erdemli tutumları ve İslam dinini yüceltme konusundaki gayretlerini överek anlatan şairlerin sayısı oldukça fazladır. Bununla birlikte, Osmanlı'nın büyük savaşları olan Yunan Savaşı, Trablusgarp Savaşı ve Balkan Savaşları ile Osmanlı Anayasası'nın ilanı ve Sultan Abdülhamid'in tahttan indirilmesi gibi önemli siyasî gelişmeleri ele alan çok sayıda şair bulunmakta olup, bunların kahir ekseriyeti Sultan Abdülhamid'e yönelik destekleyici bir tutum sergilemiştir. Onlar, Sultan Abdulhamid'i Müslümanların birliğini sağlayan bir halife olarak görmüş ve onun yürüttüğü mücadelenin temel amacının İslam'ı savunmak ve

¹⁵⁸ et-Temîmî, 59.

yüceltmek olduğuna inanmışlardır. Bu doğrultuda, hilafet çatısı altında Müslümanların birlik içinde hareket etmeleri gerektiğini vurgulamış, ayrılık çağrılarına kulak vermenin İslam dünyasına yalnızca zarar getireceği hususunda uyarılarda bulunmuşlardır.¹⁵⁹

Bu dönemde, İslam birliğini ve Osmanlı Devleti'nin temsil ettiği hilafet makamını savunarak Batı emperyalizmine karşı duran çok sayıda Arap kökenli edip ve şairin varlığı dikkat çekmektedir. Bu entelektüel ve edebî direnişin önemli temsilcileri arasında, Suriye ve Lübnan'da Ahmet Fâris eş-Şidyâk (öl. 1887), İbrâhim el-Ahdeb (öl. 1891), Nâsif el-Yâzicî (öl. 1906), Halîl Mutrân; Mısır'da, Mahmûd Sâmi el-Bârûdî, Hâfız İbrâhim, Ahmed Şevkî, İbrâhim el-Muveylihi (öl. 1910), İsmail Sabrî (öl. 1923), Ahmed Muharrem (öl. 1945) ve Ahmet Nesîm (öl. 1938); Irak'ta ise Muhammed Rızâ eş-Şebîbî (öl. 1965) ve Ma'rûf er-Rusâfî (öl. 1945) gibi isimler yer almaktadır. Bu şairler, kaleme aldıkları pek çok şiirde Osmanlı Devleti'nin hilafeti temsil etme rolünü ve İslam birliğini vurgulamış; aynı zamanda Osmanlı sultanlarına methiyeler yazmışlardır.¹⁶⁰

Özellikle de “Şairlerin Emiri” unvanıyla tanınan Ahmed Şevkî ile “Nil Şairi” olarak bilinen Hâfız İbrâhim, II. Abdülhamid'e hitaben yazdıkları şiirlerde hilafeti öven, İslam birliğini savunan temaları işlemiş ve bu yönleriyle o dönemin en dikkat çekici edebî figürleri arasında yer almışlardır.¹⁶¹ Onların şiirlerinde, Sultan Abdülhamid'e duyulan bağlılık ve hilafetin Müslümanlar için birleştirici bir güç olduğu düşüncesi belirgin bir şekilde hissedilmektedir. Özellikle Osmanlı'nın son dönemindeki siyasî çalkantılar ve savaşlar karşısında, bu şairler hilafetin korunması gerektiğini vurgulamış ve Müslümanları bir arada tutan en önemli unsur olarak görmüşlerdir.

Ahmet Şevkî, 1893 yılında İstanbul'a gelip Sultan Abdülhamid'in misafiri olduğunda¹⁶² ona hitâben “Dayfu Emiri'l-Mü'minîn” adlı uzun bir kaside kaleme almıştır. Bu kasidesinde yer alan bazı beyitler şu şekildedir:¹⁶³ (Hafif)

أَنْتَ فِيهِ خَلِيفَةٌ وَإِمَامٌ	إِيَّاهُ عَبْدُ الْحَمِيدِ جَلَّ زَمَانُ
----------------------------------	--

¹⁵⁹ et-Temîmî, 125.

¹⁶⁰ Kenan Demirayak, “Hâfız İbrahim'in Türkiye ve Türklerle İlgili Bazı Siyasî Şiirleri.”, *Türk Yurdu*, 9 (80), (1994), 23-30.

¹⁶¹ et-Temîmî, 125.

¹⁶² Hüseyin Yazıcı, “Mısırlı Bir Arap Şairi Ahmed Şevkî ve Şiirlerinde Sultan Abdulhamid” *İlmi Araştırmalar*, (4), (Ocak 2014), 179-192.

¹⁶³ Ahmet Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, Muessesetu Hindâvî lit-Te'lim ve's-Şekâfe, Mısır 2012, 325.

عُمَرُ أَنْتَ يَدُ أَنْكَ ظِلٌّ	لِلْبَرَايَا وَعِصْمَةٌ وَسَلَامٌ
---------------------------------	-----------------------------------

Devam et Ey Abdülhamid! Senin halife ve önder olduğun zaman ne yücedir!

Sen, (Hz.) Ömer (gibisin); bununla birlikte, sen halk için bir gölge, bir korunak ve bir barış (kaynağısın).

Şair, Sultan Abdülhamid'i büyük bir İslam halifesi ve adaletli bir yönetici olmasıyla övmüştür. Onu, İslam tarihinin en büyük liderlerinden biri olan Hz. Ömer (öl. 23/644) ile kıyaslayarak halkın koruyucusu ve İslam dünyasının huzur kaynağı olarak nitelendirmiştir. Aynı zamanda Abdülhamid'in yönetiminin Müslümanlar için güven ve istikrar sağladığını ifade etmiştir.

el-Ya'kûbî de aynı şekilde Abdülhamid'i İslam'ın ve Müslümanların halifesi görerek benzer bir tutum sergilemiştir. Bu yaklaşımı, kişisel bir tarafgirlikten ziyade, Müslümanların tek bir halife etrafında birleşmesinin zaferi mümkün kılacağına olan güçlü inancından kaynaklanmaktadır. Bu doğrultuda, ona hitaben şu dizesini dile getirmiştir:¹⁶⁴
(Tavîl)

وَمَا أَنْتَ لِلْإِسْلَامِ إِلَّا خَلِيفَةٌ	يَحْقُوقُكَ نَصْرٌ فِي الْوَفَاءِ وَثِقَاءُ
---	---

Sen, İslam için ancak bir halifesin; seni vefa konusunda bir zafer ve güven kuşatır.

Şair, Sultan II. Abdülhamid'i Allah tarafından desteklenen bir lider olarak görmektedir; çünkü onun Allah'ın yeryüzündeki halifesi olduğuna inanmıştır. Bu inancın en güçlü kanıtı ise, Sultan'ın 21 Temmuz 1905'teki Yıldız suikastinden sağ kurtulmuş olmasıdır. O dönemde Sultan'a yönelik bu suikast girişiminin başarısızlıkla sonuçlanması, dönemin muhalif çevrelerinin beklentilerini boşa çıkarmıştır. Şair, bu hadiseyi Allah Teâlâ'nın Sultan Abdülhamid'i düşmanlarının kurduğu tuzaklardan koruduğunun bir delili olarak değerlendirmiş ve bunu şu dizeleriyle dile getirmiştir:¹⁶⁵
(Tavîl)

¹⁶⁴ et-Temîmî, 126.

¹⁶⁵ Yasin Dönder, II. Abdülhamit'e Yıldız Suikastı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat 2007, 60; İhsan Burak Birecikli, Fahri Maden, "Yıldız Suikastı: Ermenilerin Abdülhamid'e Karşı Son Teşebbüsleri Bombalı Saldırı", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 23 (67-68-69), (Kasım 2007), 399-424; et-Temîmî, 126.

نَجُوتَ فَحَابَتْ بِالنَّجَاةِ جُنَاةُ	بَغَيْنَ وَهَلْ بِالْبَغْيِ سَادَ بُعَاةُ
أَرَادُوا بِكَ التَّكْبَاءَ لَكِنَّمَا الَّذِي	بَرَكَ أَبِي أَنْ تَنْزَلَ التَّكْبَاةُ

Kurtuldun, böylece (senin) kurtuluşunla haddi aşan canilerin umutları boşa çıktı. Zalimler zulümle üstün gelebildi mi?

Senin başına felaket getirmek istediler, fakat seni yaratan (Allah) felaketlerin inmesine engel oldu.

Sultan, İslâm dinini desteklemiş, onu muhafaza ederek yüceltmıştır. Halk ise, ona olan bağlılığını ve itaat yükümlülüklerini yerine getirerek ortaya koymuştur. Bu durum, sultanın otoritesini güçlendirmiş ve isyan edenlerden duyduğu endişeyi ortadan kaldırmıştır.¹⁶⁶ (Tavîl)

أَقَمْتَ لَنَا الدِّينَ الْقَوِيمَ فَأَزْهَرْتَ	بُنُورِكَ فِيهِ تِلْكَ الزَّهْرَاتُ
وَمَنْ كَانَ لَنَا لِلدِّينِ الْحَنِيفِيِّ نَاصِرًا	تُطْعُهُ وَلَا تَخْشَى الْعَصَاةَ سُورًا

Doğru (hak) dini bizim için güçlendirdin, böylece senin aydıydınla onun içinde bu çiçekler açtı.

Kim bize, (hak din olan) Haniflik dinine yardımcı olursa, isyankârlar ona itaat eder ve asil kimseler de (onlardan) çekinmez.

Şair, II. Abdülhamid'in İslâm dinine yaptığı hizmetleri överek onun sayesinde dinin tekrar hayat bulduğunu, çevresinde ilim ve irfanın yeşerdiğini ifade etmiştir. İlk beyitte, şair padişahın “doğru dini” ihya ettiğini, bu çabanın onun nuruyla topluma yansıdığını ve bu sayede toplumsal dirilişin simgesi olan “çiçeklerin” açtığını vurgulamıştır. İkinci beyitte ise dönemin karmaşık yapısına dikkat çekilmiştir; hem ona karşı çıkan isyankârlar hem de destek veren seçkin entelektüel bir kesim vardır. Şair, “تُطْعُهُ وَلَا تَخْشَى الْعَصَاةَ سُورًا” mısrasında fiilleri akabinde de failleri peş peşe getirerek “Leffu’n-Neşri’l-Muretteb” sanatını icra etmiştir. Aynı zamanda bu mısrada, fiiller ile onlara ait faillerin arasına başka öğeler girmesi sebebiyle, Arapça dilbilgisi açısından failin müzekker ya da müennes olarak gelmesi caiz görülmüştür. Bu yapı, şiirin hem belâgat yönünü hem de dilsel

¹⁶⁶ et-Temîmî, 126.

inceliğini ortaya koymuştur; şairin de dönemin siyasi atmosferini ustalıkla işlediğini göstermiştir.

Hilafeti destekleyen çevreler halifenin emirlerine riayet etmiş, II. Abdülhamid'e muhalif unsurlar geri çekilmek zorunda kalmıştır. Böylece, halifenin karşıtları karşısında elde ettiği zafer, hilafet yanlıları için bir sevinç ve huzur kaynağı olmuştur.¹⁶⁷ (Tavîl)

وَوَلَّيْتُ إِلَى أَعْدَائِهَا الظُّلُمَاتُ	أَطَاعَتْ بَنُو الْإِسْلَامِ أَمْرَكَ وَاهْتَدَتْ
عَلَى أُمَّةٍ أَوْدَتْ بِهَا الْحَسْرَاتُ	وَقَرَّتْ عُيُونُ الْمُهْتَدِينَ بِنَصْرِكَ

İslam ümmeti, senin emrine itaat edip doğru yolu buldu; hilafet düşmanlarının üzerine ise karanlıklar çöktü.

Doğru yolu bulanların gözleri, hüznlerin helak ettiği bir millete karşı sizin elde ettiğiniz zaferle aydınlandı.

Şair, İslam toplumunun liderinin emirlerine uyarak doğru yolu bulunduğunu ve bu sayede düşmanlarının karanlığa gömüldüğünü vurgulamıştır. Müminlerin gözleri, bu zaferle aydınlanırken, yenilgiye uğrayan düşmanların ise pişmanlık ve hüsrana içinde kaldığını ifade etmiştir.

Bu Osmanlı yanlısı ve Türklere destek veren tutumdan hareketle şair, Trablusgarp Savaşı sırasında Mısır'daki nüfuzlu Arap liderlerle temas kurarak İtalya'ya karşı yürütülen gerilla harekâtında önemli başarılar elde eden; 1913 Bâbıâli Baskını'nda öncü bir rol üstlenerek İttihat ve Terakkî Cemiyeti'nin askerî kanadının lideri konumuna gelen; sonrasında Teşkilât-ı Mahsûsa'nın başına geçen ve 2 Ağustos 1914'te Rusya'ya karşı imzalanan gizli Türk-Alman ittifak anlaşmasında etkili bir rol oynayan; Mütareke yıllarında ise Moskova'da bulunduğu sırada Sovyetlerin desteğiyle "İslâm İhtilâl Cemiyetleri İttihadı" adlı örgütün kuruluşunda öncülük eden Türk lider Enver Paşa'yı övgüyle yâd etmiştir. Şair, Enver Paşa'nın Filistin'e gelişini büyük bir zafer olarak tasvir etmiş; bu gelişin, sevgilisine kavuşan bir güzelin tebessümüyle karşılandığını belirterek ona şu beyitleriyle hitap etmiştir:¹⁶⁸ (Basît)

يَا أَنْوَرَ النَّاسِ مِنْ نُورِكَ وَمِنْ عَرَبِ	هَذِي فَلَسْطِينُ فَازَتْ عُرْبُهَا بِكُمْ
--	--

¹⁶⁷ et-Temîmî, 126.

¹⁶⁸ M.Şükrü Hanioglu, "Enver Paşa" TDVA, İstanbul 1995, XI, 261-264; et-Temîmî, 126.

وَاصِلَتَهَا الْيَوْمَ فَافْتَرْتُ مَبَاسِمَهَا	كَالْحُودِ تَفْتَرُ يَوْمَ الْوَصْلِ عَنْ شَبِّ
أَنْتَ الَّذِي لَمْ نَجِدْ فِي خَلْقِهِ عَوْجًا	وَمَنْ كَأَنْوَرِ فِي خُلُقٍ وَفِي أَدَبٍ
لَكَ الْمُرُوءَةُ خَلْقًا وَالتَّقَى خُلُقًا	وَالْمَرْءُ بِالْخُلُقِ لَا بِالْدُرِّ وَالذَّهَبِ
يُمْنَاكَ فِيهَا وَحَسْبِي بِالْيَمِينِ هُدًى	يَرَاغُ حَزْمٍ فِي يُسْرَاكَ دُو شَطَبِ

Türk ve Arap olan insanların en nurlusu olan ey Enver paşa! Şu Filistin'in Arapları sizinle kazandı.

Bugün oraya vardın da onun gülümsemeleri ışıklar saçtı. Tıpkı vuslat günü güzel dişlerini göstererek tebessüm eden güzel genç kızlar gibi.

Sen, yaratılışında hiçbir eğrilik bulamadığımız kişisin; kim ahlak ve edepte Enver gibi olabilir ki?

Senin, yaratılış yönünden mertliğin; ahlak yönünden ise takvan vardır. Kişi ahlakıyla (değer kazanır) inci ve altınla değil.

Senin sağ elin Filistin'dedir ve o sağ el bana rehber olarak yeter. Keskin kararlılık kılıcı ise sol elindedir.

Şair, Enver Paşa'nın Filistin'e gelişini bir zafer olarak nitelendirerek, bu ziyaretin Filistin halkı üzerinde büyük bir sevinç ve coşku yarattığını ifade etmiştir. Özellikle Paşa'nın Filistin'e varışının, vuslat günü sevgilisiyle buluşan bir genç kızın gülümsemesine benzetilmesi, teşbih-i musarrah (açık teşbih) sanatının başarılı bir örneği olup, halkın sevinci canlı ve duygusal bir sahneyle tasvir edilmiştir. Enver Paşa'nın karakterinde hiçbir kusur bulunmadığını vurgulayan şair, onun eşsiz bir ahlaka ve yüksek bir edebe sahip olduğunu dile getirmiştir. Bu bağlamda, beyitte geçen "يَا أَنْوَرَ النَّاسِ" (Ey insanların en nurlusu) ifadesinde, Enver isminin hem özel ad olarak hem de "en nurlu" anlamında kullanılmasına dayanarak tevriye sanatına başvurulduğu görülmüştür. Böylece şair, hem lafzen hem de manen Paşa'yı övmüştür. Ayrıca, yiğitlik ve takvayı onun fitratının ayrılmaz bir parçası olarak görerek, bireyin gerçek değerinin maddî zenginliklerle değil, ahlakî erdemlerle ölçüldüğünü vurgulamıştır. Son olarak, Paşa'nın liderlik vasfına dikkat çekerek, sağ elini hidâyet ve adaletin, sol elini ise kararlılık ve güç timsali olarak betimlemiştir. Bu çerçevede şair, Paşa'yı hem ahlakî hem de siyasî meziyetleriyle yücelterek, onu örnek ve güçlü bir lider olarak tasvir etmiştir.

Ebu'l-İkbâl el-Ya'kûbî'nin daha önce Arap İlmî Heyeti ile birlikte payitaht İstanbul'u ziyaret ettiğini daha önce belirtmiştik. Şair, 28 Ekim 1915 Cumartesi günü — Hicrî yılbaşına tekabül eden bu tarihte — aynı heyetle birlikte İstanbul'da Harbiye Nâzırı Enver Paşa ile bir görüşme gerçekleştirmiştir. Bu görüşme esnasında Enver Paşa, Hicrî yıl münasebetiyle Arap İlmî Heyeti üyelerinin her birine, üzerinde kendi isminin yazılı olduğu altın saatler hediye etmiştir. Enver Paşa'nın bu zarif ve anlamlı hediyesi karşısında heyet üyeleri şükranlarını sunmuş, şairimiz el-Ya'kûbî ise takdim edilen hediyeden duyduğu memnuniyeti irticâlen kaleme aldığı şu beyitlerle dile getirmiştir:¹⁶⁹ (Hafif)

كُلُّ مَا فِيكَ السَّعَادَةُ مَظْهَرُ	أَنْوَرُ أَنْتَ بِالرُّقِيِّ جَدِيرُ
فَوَزِيرُ الْحَرِّيَّةِ الْيَوْمَ أَنْوَرُ	إِنَّ يَكُ الْبَدْرُ فِي السَّمَاءِ مُنِيرُ

Ey Enver! Sen yüceliğe layıksın; her ne varsa sende, mutluluğun bir tezahürüdür.

Eğer gökte dolunay parlıyorsa, bugün Harbiye Nazırı Enver daha parlaktır.

Şair, Enver Paşa'yı hem kişisel özellikleriyle yüceltmekte hem de isminin anlamından hareketle edebi bir incelik sergilemiştir. Enver ismi, hem bir özel ad olarak Paşa'yı doğrudan işaret ederken hem de “en nurlu, en parlak” anlamına geldiği için burada tevriye sanatı kullanılmıştır. Şair, Enver Paşa'nın yüceliğe layık bir şahsiyet olduğunu, onda mutluluğun tüm tezahürlerinin görüldüğünü vurgulamış; ikinci beyitte gökteki dolunaya atıfla, onun ışıltısının dahi Enver Paşa'nın parlaklığı karşısında sönük kaldığını ifade etmiştir. Beyitler, hem Enver Paşa'ya duyulan hayranlığı hem de onun dönemindeki konumunu ve etkisini yücelten bir üslup taşımıştır.

Arap İlmî Heyeti, 2 Kasım 1915 tarihinde öğle saatlerinde İttihat ve Terakkî Cemiyeti Genel Merkezi olan Şahinpaşa Konağı'nda düzenlenen yemeğe katılmıştır. Söz konusu yemeğe devlet erkânından önemli isimlerin yanı sıra İttihat ve Terakkî Cemiyeti merkezinin üyeleri de iştirak etmiştir. Yemek esnasında şairimiz el-Ya'kûbî bir konuşma yapmış ve İttihat ve Terakkî Cemiyeti'ni öven bir şiir okumuştur. Şiirin beyitleri şu şekildedir:¹⁷⁰ (Kâmil)

¹⁶⁹ Muhammed el-Bâkir, Muhammet Kurt Ali, Hüseyin el-Habbâl, Abdülbâsit el-Unsî, *el-Bi 'setu' l- 'ilmiyye ilâ Dâri' l-Hilâfeti' l-İslâmiyye*, Fi'l-Matba'ati'l-İlmiyye Liyûsuf Sâdir, Beyrut, 1916, 197-198.

¹⁷⁰ el-Bâkir, “vd”, 166-167, 183.

شِعْرِي بِمَدْحِ رِجَالِ دَوْلَتِنَا الْأُكُلَى	أَلْفُوا الرَّشَادَ مُوْطَدَ الْأَرْكَانِ
وَالشَّعْرُ فِيمَنْ لَسْتُ أَنْكِرُ حَزْمَهُمْ	يَزْرِي بِنَظْمِ قَلَائِدِ الْعُقَيَّانِ
لَا زَالَ رَغَمِ الْإِنْكِلِيلِزِ وَفَأْفُهُمْ	يَنْمُو وَرَغَمِ حُكُومَةِ الطُّلِّيَّانِ
حَتَّى يَهْزُوا الْمَشْرِقَيْنِ وَلَا تَرَى	غَيْرَ الْمَسَرَّةِ سَامَهُ الْأَلْمَانِ
مَا لَاحَ نَجْمِ الْإِتِّحَادِ وَأَشْرَقَتْ	فِي الْخَافِقَيْنِ مَطَالِغِ الْإِيمَانِ

Şiirim, doğruluğu ve sağlam temelleri alışkanlık edinmiş devlet adamlarımızı övmek içindir.

Kararlılıklarını inkâr edemeyeceğim kişiler hakkında (inşad ettiğim bu) şiir, altın gerdanlıklarla nazmedilmiş dizeleri (bile) gölgede bırakır.

İngilizlere ve İtalyan hükümetine rağmen ittifakları büyümeye devam ediyor.

Ta ki iki doğuyu (Doğu'yu ve Batı'yı) sarsacaklar ve sadece Alman siyasetçilerin yüzü gülecek.

İttihat yıldızı parladıkça imanın doğuşu da her iki ufukta ışık saçacaktır.

el-Ya'kûbî bu şiirinde, Osmanlı Devleti'nin ileri gelen devlet adamlarını övgüyle anmış ve özellikle İttihat ve Terakkî Cemiyeti'nin dirayetli, sağlam temelli yönetimini takdir etmiştir. Şair, bu yöneticilerin kararlılığını ve bilgeliklerini öyle üstün bulmuştur ki, kendi şiirinin güzelliğinin, meşhur değerli mısraları bile gölgede bırakacağını iddia etmiştir. Devamında, Osmanlı'nın Almanya ile kurduğu ittifakın İngiltere ve İtalya gibi güçlü düşmanlara rağmen gelişmekte olduğunu ifade etmiştir. Bu ittifakın etkisiyle, hem Doğu'da hemde Batı'da büyük bir hareketlenme ve uyanış yaşanacağını dile getirmiştir. Şair, “الْمَشْرِقَيْنِ” (iki doğu) ifadesiyle tağlîb sanatını kullanmış olup doğu ve batıyı birlikte kapsayacak şekilde bir anlam elde etmiştir.

Bu gelişmelerin yalnızca Almanlar nezdinde sevinçle karşılanacağını vurgulamış, Osmanlı-Alman ittifakının karşısında yer alan devletlerin ise bu yükselişten rahatsızlık duyacağını ima etmiştir. Son olarak, İttihat ve Terakkî'nin “yıldızı” parladıkça, bu yükselişin sadece siyasî değil aynı zamanda manevî bir uyanışı da beraberinde getireceğini, imanın ışığının doğu ve batı ufuklarında yükseleceğini dile getirmiştir. Bu beyitlerle şair, hem bir siyasî bağlılık hem de bir ideolojik umut dile getirmiştir.

2.2.2. Türklerle İlgili Şiirleri

Ebu'l-İkbâl el-Ya'kûbî, Türklere yani Osmanlı Devleti'ne olan bağlılığını sürdürmüş, İslami duyarlılığını ve Osmanlı yanlısı tutumunu, İngilizlerin bölgeyi ele geçirmesinin ardından da muhafaza etmiştir. Şairin bu tutumunu sürdürmesinin en önemli nedenlerinden biri, İngilizlerle yaşadığı birçok deneyimin sonucunda sömürgeci yönetimin adaletsiz doğasını tam anlamıyla idrak etmesidir. Özellikle İngilizler tarafından maruz kaldığı hapis, sürgün ve yerinden edilme gibi zorlu süreçler, ona bu gerçeği açıkça göstermiştir. Ayrıca, İngilizlerle iş birliği yapmanın herhangi bir fayda sağlamayacağına dair kesin kanaati, Türklere olan bağlılığını daha da güçlendirmiştir. Bu doğrultuda şairimiz, bu dönemi Arapların şan, şeref ve itibar kazandığı, saygın bir konumda bulunduğu bir dönem olarak değerlendirmiş ve bu düşüncelerini şu beytiyle ifade etmiştir:¹⁷¹ (Hafif)

إِنَّمَا الْعِزُّ عِزُّنَا مُنْذُ كُنَّا	زَمَنَ التُّرْكِ فِي مَقَامٍ كَرِيمٍ
--	--------------------------------------

Biz Türkler döneminde şerefli bir konumda olduğumuzdan beri, şan ve şeref yalnızca bizim şan ve şerefimizdir.

Şairimiz, Türklerin dönemini doğruluk ve sadakâtin hüküm sürdüğü bir zaman dilimi olarak nitelendirmiş ve bu dönemde Arapların, taleplerinin neredeyse tamamını elde ettiklerini vurgulamıştır. Bu döneme duyulan sevgi, özgürlük, vefakârlık ve samimiyet her birey tarafından övgüyle dile getirilmiştir.¹⁷² (Remel)

فِي زَمَانِ التُّرْكِ كَانَ الْمُجْتَبَى	وَزَمَانُ التُّرْكِ صِدْقٌ وَوَلَاءٌ
هَامَ فِيهِ كُلُّ حُرٍّ صَادِقٍ	مِنْ أَوْلَاءِ الْأَوْفِيَاءِ الْأَصْفِيَاءِ

Türklerin dönemi, seçkin bir (dönemdi) ve Türklerin dönemi, doğruluk ve vefâ (dönemiydi).

Bu vefalı ve temiz (saf) kimselerden olan her hür ve sâdık kimse, o döneme derin bir sevgi beslemiştir.

¹⁷¹ et-Temîmî, 128; ed-Difâ', "Duvelu'z-Zulmi Lâ Tedûm", 3 Mayıs 1936, 2.

¹⁷² et-Temîmî, 128.

Şair, Türk ve İngiliz dönemlerini mukayese ederek birbirine zıt iki tabloyu andıran bir değerlendirme yapmış ve iki dönem arasındaki farkı şu dizeleriyle ortaya koymuştur:¹⁷³ (Recez)

أَيَّامُ كُنَّا مِنْهُمْ أَتَرَابًا	الَّتِي كَانُوا يَحْطُبُونَ وَدَادَنَا
أَنْ يَجْعَلُونَا ثَائِرِينَ غَضَابًا	مَا كَانَ لِلْأَتْرَاكِ فِي أَيَّامِهِمْ

Türkler, onlarla aynı dönemde yaşadığımız günlerde gönüllerimize hitap ederlerdi.

Kendi dönemlerinde, bizi isyankâr ve öfkeli hale getirmek Türkler için söz konusu değildir.

Şair, geçmişte Türklerin Araplarla ilişkilerinde samimi ve dostane bir yaklaşım sergilediklerini ifade etmiştir. O dönemde Türkler, Arapların sevgisini kazanmaya çalışırken, Araplar da Türklerle dostça ilişkiler içinde olmuşlardır. Şair, Türklerin, Arapları kışkırtacak ya da onlara karşı herhangi bir olumsuz tutum sergilemediklerini belirterek, iki halk arasındaki karşılıklı anlayış ve güveni ön plana çıkarmıştır. Ayrıca, dönemin barışçıl atmosferine de dikkat çekerek, bu ilişkilerin sağlıklı bir temele dayandığını gözler önüne sermiştir.

Şair, Türklerin yönetimi altında halkın liderlerini yücelttiğini ve yetkili kişilere saygı gösterdiğini, ancak İngiliz mandası döneminde bu durumun tersine dönerek casusların ve onların işbirlikçilerinin toplum nezdinde itibar kazandığını şu beytiyle dile getirmiştir:¹⁷⁴ (Kâmil)

وَالْيَوْمَ صِرْنَا نُكْبَرُ الْأَدْنَابَا	فِي عَهْدِهِمْ كُنَّا نُحِلُّ رُؤُوسَنَا
--	--

Onların döneminde biz başımızdakileri yüceltirdik bugün ise (onların) ajanlarını yüceltmeye başladık.

Son olarak şair, Allah'tan zulüm ve zorbalığın izlerinin dahi bulunmadığı huzur ve refah dönemi olarak gördüğü bu zamanı yeniden ihya etmesini niyaz etmiştir:¹⁷⁵ (Hafif)

لَيْتَ عَهْدَ الْأَتْرَاكِ يُرْجِعُهُ اللَّهُ	فَعَهْدُ الْأَتْرَاكِ عَهْدُ النَّعِيمِ
---	---

¹⁷³ et-Temîmî, 129; (Erişim Tarihi: 08.08.2025), <https://www.diwanalarab.com/الأتر الكافي-الأدب.html>

¹⁷⁴ et-Temîmî, 129; (Erişim Tarihi: 08.08.2025), <https://www.diwanalarab.com/الأتر الكافي-الأدب.html>

¹⁷⁵ et-Temîmî, 129; ed-Difâ', 2; (Erişim Tarihi: 08.08.2025), <https://www.diwanalarab.com/الأتر الكافي-الأدب.html>

مَا سَمِعْنَا لِعَاشِمٍ فِيهِ ذِكْرًا | إِنَّمَا فِي سِوَاهُ ذِكْرُ الْعُشُومِ

Keşke Allah, Türklerin dönemini geri getirse; çünkü Türklerin dönemi, nimetler dönemi idi.

O dönemde bir zalimin anıldığını (bile) duymadık; ancak, o dönemin dışında çok gaddar zalim(ler) anılmıştır.

2.3. MUALLAKATU FİLİSTİN ADLI ŞİİRİ

Ebu'l-İkbâl el-Ya'kûbî, İngilizlerin Filistin'e girdiği dönemden 1941 yılında ölümüne kadar süren mücadele sürecinde hapis, sürgün ve ölüm tehditleri gibi çok sayıda zorlukla karşılaşmıştır; bu durum, onun gerçek bir vatansever olduğunun somut bir göstergesidir. Bu süreçte sergilediği yılmazlık ve kararlılık, hiçbir zaman sarsılmamış; el-Ya'kûbî, ülkesinin bağımsızlığı ve halkının hakları için mücadele etmeyi sürekli bir görev olarak sürdürmüştür.¹⁷⁶

Şairin güçlü vatanseverlik bilinci, onu yalnızca siyasî mücadele alanında değil, edebî üretiminde de aktif bir konuma taşımıştır. Ülkesindeki büyük siyasetçilerin ölümüyle halkın yaşadığı derin acılara kayıtsız kalmamış; bu olaylar karşısında, ulusal ve siyasal duyguların yoğunlaştığı siyasî mersiyeler kaleme almıştır. Mersiyelerinde yer verdiği kişiler arasında, ülkesinin seçkin politik simalarından Saîd eş-Şevvâ (öl. 1930)'nın yanı sıra, Arap dünyasının önemli figürlerinden Mısır Başbakanı Sa'd Zağlûl, Şerîf Hüseyin ve oğlu Faysal da yer almaktadır. Şair, siyasî mersiyelerinde ulusal, millî ve dinî sorumluluk bilincini bir araya getirerek bu unsurları bütüncül bir anlayış çerçevesinde işlemiştir.¹⁷⁷

el-Ya'kûbî'nin mersiye yazdığı siyasetçilerden biri de, Suriye'nin önde gelen politik simalarından, 1928 yılında ülkenin ilk cumhuriyet anayasasını hazırlayan ve "Suriye Anayasasının Babası" olarak anılan Fevzî el-Gazzî'dir (öl. 1929). Şair, Fevzî el-

¹⁷⁶ et-Temîmî, 82.

¹⁷⁷ et-Temîmî, 82.

Gazzî'nin zehirlenerek öldürülmesi üzerine, *Muallakatu Filistîn* başlıklı 93 beyitten oluşan bir mersiye kaleme almıştır.¹⁷⁸

Sözlükte “bir şeyi diğeriyle ilişkilendirmek, bir şeyle ilgilenmek, onu beğenmek ve sevmek” anlamlarına gelen alak (alaka) kökünden türeyen muallaka kelimesinin çoğulu muallakât “beğenilerek herkesin görebileceği bir yere asılan, sergilenen şiirler” anlamına gelmektedir. Yedi bölümden oluşan antolojinin birinci kısmını, “Muallakât” başlığı altında toplanan sekiz muallaka şairine ait kasideler oluşturmaktadır.¹⁷⁹

Rivayete göre muallakât, Câhiliye dönemi Arap yarımadasında çeşitli bölgelerde kurulan Ukâz vb. panayırlarda düzenlenen şiir yarışmalarında, eleştirel bir değerlendirme sürecinden geçirilerek seçilmiş keten bezinden yapılmış tomarlara altın suyu ile yazılıp Kâbe'nin duvarına asılmıştır. Ebû Ca'fer en-Nehhâs (öl. 338/950), II./VIII. yüzyılda yaşamış olan eski Arap şiiri derleyicisi Hammâd er-Râviye'nin (öl. 156/772) ilk defa yedi muallaka kasidesini bir araya getirdiğini, ancak bu şiirlerin Kâbe duvarına asıldığı yönündeki rivayetin kesinlik taşımadığını belirtmektedir.¹⁸⁰

Muallakât, tamamıyla klasik kaside tarzında kaleme alınmıştır. 60 ile 100 beyit arasında değişen bu kasidelerin en belirgin özelliği, bütün beyitlerde aynı kafiye'nin tekrarlanmasıdır. Genellikle ilk beytin her iki mısrası da “musarra” adı verilen, aynı kafiye düzenine sahip bir yapıya sahiptir. Kaside, şairin geçmişteki sevgilisinin hatırasını anarak duygu yüklü bir şekilde söze başladığı romantik bir giriş (nesb veya teşbîb) bölümüyle başlar. Bu girişin ardından, muallakât'ın en geniş kısmını oluşturan tasvir bölümü gelir. Bu kısımda şair, atı veya devesi, çöl manzaraları, vahşi hayvanlar ve bedevî yaşamından kesitler aracılığıyla çevresini canlı bir biçimde betimler. Kasideler, çoğunlukla şairin kendisini veya bir başkasını övdüğü methiye ve fahriye bölümleriyle son bulur.¹⁸¹

el-Ya'kûbî, Fevzî el-Gazzî için yazdığı mersiyede klasik Muallakâtlara özgü pek çok özelliği bir araya getirmiştir. Şiirin 93 beyitten oluşması, tüm beyitlerde aynı kafiye'nin kullanılması, ilk beytin musarra beyit olması, tasvir bölümünde el-Gazzî'nin

¹⁷⁸ Filestîn, “Muallakatu Filestîn”, 11 Temmuz 1930, 1; et-Temîmî, 82; (Erişim Tarihi: 01.10.2025), <https://www.marefa.org/فوزي الغزي>

¹⁷⁹ Süleyman Tülücü, “Muallakât”, TDVA, Ankara 2020, XXX, 308.

¹⁸⁰ Tülücü, “Muallakât”, XXX, 308-309.

¹⁸¹ Tülücü, “Muallakât”, XXX, 309.

yüce ahlakî niteliklerinin ve milletine yaptığı değerli hizmetlerin anlatılması ile eserin bütünüyle klasik kaside tarzında yazılması bu benzerliği ortaya koymaktadır. Bu özelliklerden dolayı el-Ya‘kûbî, mersiyesine *Muallakatu Filistin* adını vermiştir.

Şimdi *Muallakatu Filistin* adlı şiirin bir kısmını incelemeye geçelim.

(Basît)

لَا كُنْتَ يَا مَوْتَ وَالصَّيْدُ الْأَمَائِلُ	تَقْضِي وَلَا كَانَ حَتَّى الْيَوْمِ عَزْرِيْلُ
صَرَبْنَا فِي الصَّمِيمِ الصَّرْبَ أَجْمَعَهُ	وَلَيْسَ لِلْأُسْدِ أَنْ تَضْرِبَهُمُ الْغِيْلُ
لَمْ يَخْشَ مِنَّْا فَيَّ فِي الشَّرْقِ غَائِلَةً	إِنَّ الْعَوَائِلَ تَخْشَاهَا الْمَهَارِيْلُ
قَتَلْتَ يَا مَوْتَ بِالْسُّمِّ الرُّعَافِ فَيَّ	صَحْبَتَهُ يَوْمَ كَانَ الطُّوْلُ وَالطُّوْلُ
وَمَا الْفَيَّ الْخُرُّ إِلَّا مَنْ فَتَكَتْ بِهِ	وَقَلْبُهُ الْعَضُّ بِالْإِيْمَانِ مَأْهُوْلُ
فِي الشَّامِ سُمٌّ وَفِي عَكَّاءَ مَشْنَقَةٌ	حَطَبَانِ مَا عَنْهُمَا تَحْوِيْلُ
تَاللَّهِ إِنَّكَ لَمْ تَعْطِفْ عَلَى أَحَدٍ	مِنْ الشَّبَابِ كَأَنَّ الْعَطْفَ تَعْطِيْلُ
الْعَرَبُ بِأَقْوَنَ مَا الْأَيَّامُ بَاقِيَةٌ	وَلَوْ تَوَالَتْ عَلَى الْعَرَبِ التَّهَارِيْلُ

Olmaz olaydın, ey ölüm! Seçkin kahramanları yok ediyorsun; Azrail bile, bu güne dek senin gibi değildi.

Sen bizi tam kalbi(miz)den vurdun; Aslanların hile ile vurulması olmaz.

Bizden hiçbir genç, doğuda bir felaketten korkmadı;

çünkü zayıflar felaketlerden (tehlikelerden) korkar.

Ey ölüm, sen güçlü ve üstün olduğu (bir) günde arkadaşlık ettiğin bir genci ölümcül bir zehirle öldürdün.

Özgür genç, ancak senin öldürdüğün ve taze kalbi imanla dolu olan kimsedir.

Şam'da zehir, Akka'da ise darağacı vardır; (bu) iki felaketten hiçbir kaçış yoktur.

Allah'a yemin olsun ki, sen gençlerden hiç kimseye merhamet etmedin; sanki merhamet bir tembellikmiş gibi.

Arapların üzerine musîbetler ardı ardına gelse bile günler bâki oldukça Araplar (da) bâki olacaktır.

أَقْصَيْتَ فَوْزِيَّ وَلَمْ يَظْفَرْ بِأَمْلِهِ	عَنَّا فَهَلْ أَنْتَ بِالْإِقْصَاءِ مَسْئُولٌ
ذَاكَ الَّذِي وَضَعَ الدُّسْتُورَ فِي بَلَدٍ	فِيهِ دَمُ الْعَرَبِيِّ النَّذْبِ مَطْلُولٌ
ذَاكَ الَّذِي خُصَّ بِالتَّشْرِيعِ مِنْ صِغَرٍ	كَالْوَحْيِ خُصَّ بِهِ مِنْ قَبْلِ جِبْرِيلَ
ذَاكَ الَّذِي كَانَتْ الْأَوْطَانُ تَنْشُدُهُ	وَالْعَاشِمُونَ هُمْ فِيهَا عَرَاقِيلُ
ذَاكَ الَّذِي كَانَ فِدَاً فِي غُرُوبِهِ	وَاللُّغُرُوبَةُ فِي ابْنِ الشَّرْقِ تَفْضِيلُ
ذَاكَ الَّذِي لَمْ يَكُنْ فِي خَلْقِهِ عَوَجٌ	وَلَمْ يَكُنْ مِنْهُ حَتَّى الْمَوْتِ تَضْلِيلُ
وَمَنْ كَفَّوْزِي وَمَا فِي رَأْيِهِ خَطَلٌ	تَاللَّهِ فَوْزِي بِحُسْنِ الرَّأْيِ مَشْمُولٌ
تَشْرِيعُهُ وَيَدُ الْإِحْلَاصِ تَكْتُبُهُ	كَأَمَّا فِيهِ قُرْآنٌ وَإِنْجِيلٌ ¹⁸²

Fevzi'yi uzaklaştırdın da, o umuduna bizden (bizim tarafımızdan) nâil olamadı; peki sen bu uzaklaştırmadan sorumlu musun?

O, kahraman Arapların kanının döküldüğü bir ülkede anayasayı koyan kişidir.

O, küçük yaşından itibaren yasama ile özel kılınan kişidir; (tıpkı) Cebrâil'e vahyin önceden özel kılınması gibi.

O, vatanların kendisini arzuladığı kişidir. Zalimler için o (vatanlarda) engeller vardır.

O, Araplığı (uğruna kendini) feda eden kişidir. Doğu'nun evlatlarında Araplığın bir üstünlüğü vardır.

O, yaratılışında hiçbir eğrilik bulunmayan kişidir. Ölümüne kadar onda hiçbir yanılma olmamıştır.

Kim Fevzî gibi olabilir ki? Onun görüşünde hiçbir hata yoktur. Allah'a yemin olsun ki, Fevzî güzel görüşle kuşatılmıştır.

İhlas eli onun yasamasını yazmıştır. Sanki içinde Kur'an ve İncil varmış gibi.

إِنَّ الْأَلَى عَجَّلُوا السُّمَّ الرُّعَافَ لَهُ	وَالْأَذْنِيَاءُ هُمْ فِي السُّمِّ تَعْجِيلُ
سَمُّوا الْعُرُوبَةَ مَا سَمُّوهُ وَبَلَّهْمُ	مِنْهَا وَمَنْهَا فَمَا لِلتَّأْرِ تَأْجِيلُ
فَوْزِي قَضَى نَحْبَهُ وَالذَّارُ أَهْلَهُ	بِالْعَادِرِينَ وَهُمْ فِيهَا مَعَاوِيلُ

¹⁸² Filestîn, 1 .

فَضَّتْ يَا تُرَى آمَالُهُ مَعَهُ	لَمْ أَذِرْ إِنَّ فُؤَادِي الْيَوْمَ مَبْتُولٌ
يَا قَوْمَ صَبْرًا وَبَعْدَ الْيَوْمِ لَا تَحْنُوا	فَأَنْتُمْ أَتَيْنَاكُمْ أَنْتُمْ رَابِلٌ ¹⁸³

Onlar ona ölümcül zehir vermek (için) acele ettirler. Alçakların (o) zehirde acelesi vardır.

Zehirledikleri şeylerle Araplığı zehirlediler; ondan (Araplıktan) ve bizden onlara yazıklar olsun; öcün ertelenmesi yoktur.

Fevzi vefat etti; yurt hainlerle doldu; onlar oraya (adeta) birer kazma (gibi) yerleşmişlerdir.)

Acaba umutları kendisiyle beraber sona mı erdi? Bugün kalbimin kırık (üzgün) olduğunu bilmiyorum.

Ey kavmim, sabırlı olun ve bugünden sonra zayıf düşmeyin; zira siz, nerede olursanız olun aslan (gibi güçlü olun).

هَذَا قَرِيضِي وَالْأَمِي مَقَاطِعَةٌ	لَوْ تَعْلَمُونَ وَأَخْرَانِي التَّفَاعِيلُ
وَالشَّعْرُ فِي ذِكْرِيَاتِ الْعَرَبِ عَاطِفَةٌ	أَوْ قُلْ إِذَا شِئْتَ وَحْيِي فِيهِ تَنْزِيلٌ ¹⁸⁴

Bu benim şiirim, acılarım paramparçadır; keşke bilseniz. Hüznülerim ise vezinlerdir.

Arapların hatıralarında şiir, duygu; ya da dilersen, “içinde indirilmiş (ilahî bir mesaj olan) vahiydir” de.

Şair, mersiyesinde derin bir üzüntü ve acı duygusuyla merhumun kaybını dile getirmiştir. Aynı zamanda, onun yüce ahlakî niteliklerini ve milletine yaptığı değerli hizmetleri övgüyle anmıştır. Şiirde, sömürgecilerin özgürlük mücadelesi veren kişileri fiziksel olarak ortadan kaldırmak için kullandıkları başlıca yöntemler olan zehirleme ve idam gibi barbarca yollar eleştirilmiştir. Şair, el-Gazzî'nin öldürülmesini yalnızca bireysel bir kayıp değil, Arap ulusunu hedef alan bir saldırı olarak değerlendirmiş ve “Araplığı öldürdüler” ifadesiyle bu olayın ulusal boyutunu vurgulamıştır. Son olarak, bu menfur suça karşı derhal intikam alınması gerektiğini açıkça dile getirerek duygusal bir isyan ve milli bir çağrı ortaya koymuştur.

¹⁸³ Filestîn, 2.

¹⁸⁴ Filestîn, 2.

2.4. DİRENİŞ ŞİİRLERİ

2.4.1. Direniş Edebiyatı

Direniş Edebiyatı'nın Arapça karşılığı olan “أَدَبُ الْمُقَاوَمَةِ” teriminde yer alan mukavemet kelimesi, Arapça'da “قَوَّمَ” fiil kökünden türemiş olup, temel anlamı itibarıyla oturmanın zıddı olan “الْقِيَامُ” manasında gelmektedir. Bu kelime, sözlük anlamı bakımından; direnç gösterme, karşı koyma, dayanma ve mücadele etme gibi çeşitli anlamları içermektedir.¹⁸⁵

Bu edebî tür, “Edebu'l-Mukâveme” adıyla, özellikle 1948 Nekbe (Büyük Felaket) ve 1967 Nekse (altı gün savaşları) sonrasında Arapların yaşadığı mağlubiyetin ardından Filistin topraklarında ortaya çıkmıştır. Bu terim ilk kez Gassân Kenefânî (öl. 1972) tarafından kullanılmıştır.¹⁸⁶

Arap coğrafyasında bu isimle verilen edebî eserler, özellikle Cezayir ve Filistin olmak üzere iki temel bölgede öne çıkar. İlk olarak 1830'larda Cezayir'in Fransızlar tarafından işgaliyle başlayan süreçte halkın verdiği özgürlük mücadelesinde, ikinci olarak ise 1917'den itibaren Filistin halkının işgale karşı yürüttüğü direnişle birlikte edebiyat alanında ortaya konan eserlerde kendini göstermektedir.¹⁸⁷

Cezayir direniş edebiyatında ön plana çıkan temalar arasında özgürlük ideali, özgürlük tutkusu ve kahramanlıklar yer alırken; Filistin direniş edebiyatında ise işgal altındaki topraklar, sürgün hayatına mahkûm edilen toplumlar ve bir gün anavatana dönme umudunu taşıyan bireyler öne çıkmaktadır.¹⁸⁸

Filistin Direniş Edebiyatçıları, eserlerinde hem serbest vezni hem de klasik aruz veznini kullanmışlardır. Bu eserler, nazım ve şekil yönünden Filistin şiirinin gelişimine

¹⁸⁵ İbn Manzûr, *Lisân 'u'l- 'Arap I-VI*, Dâru'l-Ma'ârif, Kahire ts., V, 3782; Muhammet Berat Can, *Semih el-Kâsım'ın Hayatı, Eserleri ve Mukavemet Edebiyatındaki Yeri*, (Basılmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arap Dili ve Belağatı Anabilim Dalı, Erzurum 2019, 99; Muhammet Berat Can, “Filistin Direniş Edebiyatı”, *International Social Sciences Studies Journal*, 5(38), (Temmuz 2019), 3388-3394.

¹⁸⁶ Can, 98; Can, 3389.

¹⁸⁷ Can, 3389.

¹⁸⁸ Can, 131-132; Can, 3389.

katkı sağlamış; kaleme alınan direniş şiirleri ise lafız-anlam ve anlam-vezin ilişkisi bakımından modern şiire uyum sağlamıştır.¹⁸⁹

Filistin Direniş Edebiyatı'nın önde gelen temsilcileri arasında Halîl es-Sekâkînî, İbrâhim Togan, İbrâhim ed-Debbâğ, İskender el-Hûrî el-Beytecâlî, Abdulkerîm el-Kermî Vedit' el-Bustânî, el-Ya'kûbî, Semîh el-Kâsım (öl. 2014), Mahmûd Dervîş, Tevfîk Zeyyâd (öl. 1994), Emîl Habîbî (öl. 1996), Fedvâ Togan, Murîd el-Berğûşî (öl. 2021) ve Gassân Kenefânî gibi önemli edebî şahsiyetler yer almaktadır.¹⁹⁰

2.4.2. Balfour Deklarasyonuyla Mücadelesi

Balfour Deklarasyonu, 2 Kasım 1917 tarihinde Britanya İmparatorluğu Dışişleri Bakanı Arthur Balfour'un (öl. 1930), Siyonist Dernekleri Federasyonu'nu temsilen Lord Rothschild'e (öl. 1937) hitaben yazdığı ve "Balfour Bildirisi" olarak da bilinen bir mektuptur.¹⁹¹

Arap dünyasında "Balfour Vaadi" olarak tanımlanan bu belgede, Britanya hükümeti Filistin topraklarında Yahudî halkı için bir "millî yurt" kurulmasını desteklediğini beyan etmiş, bu sürecin bölgede yaşayan Yahudî olmayan toplulukların medenî ve dinî haklarına hâlel getirmeyeceği yönünde güvence vermiştir. Ayrıca söz konusu hedefin gerçekleştirilmesi adına gerekli çabanın da gösterileceği belirtilmiştir. Ancak, bu vaadin yapıldığı dönemde İngiltere'nin henüz tasarruf hakkına sahip olmadığı Filistin topraklarında, nüfusun yaklaşık yüzde 90'ını Araplar oluşturmakta ve arazilerin yalnızca yüzde 2'si Yahudî mülkiyetinde bulunmaktaydı. Bu bariz demografik ve mülkiyet eşitsizliğine rağmen, İngiltere Arap tarafına bu vaadin bir Yahudî devleti kurma niyetini taşımadığını belirtmiştir.¹⁹²

I. Dünya Savaşı devam ederken İngiltere, Osmanlı yönetiminden hoşnut olmayan Araplara, Yahudîlere verdiklerine benzer biçimde, bağımsız bir Arap devleti vaadinde bulunmuştur. Bu vaat, Hicaz Emîri Şerîf Hüseyin ile İngiliz Yüksek Komiseri Henry

¹⁸⁹ Rahmi Er, *Çağdaş Arap Edebiyatı Seçkisi* (1.Baskı), Vadi Yayınları, Ankara 2012, 13; Can, 3391.

¹⁹⁰ Bakırcı, 70; Can 3390; Emekli, 24.

¹⁹¹ Şekip Asım, "Modern Arap Şiirinde İngiliz Algısı Balfour Deklarasyonu", *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 12 (1), (Mayıs 2025), 227-251; Karaman, "Filistin", XIII, 94.

¹⁹² Abdulvehhâb el-Keyâlî, *Tarihü Filîstîn el-Hadîs* (10.Baskı), Muessetu'l-'Arabiyye li'd-Dirâsât ve'n-Neşr, Beyrut 1990, 84; Karaman, "Filistin", XIII, 94; Bakırcı, 69.

McMahon (öl. 1949) arasında yapılan yazışmalarla şekillenmiştir. Ancak Filistin'in bu vaat kapsamına girip girmediği açıkça belirtilmeyerek bir belirsizlik yaratılmıştır. Şerîf Hüseyin, bu vaadin bir aldatmaca olduğunu anlamayarak, İngiliz ajanı Lawrence'ın (öl. 1935) yönlendirmesiyle Osmanlı'ya karşı ayaklanmış ve bunun neticesinde Osmanlı ordusu, Orta Doğu'dan geri çekilmek zorunda kalmıştır. Aynı dönemde, İngiltere ile Fransa'nın Araplara vaat edilen toprakları kendi aralarında paylaşmayı öngören Sykes-Picot Anlaşması'nı 1916 yılında gizlice imzaladıkları ortaya çıkmıştır. Bu plana göre, çıkarların uzlaşmadığı Filistin topraklarının milletlerarası bir yönetime bırakılması öngörülmüş ve böylece Arapların bölgeye dair beklentileri temelden sarsılmıştır. Nihayetinde, İngiliz ordusu 1917 yılı sonlarında Filistin'i işgal etmiş; Arapların bağımsız bir devlet kurma hayalleri, İngiliz-Fransız nüfuz alanlarının fiilen kurulmasıyla akamete uğramıştır.¹⁹³

Balfour Deklarasyonu, savaş sonrası dönemde Filistin sorununu karmaşıklaştıran temel belgelerden biri olmuş, ilerleyen yıllarda İsrail'in kurulmasına zemin hazırlayan siyasi sürecin dönüm noktalarından biri haline gelmiştir.

Söz konusu mektubun ilanı, Arap dünyasında büyük bir infiale neden olmuş; kısa süre içerisinde edebiyat camiasında, özellikle de şairler arasında geniş ölçüde karşılık bulmuştur. Pek çok şair ve yazar, Balfour Deklarasyonu'nu sert bir dille eleştirip kınamış; bu tarihî belgeyi şiirlerinde açıkça hedef almıştır. Başta Filistinli şairler olmak üzere, farklı Arap ülkelerine mensup pek çok şair bu beyannameyi şiirlerine konu edinmiş; Batılıların Ortadoğu ve Arap dünyası üzerindeki siyasî emellerine, sömürgeci politikalarına ve siyasi entrikalarına dikkat çekmişlerdir. Bu şiirlerin bir kısmı doğrudan "Va'du Balfour" (Balfour Vaadi) gibi adlarla anılırken, bazıları farklı başlıklar altında aynı temayı işlemeye devam etmiştir. Hemen hemen tüm bu şiirlerde hüznün, gözyaşı ve vatan sevgisi öne çıkarken; özellikle Filistin bağlamında, Batılı devletlerin ikiyüzlülüğüne karşı duyulan öfke, haykırış ve meydan okuma biçiminde bir protesto dili dikkat çekmektedir.¹⁹⁴

1917 yılından itibaren İngiliz mandası sürecinde yaşanan gelişmeleri yakından gözlemleyen Filistinli şairler, Balfour Deklarasyonu'nun amaçlarına, doğurabileceği

¹⁹³ Karaman, "Filistin", XIII, 94; Asım, 232.

¹⁹⁴ Asım, 235-246; Bakırcı 70.

tehlikelere ve Filistin topraklarının Yahudîler tarafından gayrimeşru bir biçimde işgal edileceğine dikkat çekmişlerdir. Bu süreçte işbirlikçilere, ajanlara, hainlere ve bu sürecin simsarlığını üstlenen kişi ya da gruplara da şiirlerinde yer vermişlerdir. Şairlerin bu türden şiirsel söylemleri, aynı zamanda tarihsel gerçekliklerin manzum biçimde aktarılması işlevini de üstlenmiştir. Bu konuyu elen alan şairler arasında İbrâhim Togan, İbrâhim ed-Debbâğ, Vedî‘ el-Bustânî, Abdurrahim Mahmût (öl. 1948), Ahmed Muharrem (öl. 1945), Alî Mahmût Ȧhâ (öl. 1949), Mahmût Hasan İsmâîl (öl. 1977), Muhammed Alî el-Hûmânî (öl. 1964), İlliya Ebû Mađî ve Reşîd Selîm el-Hurî gibi isimler yer almaktadır.¹⁹⁵

Bu konuyu ele alan şairlerden birisi de şairimiz el-Ya‘kûbî’dir. Şair, Yahudîlere vaat olarak verilmiş olan bu beyannameyi Araplara yönelik bir tehdit olarak değerlendirmiştir. Ona göre Balfour, şahsı itibarıyla değil, bu beyanı nedeniyle Araplar nezdinde nefret edilen bir figür hâline gelmiştir. Eğer bu vaat olmasaydı, Arap dünyasının dört bir yanında Balfour, büyük bir saygı ve takdirle karşılanacak, hatta zamanla bu itibar daha da artacaktı. el-Ya‘kûbî bu düşüncelerini şu dizeleriyle dile getirmiştir.¹⁹⁶ (Recez)

بَلْفُورُ لَا وَؤَلَا وَعُدُهُ	وَالْوَعْدُ أَشْـبَهُ بِالْوَعِيدِ
لَرَأَى مِنَ الْعَرَبِ الْخَفَا	وَهْ فِي التَّهَائِمِ وَالنَّجْوَدِ
وَرَأَى اخْتِرَامَهُمْ لَهُ	فِي كُلِّ يَوْمٍ فِي مَزِيدِ

Eğer Balfour’un vaadi olmasaydı ve (o) vaat tehdite benzer olmasaydı,

Elbette Araplardan Tihâme ve Necid bölgesinde hoş karşılanma görürdü,

Arapların kendisine her geçen gün daha da artan saygısını da görürdü.

Şair, Balfoura karşı duyduğu rahatsızlığı ve hoşnutsuzluğu açıkça ortaya koymuş ve şu beytini dile getirmiştir.¹⁹⁷ (Kâmil)

بَلْفُورُ لَا أَهْـلًا وَلَا سَهْـ	لَا يَبْلُغُ وَرَ اللَّـدُودِ
------------------------------------	-------------------------------

Ey Balfour, azılı düşman Balfour’a ne hoş geldin ne de sefa getirdin!

¹⁹⁵ Asım, 234-235; Bakırcı 70.

¹⁹⁶ et-Temîmî, 158.

¹⁹⁷ et-Temîmî, 159.

Şair, Balfour’a karşı duyduğu öfkeyi ve nefreti açık bir dille ifade etmiştir. Onu “azılı düşman” olarak niteleyerek kişisel değil, toplumsal bir düşmanlık vurgusu yapmıştır. Ardından Arap kültüründe misafire söylenen “hoş geldin, sefa getirdin” ifadesini reddederek, Balfour’a hiçbir şekilde kabul göstermediğini ortaya koymuştur. Bu reddediş hem edebî bir lanet hem de siyasî bir duruş niteliğindedir. Beyit, Balfour’un Filistin üzerindeki politikalarına karşı keskin bir tepkinin ve haklı bir öfkenin sembolü hâline gelmiştir.

Şair, onu yalnızca kendisinin değil, tüm Arap milletinin azılı düşmanı ve nankör biri olarak görmüş; Filistin’i Yahudilere vererek Araplara karşı bir komploya öncülük eden bir figür olarak nitelendirmiştir. Bu düşüncelerini ise şu beyitlerle dile getirmiştir:¹⁹⁸ (Kâmil)

أَلْعَادِزُ الْعَرَبِ الْأُبَاةُ	الَّتَاكِزُ الْمَاضِي الْمَجِيدُ
الضَّارِبُ الْحَسَبِ الصَّحِيحِ	بِكُلِّ شَيْطَانٍ مَرِيدُ
الْجَائِلُ الْوَطَنِ الْمُؤَيَّدِ	بِالْعُرُوبَةِ لِيَهْوَ

Onurlu Araplara ihanet eden, şanlı geçmişini inkâr eden,

Katıksız soyu her (türlü) asi şeytana benzeyen,

Arap olmakla teyit edilmiş vatani(mızı) Yahudilere peşkeş çeken...

Ebu’l-İkbâl, Balfour Deklarasyonu’nu kaleme alarak Mescid-i Aksâ’ya yönelik saldırılara zemin hazırlayan; bu kutsal mabedi zorla ele geçiren ve Müslüman-Hristiyan ayrımı gözetmeksizin Filistin halkının üzerine zalim ve despot İngiliz mandasını musallat eden şahsın ellerinin felç kalması için Allah’a niyazda bulunmuş ve şu dizelerini dile getirmiştir:¹⁹⁹ (Kâmil)

شُلَّتْ يَدُ عَمِلَتْ عَلَى	مَا فِيهِ تَمَزَيْتُ الْفُيُودِ
وَعَدَتْ عَلَى الْبَيْتِ الْمُقَدَّ	سِ مِنْ مَهْطِ الْمَجْدِ التَّلِيدِ
وَرَمَتْ بَيْتِ الْمُخْلِصِينَ	بِكُلِّ جَبَّارٍ عَنِيدِ

¹⁹⁸ et-Temîmî, 159.

¹⁹⁹ et-Temîmî, 159.

وَقَضَّتْ عَلَى قَبْرِ الْمَسِيحِ	ح وَمَهْدِهِ خَيْرَ الْمُهْدِودِ
-----------------------------------	----------------------------------

Zincirleri kırmaya çalışanları derdest eden el(ler) kurusun!

Kadim şan ve şerefın indiği yer olan kutsal eve (Mescid-i Aksâ'ya) saldıran,

Onun ihlaslı halkını her inatçı zorbanın (eline) bırakan,

Mesih'n kabrini ve beşiklerin en hayırlısı olan beşiğini (doğduğu yeri) yok eden el(ler).

Bu beyitlerde, şair derin bir sarsıntı ve öfke içinde tarihî bir felaketi dile getirirken, bir yandan da kutsal değerlere yönelik yapılan ihlalleri ilahî adaletle karşı karşıya getirmiştir. Ebu'l-İkbâl, sadece siyasî bir olayı değil, bir milletin ruhunu ve kutsal mirasını hedef alan bir yıkımı tasvir etmiştir. Dizelerdeki imgeler — kutsal mekânların tahribi ve halkın sadık evlatlarının zorbalara teslim edilmesi — sadece fiziksel bir istilayı değil, aynı zamanda tarihî ve manevî değerlere yönelik bir ihanetin de altını çizmiştir. Mescid-i Aksâ, Hz. İsa'nın kabri ve doğum yeri gibi semboller aracılığıyla, saldırının insanlığın ortak mirasına yönelik bir tahribat olduğu ima edilmiştir. Böylece şair, dinî, tarihî ve insanî boyutları iç içe geçirerek zulmü kınayan evrensel bir mesaj vermiştir.

Son olarak şair, Filistin halkına umut aşılama yönelmiş; onlara başlarına gelen musîbetlere karşı sabretmelerini öğütlemiştir. “Zira düşüşten sonra ancak yükseliş gelir,” diyerek teselli etmiş ve ardından Allah'a yemin ederek, Filistin halkının ulaşmak istedikleri şeyin kendilerine şahdamarlarından daha yakın olduğunu, bu yolda yapmaları gereken tek şeyin ise sabretmek olduğunu ifade etmiştir. Şair, bu duygularını şu beyitlerle dile getirmiştir:²⁰⁰ (Kâmil)

صَبْرًا بَنِي وَطَنِي فَمَا	بَعْدَ الْهَبُوطِ سِوَى الصُّعُودِ
بِاللَّهِ مَا الْأَمْرُ الَّذِي	تَرْجُوهُ بِالْأَمْرِ الْبَعِيدِ
فَالْخَيْرُ أَقْرَبُ لِلصَّبْرِ	الْحُرِّ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ

Ey vatanımın evlatları, sabredin; çünkü düşüşün ardından ancak bir yükseliş vardır.

Allah'a yemin olsun ki, umduğumuz iş uzak bir iş değildir.

²⁰⁰ et-Temîmî, 159-160.

Zira hayır, sabırlı ve özgür kişiye şahdamarından daha yakındır.

2.4.3. İhanetle Mücadelesi

İngilizler, Filistin'e girdiklerinde, vicdanını yitirmiş bazı yerel unsurları kendi saflarına çekerek onları sömürge yönetiminin ve Siyonist hareketin çıkarlarına hizmet edecek ajanlar hâline getirmişlerdir. Bu kişiler, istihbarat toplayarak ve direniş gruplarını ihbar ederek ulusal hareketin bastırılmasını kolaylaştıran casuslar ve muhbirler olarak görevlendirilmiştir. Ayrıca, Filistinlilerin mücadele gücüne dair şüphe tohumları ekerek halk arasında güvensizlik oluşturan propagandacıları da onların arasından seçilmiştir. Öte yandan, binlerce dönüm araziye çiftçilerden satın alıp Yahudîlere satan, silah temin ederek Siyonistleri silahlandırarak bölgedeki güç dengelerini değiştiren işbirlikçiler de İngiliz yönetiminin politikalarına hizmet eden aktörler arasında yer almıştır.²⁰¹

Şairimiz Ebu'l-İkbâl el-Ya'kûbî bu kişileri göz ardı etmemiş, onların teşkil ettiği tehlikeyi kavrayarak onlarla mücadele etmiş ve halkı, bu unsurlarla ilişki kurmamaları konusunda uyarmıştır. "eş-Şâ'ir ve'l-İnsânü'l- Hâric 'Alâ Filistîn" adlı kasidesinde, bu kişileri korkaklıkla nitelendirmiş ve onlara iyi gözle bakmamıştır. Ona göre korkak, hayvandan daha aşağı bir varlıktır. Şair, casuslara ise büyük bir hayretle yaklaşmış ve onların bu utanç verici davranışlarının sebebini *"Acaba Yahudîlerden duydukları korku mu onları bu yola sürüklemiştir?"* şeklinde irdelemiştir. Ancak şairin asıl hayreti, bu casusların, en büyük destekçileri Balfour olan bir kişiye hizmet ettiklerini fark ettiğinde daha da artmıştır. Nitekim Balfour, meşum bildirisiyle Filistinli Araplara zillet ve felaket getiren bir kişidir. Şair bu durumu şu dizeleriyle ortaya koymuştur:²⁰² (Kâmil)

سَاءَتْ ظُنُونِي فِي بَنِي الْإِنْسَانِ	بِالْجَبْنِ فِيكَ وَأَنْتَ مِنْ فَحْطَانِ
نَظَرِ الْأَلَى سَلَفُوا مِنَ الْحَيَوَانِ	إِنَّ الْجَبَانَ أَحْطُ فِي نَظَرِي وَفِي
وَالْجَبْنُ فِي الْإِنْسَانِ كُفْرٌ ثَانٍ	مَا كُنْتُ أَحْسَبُ أَنَّ فِيكَ خِيَانَةً
بِالْمُشْرِكِينَ وَلَا بَنِي الْأَوْتَانِ	أَفْصَيْتُ عَنْكَ بَنِي أَبِيكَ وَمَاهُمْ

²⁰¹ et-Temîmî, 180.

²⁰² et-Temîmî, 180.

وَأَخْوَفُ فِي ابْنِ الْعَرَبِ شَرُّ هَوَانٍ	أَتَخَافُ مِنْ شَمْوِيلَ إِنْ آرَزَرْتَهُمْ
إِلَّا إِلَى فِرْعَوْنَ أَوْ هَامَانَ	وَتَهَابُ مِمَّنْ لَا يَمُتُ بِبَطْلِهِ
وَالْعَرَبُ مِنْ بَلْفُورٍ فِي أَشْجَانٍ	مِمَّنْ أَرَى بَلْفُورُ مِنْ أَنْصَارِهِ

Sen Kahtan kabilseinden olduğun halde sende bu korkaklık varken benim insanoğluna dair zanlarım kötüleşti.

Korkak, benim nazarımda ve aynı şekilde eskilerin nazarında hayvandan daha aşağıdır.

Senin içinde ihanet olacağını düşünmezdim; insandaki korkaklık ise ikinci bir küfürdür.

Atalarının evlatlarını senden ayrı tutarım; (oysa) onlar ne müşrik ne de putperestdiler.

Onlara destek olursan Şemvil'den mi korkuyorsun? (Hâlbuki) korku, bir Arap evladındaki en kötü zillettir.

Sen, cesaretini sadece Firavn ve Hâmân'a dayandıran kimseden mi çekiniyorsun?

Balfour'un kendi destekçini gösterdiği kişilerden mi korkuyorsun? Araplar, Balfour'dan (büyük) kaygı içindedir.

Şair, bu beyitlerde sadece bireysel bir öfke değil, toplumsal bir kırılmaya karşı duyduğu hayal kırıklığını derinlemesine hissetmiştir. Özellikle “Onlara destek olduğun Şemvil'den mi korkuyorsun” ifadesiyle, korkunun bahane edilemeyeceğini ve mazur görülemeyeceğini vurgulamıştır. Şair bu beyitlerde Samuel adıyla Yahudîlere telmih yaparak, tarihsel bir figür üzerinden korkuya dayalı ihaneti daha çarpıcı hale getirmiştir. Ayrıca, Firavun ve Hâmân'a yapılan göndermeyle birlikte, korkaklık yapan ya da kendi halkına sırtını dönen kişilerin zulmün sembolleriyle aynı safta yer aldığı açıkça belirtilmiştir. Bu benzetme, korkaklığı yalnızca ahlakî bir zaaf değil, aynı zamanda tarihsel bir ihanet olarak göstermiştir. Son olarak, Balfour Deklarasyonu'nun yol açtığı tarihî travmaya işaret etmiştir. Şair, Arapların bu deklarasyonla birlikte siyasî, toplumsal ve psikolojik olarak bir felakete sürüklendiğini açıkça dile getirmiştir. Burada en önemli olan husus, bir siyasî eleştiri olmanın ötesinde, bir milletin kendi kimliğinden ve cesaretinden koparılmasına karşı derin bir sarsıntıyı dile getirmiştir. Beyitler, hem içsel yozlaşmanın hem de dış etkenlerin Arap toplumuna verdiği zararı çarpıcı bir biçimde ortaya koymuştur.

Şair, casusu ihanetinden vazgeçip geri dönmemesi hâlinde ağır sonuçlarla karşılaşacağı konusunda uyarılmış; korkak kişinin ise öyle rezil ve aşağılık bir duruma düşeceğini, hatta bu durumun onu ölmeyi arzulayacak bir noktaya getireceğini ancak buna dahi ulaşamayacağını ifade etmiştir.²⁰³ (Kâmil)

إِنْ أَنْتَ لَمْ تُخْلِصْ لِقَوْمِكَ مِثْلَمَا	أَخْلَصْتَ رَغْمَ الْعَرَبِ لِلدُّؤْبَانِ
مِنْ غَاصِي هَذِهِ الرُّبُوعِ وَسَالِي	هَذِهِ الْبِلَادِ وَسَائِرِ الْبُلْدَانِ
أَوْلَمْ تَكُوبْ عَنْ نُصْرَةِ الْجَانِي وَلَمْ	تَضْرِبْ بِنَعْلِي أَحْمَصِيكَ الْجَانِي
فَلَسَوْفَ تَلْقَى بَعْدَ عِرِّكَ ذَلَّةً	وَالْمَرْءُ أَمَّا ذُلُّ شَرُّ مَهَانِ
فَتَوَدُّ حَسْفَ الْأَرْضِ فِيكَ وَلَا تَرَى	ذُلَّ الْحَيَاةِ يَبُوءُ بِالْخِذْلَانِ
وَتَوَدُّ قُرْبَ الْمَوْتِ مِنْكَ وَإِنَّهُ	أَمَّا رَأَيْتَ الذُّلَّ لَيْسَ بِدَانِ

Eğer sen, Araplara rağmen kurlara (hırsızlara) samimi davrandığın gibi kendi kavmine samimi davranmazsan,

Bu bölgeleri gasbedenler, bu ülkeleri ve daha başka ülkeleri yağmalayanlar (için destek olursan),

Veya cânîye yardım etmekten geri dönmez, iki ayağının tabanıyla cânîye vurmazsan,

İzzetinden sonra bir zilletle karşılaşacaksın; (zira) kişinin boyun eğmesi en kötü alçaklık değil midir?

Sen yerine dibine geçmeyi istersin ama hayatın alçaklığını yüzüstü sürünmekle geri döndüğünü göremezsin.

Ölümün sana yakın olduğunu bilirsin. Bu durumda zilletin yakın olduğunu görmez misin?

el-Ya'kûbî, casuslara birtakım suçlamalar yöneltmiştir:

- 1- Özgürlük mücadelesi veren direnişçileri alenen küçümsemesi ve onların çabalarını hafife almıştır.
- 2- Mücahitler arasına sızarak onların kimliklerini ve faaliyetlerini açığa çıkarmak, bu bilgileri sömürge yönetimine iletmek amacıyla hareket etmiştir.

²⁰³ et-Temîmî, 181.

- 3- Dostlarına ve yoldaşlarına nankörlük etmesi, sevgiyi inkâr etmesi ve maddi çıkarlara yenik düşerek sadakatini koruyamamıştır.
- 4- Kendini büyülenme duygusuna öylesine kaptırmıştır ki, ilim bakımından insanların en üstünü, nesep açısından ise en soylusu olduğunu iddia etmiştir.

Şair, casusları suçladığı şiirinden bazı beyitler şu şekildedir:²⁰⁴ (Kâmil)

وَهَزَّتْ بِالْأَخْرَارِ فِيهِمْ جَهْرَةً	حَتَّى كَأَنَّهُمْ بَنُو سَاسَانٍ
وَأَخَذَتْ تَعْمَلُ فِي التَّجَسُّسِ بَيْنَهُمْ	إِنَّ التَّجَسُّسَ مِنْهُ الشَّيْطَانُ
وَكَفَرْتَ بِالْوَدِّ الصَّحِيحِ وَصَحِّهِ	وَالشَّرُّ كُلُّ الشَّرِّ فِي الْكُفْرَانِ
وَزَعَمْتَ أَنَّكَ خَيْرُ مَنْ وَطِئَ الثَّرَى	عِلْمًا وَأَنَّكَ مَنِبْتُ الْعَرْفَانِ

Onların içindeki özgür insanlarla alenen alay ettin; sanki onlar Sâsânî'nin evlatlarıymış gibi.

Sen onların arasında casusluk yapmaya başladın; şüphesiz casusluk şeytanın mesleğidir.

Gerçek sevgiye ve onun sahiplerine nankörlük ettin; oysa kötülüklerin tamamı nankörlüktedir.

Sen, kendini dünyaya ayak basanların ilim bakımından en üstünü ve irfanın kaynağı olduğunu iddia ettin.

Ebu'l-İkbâl, bu casus hakkında nihaî ve kesin hükmü halka bırakmıştır. Ancak, kendi değerlendirmesi açısından, onu mağrur biri olarak nitelendirmiştir.²⁰⁵ (Kâmil)

وَالْجَهْلُ فِيكَ وَفِي الْأَلَى لَمْ يَأْلُفُوا	عَايِرَ الْغُرُورِ مُوْطَّأُ الْأَرْكَانِ
--	---

Cehalet, sende ve sadece gururlanmayı alışkanlık edinmiş olanlarda, temelleri sağlam bir şekilde yerleşmiştir.

el-Ya'kûbî, Filistin halkı adına vatan hainlerine yönelik bir uyarıda bulunarak, eğer doğru yola dönmez ve ihanetine son vermezse cezalandırılacağını belirtmiştir. Ayrıca, yeryüzünde hiçbir hainin kalmaması için Allah'a niyazda bulunmuştur.²⁰⁶ (Kâmil)

²⁰⁴ et-Temîmî, 181-182.

²⁰⁵ et-Temîmî, 182.

²⁰⁶ et-Temîmî, 182.

أَنَا لَنَنْذِرُ مَنْ يُخُونُ بِلَادِهِ	إِنَّ الْخَوُونَ جَزَاؤُهُ الْإِنْدَارُ
حَتَّى يَكُونُوا إِلَى الْهَدَى وَلَرَمَا	آبَتْ إِلَى سُبُلِ الْهَدَى الْأَشْرَارُ
لَا كَانَ تَحْتَ الشَّمْسِ رَبُّ خِيَانَةٍ	لَمْ يَرْضَهَا عَيْسَى وَلَا الْمُخْتَارُ

Biz ülkesine ihanet edenleri mutlaka uyarırız; çünkü hainin cezası uyarılmaktır.

Ta ki hidâyete dönsün, (zira) bazen kötü olanlar (bile) hidâyet yoluna dönebilir.

Güneşin altında ne İsa (a.s.)'in ne de Seçilmiş Kişi (Hz. Muhammed)'in razı olmadığı hiçbir ihanet sahibi kalmasın.

Şair, yalnızca hainleri değil, aynı zamanda bu hainler karşısında sessiz kalanları da hoş görmemiş; her ikisini de suçlu saymıştır. Hainleri toplumun yüz karası, sessiz kalanları ise bir utanç vesilesi olarak nitelendirmiştir. Bu nedenle şairlerin ahlakî ve toplumsal sorumluluk gereği hainleri kınaması ve onlara karşı durması gerektiği kanaatindedir.²⁰⁷ (Kâmil)

إِنَّ الْخِيَانَةَ سُبَّةٌ وَسُكُونًا	عَمَّنْ يُخُونُ بَنِي الْعُرُوبَةِ عَارُ
فَلَنَهْجُ فِي أَشْعَارِنَا أَرْبَابَهَا	فَالْيَيْضُ لَمْ تَكْ دُوَهَا الْأَشْعَارُ

İhanet bir lekedir, Arap evlatlarına ihanet edenlere sessiz kalmak ise büyük bir utançtır.

O hâlde şiirlerimizde o ihanetin sahiplerini hicvedelim; zira şiirler, kılıçlardan aşağı değildir.

el-Ya'kûbî, şairlik görevini yalnızca estetik bir uğraş olarak değil, aynı zamanda ahlakî ve toplumsal bir misyon olarak gördüğünü açıkça ortaya koymuştur. İhanetin sadece bir ahlakî suç değil, toplumsal bir utanç kaynağı olduğunu da vurgulamıştır. Şair burada yalnızca hainleri değil, onlara sessiz kalanları da suç ortaklığıyla itham etmiştir. Şiirin, kılıç kadar güçlü bir silah olduğu düşüncesini dile getirmiştir. Bu ifadeyle, şiirin yalnızca duyguları dile getiren bir sanat dalı değil; adaleti savunan, haksızı ifşa eden ve halkı uyaran bir araç olduğunu anlatmıştır. Şair, bu anlayışla edebiyatın mücadelecî yönünü ön plana çıkarmıştır. Bu yaklaşım, onun yalnızca bir sanatçı değil, aynı zamanda milletin sesi olan bir dava şairi olduğunu da kanıtlar niteliktedir.

²⁰⁷ et-Temîmî, 182-183.

Şair, yalnızca hainlerle değil, onlara hizmet eden işbirlikçilerle de mücadele etmiştir. "Semâsıratu's-Silâh" adlı kısa kasidesinde Ebu'l-İkbâl, Siyonist çeteleri her türlü silahla donatan simsarları eleştirel bir bakışla ele almıştır. Bu işbirlikçiler, yalnızca Filistin topraklarının büyük bir kısmının elden çıkarılmasına zemin hazırlamakla kalmamış, aynı zamanda düşmanlarına silah satışları gerçekleştirerek Filistinlilerin hayatlarını da ciddi bir şekilde riske atmışlardır. Filistin halkının uğradığı felaketlerin ve musîbetlerin artmasında bu simsarların doğrudan etkisi olmuştur. Bu durum zamanla öyle sıradanlaşmıştır ki, artık sabah akşam karşılaşılan olağan bir hâdise niteliği kazanmıştır. Şair, bu trajediyi şu şekilde kaleme almıştır:²⁰⁸ (Vâfir)

فَلَسْطِیْنُ هَآفِیْ كُلِّ یَوْمٍ	كُوَارِثُ فِی الْمَسَاءِ وَفِی الصَّبَاحِ
وَمَا خُلِقْتُ لِكَارِثَةِ وَلَكِنْ	قَضَاءِ اللّٰهِ لَا یَمُخُّوْهُ مَآحِ
سَمَاسِرَةُ الْعُدَاةِ هُنَاكَ كَثُرُ	وَلَیْسَ لِمَنْ یُسَمِّسِرُ مِنْ بَرَاحِ

Filistin’de her gün sabah akşam felaketler vardır (yaşanmaktadır).

Filistin, herhangi bir felaket için yaratılmamıştır; fakat hiç kimse Allah’ın kaderini (hükmünü) yok edemez.

Orada, düşmanların işbirlikçileri çoğunluktadır ve işbirlikçilik yapanlar için belirgin bir alamet yoktur.

İşbirlikçileri toplum üzerindeki yıkıcı etkisinin farkına varan şair, haykırarak ülke halkını, durum daha da vahim bir hâl almadan bu unsurları ortadan kaldırmak için harekete geçmeye çağırmıştır. Şair, söz konusu unsurun ulusu en aşağılık ve en kirli yöntemlerle yok etme potansiyeline sahip olduğunu güçlü bir şekilde vurgulamış; bu nedenle, işbirlikçilerin ortadan kaldırılmasının –başka bir deyişle, ölümle cezalandırılmasının – meşru ve kaçınılmaz bir adalet gereği olduğunu savunmuş ve bu durumu şu beyitleriyle vurgulamıştır:²⁰⁹ (Vâfir)

وَاهْدِمُوا السِّمَسَارَ لَا كَانَ أَبُوءَ	قَبْلَ أَنْ یَقْضَىٰ عَلَى هَذِهِ الدِّیَارِ
--	--

²⁰⁸ et-Temîmî, 183.

²⁰⁹ et-Temîmî, 184; Ebû Şâvir, 204.

وَأَفْعَلُوا مَا شِئْتُمْ أَنْ تَفْعَلُوهُ	فِيهِ حَتَّى لَا يَرَى غَيْرَ الْبَوَارِ
إِنَّهُ إِنْ أَنْتُمْ لَمْ تَهْدِمُوهُ	يَهْدِمِ الْمَجْدَ وَلَا يَخْشَى الصَّعَارَ
وَجَدِيرٌ بِكُمْ أَنْ تَصْرَعُوهُ	فَلَكُمْ بِأُسْ مَعَدَّ وَنَزَارَ
وَهَبَاءٌ عَنْدَكُمْ ذَاكَ الصَّانِمَ	

Babası olmayacısı işbirlikçiyi yurtları yıkacak kadar güçlenmeden önce ortadan kaldırın!

Ona ne yapmak istiyorsanız yapın ki bu konuda (göreceği) teksey helak olsun.

Şayet siz onu ortadan kaldırmazsanız, o (sizin) şerefınızı yerle bir eder ve zelil olmaktan da çekinmez.

Size yakışan onu yerle bir etmektir çünkü sizde Meadd'in ve Nizâr'ın gücü vardır.

O put, sizin nazarınızda ancak bir hiçtir.

Şaire göre işbirlikçi, devletin temellerini hedef alan, ülkenin maddî ve manevî varlıklarını sinsice tüketen, bir iç düşman figürüdür. Şairin “babası olmayacısı” ifadesiyle işbirlikçinin soyunu dahi lanetlemiş, toplum dışına itilmesi gereken bir unsur olarak görmüştür. Bu, klasik Arap şiirinde nadir görülen sert bir beddua üslubudur ve şairin meseleye ne kadar ciddi yaklaştığını göstermiştir. Şair, bu tehdidin büyümeden bertaraf edilmesini talep ederken, toplumu kolektif bir direnişe çağırmıştır. Bu çağrı millî bir seferberlik ilanı gibidir. Bu bağlamda beyitler, bir siyasî bildirge ya da halkı direnişe teşvik eden bir manifesto işlevi görmüştür. Son olarak şair, Meadd ve Nizâr gibi geçmişin cesur Arap kabilelerine gönderme yaparak ataların izinden gitme sorumluluğunu da hatırlatmıştır.

2.4.4. Arap Liderlerini Eleştirisi

Ebu'l-İkbâl el-Ya'kûbî, vatanın zayıflamasına ve bölünmesine yol açan sorumluluğun en büyük payının öncelikle Arap liderlerinde olduğunu fark etmiştir. Şaire göre, bu liderler, Filistin halkının yaşadığı tehlikeyi görmezden gelmiş ve farkında olmadan, bu tehlikenin ilerleyen dönemde kendileri için de ciddi sonuçlar doğuracağını göz ardı etmişlerdir. Bu durum karşısında el-Ya'kûbî bu liderlere karşı açık ve net bir şekilde tavır almıştır. Şair, *Zu'amâ'u's-Şerki'z-Zâ'ifûn Lâ Ye'tebirûn bi'l-Mevt* adlı

şairinde işbirlikçi liderlerini sert bir dille eleştirmiş ve onların halka ihanetini gözler önüne sermiştir.²¹⁰

Şair, söz konusu liderlerin hiç utanmadan arlanmadan işgalci ve zalim güçlerin çıkarlarına hizmet ettiklerini, toplumun zayıf kesimlerini tahakküm altına aldıklarını, bununla da yetinmeyip Filistin halkı arasında nifak tohumları ekmeye çalıştıklarını şu beyitlerle dile getirmiştir:²¹¹ (Basît)

حَكَّمُوهُ فِي رِقَابِ الضُّعَفَاءِ	خَدَمُوا الْغَاشِمَ حَتَّى أَهْلَهُمْ
وَمِنَ الْإِيمَانِ فِي الْمَرْءِ الْحَيَاءِ	وَأَسْتَهَامُوا فِيهِ مِنْ غَيْرِ حَيَاءٍ
إِنَّمَا كَانُوا عِيْدَ الدُّخْلَاءِ	إِنَّمَا مَا خَدَمُوا أَوْطَاهُمُ

Zalim(lere) öyle bir hizmet ettiler ki, zayıfların boyunlarına (hükmetmeleri için) onları ona (zalime) hakem kıldılar.

Kendilerini ona utanmadan kaptırdılar; kişide imandan olan bir hayâ vardır.

Onlar vatanlarına hizmet etmediler; bilâkis yabancıların kölesiydiler.

Şair, bu liderlerin sömürgecilerin elinde birer araç haline geldiğini ve sömürgecilerin onları kendi amaçları doğrultusunda kullandığını şu beytiyle dile getirmiştir:²¹² (Basît)

أَلَيْسَ كُلِّ زَعِيمٍ زَائِفٍ	فِي يَدِ الْمُسْتَغْمِرِينَ الْعُرَبَاءِ
--------------------------------	--

Her sahte liderin aracı, yabancı sömürgecilerin elindedir.

el-Ya‘kûbî, *Hassânu Filistîn* ve ‘z-Zu‘amâ‘u l-Muzeyyefûn Fi’s-Şark başlıklı şiirinde daha açık ve cesur bir tavır sergileyerek Mısır, Şam, Ürdün, Irak ve Filistinde yaşanan sıkıntı ve felâketlerin asıl kaynağının Yahudîler ve İngilizler değil, doğrudan liderlerin kendisi olduğunu vurgulamıştır. Bu yaklaşımını ise şu dizeleriyle ifade etmiştir:²¹³ (Kâmil)

فَتَكْتِ بِأَبْنَاءِ الْعُرُوبَةِ فَتَكَّةً	مِنْ دُونِهَا وَقَعِ الرَّدَى الرُّعَمَاءُ
---	--

²¹⁰ et-Temîmî, 167.

²¹¹ et-Temîmî, 168.

²¹² et-Temîmî, 168.

²¹³ Filestîn, “Hassânu Filistin”, 25 Mayıs 1929, 1; et-Temîmî, 168-169.

لَا الْإِنْجِلِيزُ وَلَا الْيَهُودُ وَإِنَّمَا	كُلُّ الْبَلَاءِ مَنَارُهُ الرُّعَمَاءُ
مِصْرُ تَيْنٌ وَمَا تَيْنٌ لِحَادِثٍ	غَيْرِ الَّذِي جَاءَتْ بِهِ الرُّعَمَاءُ
وَدِمَشْقُ لَا تَشْكُو سِوَى رُعَمَائِهَا	هَدَمَتْ دِمَشْقَ وَرَبَّكَ الرُّعَمَاءُ
وَمِصْرِيَّةُ الْأَزْدَنْ فِي دُسْتُورِهِ	مَا أَخَذَتْ هُنَالِكَ الرُّعَمَاءُ
وَالْعَرَبُ فِي أَرْضِ الْعِرَاقِ تَسُومُهُمْ	خَسَفًا وَتَضْرِبُ فِيهِمُ الرُّعَمَاءُ
وَبَنُو فَلَسْطِينَ وَفِيهِمْ بَأْسُهُمْ	أَخَذَتْ تُثُورُ عَلَيْهِمُ الرُّعَمَاءُ

Liderler, Arabların soyunu öyle bir yok ettiler ki, ölümün darbesi (bile) o yok etmeden aşağı (hafif) kalır.

Ne İngilizler, ne de Yahudiler; fakat bütün belâ(lar)ın kaynağı liderlerdir.

Mısır inliyor, (ama) sadece liderlerin sebep olduğu olaylardan dolayı inliyor.

Şam, yalnızca kendi liderlerinden şikâyet ediyor; Rabbine yemin olsun ki liderler Şam'ı yerle yeksan ettiler.

Ürdün'ün anayasasındaki felaket, o liderlerin orada sebep olduğu şeylerdir.

Irak topraklarındaki Araplara adaletsizce davranıyorlar; liderler ise onlara darbe vuruyorlar.

Filistin halkının içinde bir cesaret vardır. Liderler onlara karşı başkaldırmaya başladılar.

Ebu'l-İkbâl, daha sonra liderlerin maskelerini düşürmeye ve onların yalanlarını ortaya çıkarmaya başlamıştır. Bu liderlerin yıkıcı eylemlerini depremlere benzetmiş, hatta bu eylemlerin depremden daha tehlikeli olduğunu vurgulamıştır. Şair, söz konusu kişilerin iyiliği yok ettiklerini, hidâyetten uzak olduklarını ve bu tür eylemleri gerçekleştirmek üzere yaratıldıklarını şu beyitleriyle ifade etmiştir:²¹⁴ (Kâmil)

قَالُوا الزَّلَازِلُ عِنْدَكُمْ فِي كَثْرَةٍ	قُلْتُ الزَّلَازِلُ عِنْدَنَا الرُّعَمَاءُ
إِنَّ الزَّلَازِلَ مَا اسْتَطَاعَتْ لَمْ تَكُنْ	مِنْ دُوهَا فِي خَطْبِهَا الرُّعَمَاءُ

²¹⁴ Filestîn, 1; et-Temîmî, 169.

أَهَادِمُونَ الطَّيِّبَاتِ كَأَمَّا	لِلْهَدَمِ كَانَتْ تُخْلَقُ الرُّعَمَاءُ
الرَّاغِبُونَ عَنِ الْهُدَى وَدُعَاتِهِ	إِنَّ الْهُدَى لَمْ تَهْوُ الرُّعَمَاءُ

“Sizde depremler çoktur” dediler. “Bizde depremler liderlerdir” dedim.

Depremler gücü yettiğinde (vardır). Liderler işlerinde onlardan ayrı olmamışlardır.

(Onlar), iyilikleri yok edenlerdir; sanki liderler, yıkım için yaratılmışlardır.

(Onlar), hidâyetten ve ona davet edenlerden yüz çevirenlerdir. Zira liderler hidâyeti istememişlerdir.

Son olarak, Ebu'l-İkbâl, milletin özlemini duyduğu ve talep ettiği ideal lideri şu dizeleriyle tasvir etmiştir.²¹⁵ (Kâmil)

أَمَّا الزَّعِيمُ الْحَقُّ فَالْمَرْءُ الَّذِي	تَحْشَاهُ فِي صَيِّحَاتِهِ الرُّعَمَاءُ
مِنْ كُلِّ مَقْدَامٍ بَسَّالُهُ جَاشِهِ	لَمْ تُؤْتَهَا فِي عَهْدِهِ الرُّعَمَاءُ
مُّنْ لَهُ فِي كُلِّ طَيِّبَةٍ يَدٌ	وَلِكُلِّ أَمْرِ طَيِّبٍ رُعَمَاءُ
ذَاكَ الَّذِي تَحْيَا الْعُرُوبَةُ بِاسْمِهِ	فَتَمُوتُ مِنْ حَقِّقِ هَا الرُّعَمَاءُ

Gerçek lider ise, haykırışlarında (diğer) liderlerin kendisinden korktuğu kimsedir.

Her cesur kişinin kalbindeki yiğitlik, kendi çağında hiçbir lidere verilmemiştir.

(O), her güzel işte eli olanlardandır her güzel işin liderleri vardır.

O, Araplığın kendi ismiyle yaşadığı kimsedir. Liderler onun uğruna bir çırpıda ölürlər.

2.4.5. Boykot Çağrısı

Yahudîler, Filistin'deki varlıklarını güçlendirmek amacıyla çeşitli yöntemler ve farklı stratejiler izleyerek faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Bu kapsamda, ekonomik altyapılarını sağlamlaştırmak temel hedeflerinden biri olmuştur. Ekonomik kalkınma doğrultusunda attıkları adımlardan biri de, Tel Aviv'de düzenlenen fuarlar olmuştur. Özellikle, İngilizlerin desteğiyle Nisan 1932'de Tel Aviv'de ulusal düzeyde gerçekleştirilen Levant Fuarı, bu girişimler arasında önemli bir yer tutmuştur. Söz konusu

²¹⁵ Temîmî, 169.

fuara 24 ülke'den 285.000 kişi katılım sağlamış ve fuar önemli bir başarı elde etmiştir. Ne var ki, söz konusu fuarın gerçek amacı ve taşıdığı stratejik önem, bazı Arap hükümetleri tarafından ya göz ardı edilmiş ya da bilinçli olarak görmezden gelinmiştir. Bu durum, onların fuara destek vermelerine ve katılım göstermelerine yol açmıştır. Ancak Filistin halkı, bu organizasyonun doğurabileceği tehlikenin farkına erken varmış ve fuara karşı olumsuz bir tutum sergileyerek boykot çağrısında bulunmuştur.²¹⁶

Şairimiz Ebu'l-İkbâl el-Ya'kûbî de bu meseleyi erken fark eden isimlerden biri olarak, Arapları fuarı boykot etmeye ve onu Yahudîlere bırakmaya çağıran uzun bir tahmis şiiri kaleme almış, bu şiirinde şu beyitlere yer vermiştir:²¹⁷ (Remel)

قَاطِعُوا الْمَعْرَضَ فِي تَلِّ أَيْبَ	مَا اسْتَطَعْتُمْ وَ دَعُوهُ لِلْهُودِ
لَمْ يَكُنْ لِلضَّادِ فِيهِ مِنْ نَصِيبِ	تَبَغَّيْهِ غَيْرَ تَمْزِيقِ الْجُودِ
مَا نَصِيبُ الضَّادِ فِي تَلِّ أَيْبَ	

Tel Aviv'deki fuarı gücünüze yettiğince boykot edin ve onu Yahudîlere bırakın.

Arapça konuşan halk için o fuarda hiçbir fayda yoktur. Onu (fuarı) ancak çabaları paramparça etmek (boşa çıkarmak) için arzularlar.

Tel Aviv'de Arapça konuşan halkın faydası nedir?

el-Ya'kûbî, söz konusu fuarın esas amacının Arapları tuzağa düşürmek ve siyonizmin ağına çekmek amacıyla düzenlendiğini fark etmiş ve Yahudîlerin bu fuarı düzenleme gerekçesini şöyle açıklamıştır: *"Bununla, Araplara meydan okuyarak, onları kendi yaptıklarını yapamayan geri kalmış bir millet olarak göstererek kalplerini yaralamak ve yüreklerinde derin yaralar açmak istiyorlar."* Ardından el-Ya'kûbî

hayretle kendi kendine şu soruları sormuştur: *"Bu insanlar savaşların şerrinden güvende*

²¹⁶ Feyza Kurnaz Şahin, "Türkiye'nin Orta Doğu'da Dış Ticaretini Geliştirmeye Yönelik Çabaları; Tel Aviv, Şam, Kahire, Sergi ve Panayırlarına Katılımı (1932-1936)", *Selçuk Üniversitesi Araştırma Dergisi*, (49), (Ağustos 2020), 313-345; (Erişim tarihi: 01.07.2025), <https://www.israel21c.org/how-tel-aviv-levant-fair-came-to-host-eurovision/>; et-Temîmî, 177-178.

²¹⁷ et-Temîmî, 178.

mi? Yoksa kendilerini bu yurttaki kalıcı mı sandılar? Ya da Tel Aviv'i kendi özel mülkleri sayarak fuarı düzenlemekte bir sakınca görmediler mi? ²¹⁸ (Remel)

وَشَبَاكَ الصَّيْدِ فِيهِ مُحْكَمَاتٌ	إِنَّمَا لِلصَّيْدِ هَذَا الْمَعْرِضُ
وَلَمَنْ يُعْرِضُ عَنْهُ الْحُسْنِيَّاتُ	وَطَنِي الْمَحْبُوبُ عَنْهُ مُعْرِضُ
فَانْبِذُوهُ وَانْبِذُوا تَلَّ أَيْيَبُ	
هُم يُرِيدُونَ بِهِ جَرْحَ الْقُلُوبِ	فِي فَلَسْطِينَ وَإِذْمَاءِ الْمَهْجِ
أَنْتَرَى هَلْ أَمِنُوا شَرَّ الْخُرُوبِ	أَمْ صَنِيعُ الْهُودِ مَا فِيهِ حَرْجُ
وَهُمْ وَخَدَهُمْ تَلَّ أَيْيَبُ	

Bu fuar ancak av içindir; ondaki av ağları sağlamdır.

Sevgili vatanım ondan yüz çevirmiştir; ondan yüz çeviren kimseler için güzellikler vardır.

Öyleyse onu terk edin ve Tel Aviv'i de terk edin!

Onlar, onunla (fuarla) Filistin'de kalpleri yaralamayı ve kapları kanatmayı (kaplarda derin yaralar açmayı) istiyorlar.

Acaba savaşların şerrinden güvende mi oldular, yoksa Yahudilerin yaptıklarında hiçbir sıkıntı yok mu?

Onların sadece Tel Aviv'i vardır.

el-Ya'qûbî, Mısır halkının söz konusu sergiye katılmamış olmasını takdirle karşılamış ve bu tutumun, Mısır'ın komşuluk hukukuna riayet etmesinden kaynaklandığını ifade etmiştir. Ona göre, Mısır'ın sergiye iştirak etmekten imtina etmesi, halkını alenen kurulmuş bir tuzağa düşmekten korumuş; bu tavır, doğru ve yerinde bir karar olarak değerlendirmiştir. el-Yâkubî, bu bağlamda Mısır halkına hitaben onurlu duruşunu muhafaza etmesini, Arap milletine olan bağlılığını sürdürmesini ve Tel Aviv ekseninden uzak durmasını tavsiye etmiştir.²¹⁹ (Remel)

شَعْبُ مِصْرٍ فِيهِ لَمْ يَشْتَرِكْ	مِصْرُ تَرْغَى لِفَلَسْطِينَ الْجَوَارِ
-------------------------------------	---

²¹⁸ et-Temîmî, 178.

²¹⁹ et-Temîmî, 178-179.

وَابْنُ مِصْرٍ لَمْ يَقْعُ فِي الشَّرِكِ	شَرِكِ الصَّائِدِ فِي ضَوْءِ النَّهَارِ
مُهْجُ الْعَسْكَرِ فِي تَلٍّ أَيْبٍ	
يَا ابْنَ مِصْرٍ ذَلِكَ الرَّأْيُ السَّدِيدُ	وَبُحْسِنِ الرَّأْيِ نَيْلُ الْأَرْبِ
دُمُ أَيَّامٍ وَعَنِ الشَّعْبِ الشَّرِيدِ	مُعْرَضًا وَاسْتَتَبَى وَدَّ الْعَرَبِ
وَابْتَعِدْ جَهْدَكَ عَنْ تَلٍّ أَيْبٍ	

Mısır halkı ona (sergiye) katılmadı. Mısır, Filistin için komşuluk (hakkını) gözetir.

Mısır'ın evladı avcının gündüz vakti (kurduğu) tuzağa düşmedi.

Askerin ruhları Tel Aviv'dedir.

Ey Mısır'ın evladı! İşte bu, doğru görüştür ve (bu) güzel görüş ile amaca ulaşılır.

Onurlu kal ve başıboş halktan yüz çevirerek Arapların sevgisini muhafaza et!

Çabanı Tel Aviv'den uzak tut.

el-Yâkubî, İngilizlere yönelik sert bir eleştiride bulunarak onları, planlarını hayata geçirmek amacıyla fitne çıkarmakla suçlamıştır. Bu planların son halkasının sergi olduğunu belirten şair, İngilizlerin Filistin'e duyduğu düşmanlığın, Tel Aviv'deki Yahudîlerin tutumuyla benzerlik gösterdiğini vurgulamıştır. Ayrıca, İngilizlerin Filistin halkının haklarına saygı göstermemesinden duyduğu derin üzüntüyü dile getirmiştir. Ona göre İngilizler, tarih boyunca barışçıl bir tutum sergilemekten uzak durmuş, aksine, toplumları parçalamaya ve yok etmeye yönelik politikalar izlemeyi alışkanlık hâline getirmişlerdir.²²⁰ (Remel)

فِي فَلَسْطِينَ أَثَارُوهَا الْفِتْنِ	ثُمَّ جَاءُوا بَعْدَهَا بِالْمَعْرِضِ
شَأْنُ مَنْ يُبْغِضُ دِيَاكَ الْوَطَنِ	وَلَكُمْ فِي هُودِهِمْ مَنْ مُبْغِضِ
مَهْطُ الْبَعْضَاءِ فِي تَلٍّ أَيْبٍ	
أَهْ مِنْهُمْ وَمِنَ الْقَوْمِ الْأَلْبِي	لَمْ يُرَاعُوا حُرْمَةَ الشَّعْبِ الْعُصُوبِ
إِنَّهُمْ مَا عَرَفُوا الْحُسْنَى وَلَا	دَرَجُوا إِلَّا عَلَى هَدْمِ الشُّعُوبِ

²²⁰ et-Temîmî, 179.

عَيْرِ شَعْبِ الْهُودِ فِي تَلِّ أَيْبَ

Filistin’de fitne (ateşini) körüklediler, sonra da ardından fuarı getirdiler.

(Onların durumu), şu vatana düşmanlık besleyenlerin durumu gibidir; (zaten) onların Yahudileri arasında ne çok düşmanlık besleyen vardır.

Buğz’un merkezi Tel Aviv’de’dir.

Ahlar olsun onlara ve öfkeli halka saygı göstermeyen kavme!

Onlar dostça davranmayı bilmediler; sadece halkları yok etmeyi alışkanlık haline getirdiler.

Tel Aviv’deki Yahudi halkı hariç!

Şair, Allah’a yönelerek, Filistin’e yeniden azim ve güç bahşetmesini, Arap bayrağının göklerde dalganmasını, Batı’nın başarısızlığa uğramasını ve Batı’nın sebep olduğu musibetlerden Filistin’i kurtarıp doğuyu her türlü büyük felaketten muhafaza etmesini niyaz etmiştir.²²¹ (Remel)

رَبِّ جَدِّدْ لِفَلَسْطِينَ الْجُهُودَ	إِنَّ فِي تَجْدِيدِهَا خَلْقَ الْأَمَلِ
وَأَدِّمْ فِي عُرْبِهَا خَفَقَ الْبُؤْسِ	وَاضْرِبْ ابْنَ الْعَرَبِ فِيهَا بِالْفَسْلِ
قَبْلَمَا يُشَدِّدَ بِهِ تَلِّ أَيْبَ	
وَأَغْنِهَا مِنْ بَلَاءِ مُطَبِّقِ	جَرَّةِ الْعَرَبِ وَلَمْ يَرْحَمِ
وَأَجِرْ كُلَّ بِلَادِ الْمَشْرِقِ	مِنْ دِيَاجِي كُلِّ حَطَبٍ مُظْلِمِ
وَسُقِ الْخُطْبَ إِلَى تَلِّ أَيْبَ	

Ey Rabbim, Filistin için çabalarını yenile; zira onun yenilenmesinde umutların (yeniden) yaratılması vardır.

Arapların içinde sancakların dalgalanmasını sürdür ve orada batının evlat(larını) ise başarısızlığa uğrat.

Tel Aviv ona (batının evlatlarına) yardımcı olmadan önce.

²²¹ et-Temîmî, 179.

Onu, Batı'nın sebep olduğu ve merhamet göstermediği (her yanını) saran beladan kurtar.

Doğu'nun tüm ülkerini, her türlü karanlık musibetin gecelerinden koru.

Musibeti Tel Aviv'e yönelt.

el-Yâkubî, kasidenin sonunda, Tel Aviv'in bir Yahudî şehri olması ve Arapları cezbedebilecek herhangi bir unsur barındırmaması gerekçesiyle fuarın ve kentin boykot edilmesi çağrısını yinelemiştir. Şair, şehirde bulunan her şeyin ahlakî değerlere aykırı olduğunu, dinî prensiplerle bağdaşmadığını ve ahlakî yozlaşma barındırdığını ifade ederek bu boykotun zorunluluğunu vurgulamıştır.²²² (Remel)

لَيْسَ فِي تَلِّ أَيْبٍ مَا يَرُوقُ	عَرِيًّا هَامَ فِي حُبِّ الرَّشْدِ
إِنَّمَا فِيهِ مُرُودٌ وَمُرُوقُ	لَمْ يَكُونَا فِي سِوَى ذَاكَ الْبَلَدِ
فَلَنُطَاعِ كُلُّنَا تَلَّ أَيْبٍ	

Tel Aviv'de, doğru yolda (ilerleme) sevgisiyle yanıp tutuşan bir Arap'ın hoşuna giden hiçbir şey yoktur.

Orada yalnızca isyan ve sapkınlık vardır ki bunlar, o şehir dışında hiçbir yerde olmamıştır (görülmemiştir).

Öyleyse hepimiz Tel Aviv'i boykot edelim.

Şairin, Tel Aviv'de düzenlenen fuarı reddetmesi, Filistin halkının Yahudîlerle herhangi bir düzeyde ilişki kurmayı kesin bir biçimde reddetmesini simgeleyen anlamlı bir tutum olarak değerlendirilebilir. Bu tavır, aynı zamanda Siyonist tehdidin bilincinde olduğunu ve bu tehdide karşı duyarlı bir farkındalık geliştirilmiş olduğunu göstermesi bakımından da dikkate değerdir.

2.4.6. Vatan Mücadelesi

Filistin halkı, Balfour Deklarasyonu'ndan bu yana Filistin meselesinin seyrini şekillendiren önemli olaya tanıklık etmiştir. Bu olaylar arasında en dikkat çekici olanlardan biri, 1936 yılında Filistinlilerin, İngiltere'nin Yahudî göçünü teşvik eden,

²²² et-Temîmî, 179-180.

toprak satışlarını destekleyen ve yerleşim birimleri inşa ederek Filistin topraklarında bir Yahudî ulusal yurdu kurulmasını amaçlayan politikalarına karşı bir tepki olarak gerçekleştirdiği genel grevdir.²²³

Şairimiz Ebu'l-İkbâl el-Ya'kûbî de bu kritik dönemde, söz konusu grevi halkıyla birlikte bizzat yaşamış ve onu şiirlerinde bir ulusal mesela olarak ele almıştır. Filistin halkının hedeflerine ulaşabilmesi için bu greve destek verilmesi gerektiğini vurgulayan şair, birlik ve beraberlik içinde hareket etme çağrısında bulunmuştur. Nitekim el-Ya'kûbî, bu büyük direniş hareketini büyük bir övgü ve gururla dile getirerek, bu tarihi olayı şu dizeleriyle tasvir etmiştir:²²⁴ (Hafîf)

أَضْرَبَ الْعَرَبُ فِي فَلَسْطِينَ حَتَّى	أَكْبَرَ الشَّرُّ فِيهِمُ الْإِضْرَابَا
---	---

Araplar Filistin 'de öyle bir grev yaptılar ki, Doğu bile onların grevini büyük gördü.

Şair, grevin icra edilmesine dair açıklamalarda bulunarak, Filistin halkının ekonomik faaliyetlerini durdurduğunu ve sömürgeci güçlere karşı boykot uygulayarak onlarla tüm ticari ilişkilerini kestiğini şu beytiyle ifade etmiştir:²²⁵ (Hafîf)

تَرْكُوا الْبَيْعَ وَالشِّرَاءَ وَسَادُوا	فِي وُجُوهِ الْمُسْتَعْمِرِينَ الْبَابَا
---	--

Alışverişi bıraktılar ve sömürgecilerin yüzüne kapıları kapadılar.

Ebu'l-İkbâl, bu grevin nedenine değinerek, Filistin halkının bu adımı atmasındaki temel etkenin, bağımsızlık ve özgürlüğe ulaşma yönündeki umutları olduğunu vurgulamıştır.²²⁶ (Hafîf)

عَلَّهُمْ يَبْلُغُونَ رَغْمَ أَوْلَاءِ الْقَوْمِ	تِلْكَ الْأُمَمَالِ وَالْأَرَابَا
--	-----------------------------------

Belki de onlar, bu halka rağmen bu umutlara ve hedeflere ulaşacaklardır.

Şair, vatani için silaha sarılarak mücadele eden kişi ile bilinçli ve kararlı bir şekilde grev yapan kimseyi değer açısından eşit görmüştür. Ona göre her ikisi de aynı hedef doğrultusunda hareket etmekte ve ortak bir amaç uğruna çaba sarf etmektedir.²²⁷ (Hafîf)

²²³ et-Temîmî, 184.

²²⁴ et-Temîmî, 184.

²²⁵ et-Temîmî, 184.

²²⁶ et-Temîmî, 185.

²²⁷ et-Temîmî, 185.

وَسَوَاءٌ مَنْ أَضْرَبُوا فِي فِلِسْطِينَ	وَمَنْ فِي الْحُرُوبِ هَزُّوا الْحَرَابَا
---	---

Filistin’de grev yapanlar ve savaşlarda mızrak sallayanlar birdir.

Şair, 1936 Büyük Filistin Grevi’ni yalnızca bir protesto olarak değil, aynı zamanda halkın iradesini ve direniş ruhunu yansıtan güçlü bir eylem olarak vurgulamıştır. Filistin halkının ekonomik faaliyetlerini durdurmasını, onların sömürge yönetimine karşı yürüttüğü kararlı bir direnişin en önemli sembollerinden biri olarak değerlendiren şair, bu olayın sadece bir boykot değil, bağımsızlık arzusunun açık bir ifadesi olduğunu belirtmiştir. Özellikle silahlı mücadele verenler ile greve katılanların aynı fedakârlık ruhuna sahip olduğunu vurgulayarak, bu eylemi direnişin ayrılmaz bir parçası olarak değerlendirmiştir. Filistin’deki mücadelenin bölgesel bir mesele olmanın ötesine geçtiğini ve geniş çapta yankı uyandıran bir dava hâline geldiğini ifade eden şair, şiiriyle sadece tarihî bir anı tasvir etmekle kalmamış, halkın mücadelesini edebî bir çerçevede ölümsüzleştirmiştir.

II. Dünya Savaşı sırasında, müttefik devletler, sömürgeci planlarını hayata geçirmek amacıyla Hayfa şehrini hedef alarak bombardımana tabi tutmuşlardır. Bu saldırıyla, yalnızca şehrin sakinleri üzerinde değil, aynı zamanda tüm Filistin halkı üzerinde bir korku ve dehşet ortamı yaratmayı amaçlamışlardır. Gerçekleştirilen bu saldırı, haksız ve kibirli bir tutumla icra edilmiş olup, müttefikler bu eylemleriyle Arap dünyasının tamamının iradelerine boyun eğdiğini ve kontrolleri altına girdiğini iddia etmişlerdir. Şairimiz Ebu’l-İkbâl el-Ya’kûbî, bu tarihi olayı "*Şirâ’u Hayfâ eş-Şe’bî*" adlı kasidesinin giriş kısmında şu beyitleriyle ele almıştır:²²⁸ (Kâmil)

ضَرَبُواكَ يَا حَيْفَا وَأَنْتَ أَمِينَةٌ	أَفَلَا يَخَافُ اللَّهُ مَنْ ضَرَبُواكَ
مَا أَنْتَ ظَالِمَةٌ أُولَاءِ وَإِيَّاهَا	مَنْ يَعْمَلُونَ عَلَى الظُّلْمِ
فَتَلُّوكَ دُونَ تَوْرُعٍ وَتَبَجَّحُوا	أَنَّ الْعُرُوبَةَ طَوْعٌ مَنْ قَتَلُواكَ

Sen güvenli olduğun halde sana saldırdılar ey Hayfa; sana saldıranlar Allah’tan korkmazlar mı?

Sen onlara zulmetmedin; aksine, (sana) eziyet etmeye çalışanlar sana zulmettiler.

²²⁸ et-Temîmî, 185-186.

Seni hiç çekinmeden katlettiler ve Arap (milletinin) seni katledenlere boyun eğmesiyle b b rlendiler.

el-Ya‘kûbî, şiirinde zalimlerin, zamanla hak ettikleri cezaları alacaklarına dair bir inancı dile getirmiştir. Şair, Hayfa halkına sabırlı ve metin olmalarını tavsiye ederek, gelecekte düşmanlarına karşı intikam alma bilincine sahip  zg r bir Arap neslinin geleceğine inanmıştır. Bu  zg r neslin, zalimleri en ağır şekilde cezalandıracağını ve adaletin yerini bulmasını sağlayacağını  u beyitleriyle dile getirmiştir.²²⁹ (Kâmil)

وَلَسَوْفَ يَلْقَى الْعَاشِمُونَ جَزَاءَهُمْ	أَوْ سَوْفَ يَفْتِكُ بِالْعَشُومِ بُنُوكَ
فَلْتَصْبِرِ الصَّبْرَ الْجَمِيلَ عَلَى الْأَذَى	حَتَّى يُمَزَّقَ ظَالِمِيكَ دُؤُوكَ
فَالْعُزْبُ أَصْبَرُ مَا رَأَيْتُ وَمَا أَرَى	مِنْ شُرِّدٍ مِنْهُمْ وَلَا مِنْ نُوكَ
عُرِفُوا بِأَخْذِ الثَّأْرِ مِنْ أَعْدَائِهِمْ	بِالْمَشْرِقِ وَبِالْقَنَا الْمَشْبُوكِ
وَلَكُمْ تَحَدَّثَ عَنْهُمْ يَزْمُوهُمْ	مُنْذُ حَارَبُوا الرُّومَانَ فِي الْيَزْمُوكِ

Zalimler elbette cezalarını bulacaklar yahut zalimi senin evlatların yok edecek.

Senin sahiplerin sana zulmedenleri paramparça edene dek ( ektiğın) eziyete karşı güzel bir sabırla sabret!

Zira Araplar, gördüğüm ve g receğım kadarıyla, onların dalgınlarından ve ahmaklarından daha sabırlıdırlar.

Onlar, d  manlarından kılıçlar ve birbirine geçmiş mızraklarla    almasıyla tanındılar.

Yermük (Savaşı’nda) Romalılarla sava tıklarından beri, Yerm kleri onlara ne çok şey anlatmıştır.

Şair, Filistin’deki ulusal mücadeleyi daha geniş bir perspektife taşıyarak onu genel Arap ulusal mücadelesinin ayrılmaz bir parçası olarak görmüştür. Arap milletini bölünmez bir bütün olarak ele alan  air, Cenevre’de Filistin’in taksimine yönelik bir planın gündeme gelmesi  zerine Mısır’ın sergilediğ  karşıt tutumu ve bu çerçevede Milletler Cemiyeti’ndeki Mısır temsilcisi Saîd V sif Ğal  Paşa’nın ( l. 1958) sert tepkisinin yarattığı yankıyı önemli bir gelişme olarak kabul etmiştir. el-Ya‘kûbî, Mısır’ın

²²⁹ et-Temîmî, 186.

Filistin halkına verdiği desteği vurgulayarak onu Filistin davasının yanında duran tek Arap devleti olarak nitelendirmiş ve bu tutumu övgüyle dile getirmiştir.²³⁰ (Recez)

مَا عَارِضَ النَّفْسِيمِ إِلَّا وَاصِفٌ	مَنْ هُمْ فِي الْحُسْنِيَّاتِ مَوَاصِفٌ
جَارَتْ عَلَى الْعُرْبِ السِّيَاسَةُ	بَيْنَمَا ظَلَّ الْعَدَالَةَ فِي الْعُرُوبَةِ وَارِفٌ
فَأَثَارَ وَاصِفٍ فِي جَنِيفَ ضَجَّةٌ	جَمَدَتْ جَنِيفٌ حِيَاهَا وَالْجَانِفُ

Bölünmeye ancak, güzellikler konusunda nitelikleri olanlardan Vâsıf karşı çıktı.

Araplığın içinde adaleti yaygınlık gölgelemişken siyaset Araplara zalimce davrandı.

Bunun üzerine Vâsıf, Cenevre’de (öyle bir) yaygara çıkardı ki, Cenevre ve haksız davranan(lar) o yaygara karşısında donup kaldı.

Şair, Mısır’ın temsilcisinin bu tutumuna atıfta bulunarak, karşılaştıkları entrikalar ve kendilerine kurulan tuzaklara rağmen cesaretlerini ortaya koyan Mısır’ın cesur halkını da övgüyle anmıştır.²³¹ (Tavîl)

وَبُنُو الْكِنَانَةِ مَا يَمُّ مِنْ حَائِفٍ	وَلَوْ أَنَّ أَيَّامَ الْفَرَنْجِ مَخَافٍ
---	---

Batılıların günleri korkularla (dolu) olsa da Kinâne’nin evlatlarının hiçbir korkusu yoktur.

Şair, “Esdeyti Ya Mışru” başlıklı bir başka kasidesinde, Mısır’ın Filistin davasına verdiği destekten ötürü duyduğu memnuniyeti dile getirmiştir. Filistin’in haklı mücadelesini açık bir şekilde savunan Mısır’ın bu tutumunu takdirle anarak, Mısır’ın Filistin halkının haklarını savunma konusundaki kararlı ve belirgin duruşunu şu dizeleriyle dile getirmiştir.²³² (Basît)

أَسَدَيْتِ يَا مِصْرُ مَا أَسَدَيْتِ مُخْلِصَةً	إِلَى فَلَسْطِينَ فَحَيَّا اللَّهَ مَسْعَاكَ
جَبَرْتَ كَسْرَ أَوْلَاءِ الْقَوْمِ فِي زَمَنِ	مَا كَانَ فِي غَيْرِهِ فِي الْعُرْبِ مِنْ شَاكَ
جَاهَرْتَ بِالْحَقِّ فَاعْتَزَّ الْجَوَارِ بِمَا	يَبْقَى عَلَيْهِ وَمَنْ بِالْحَقِّ جَارَاكَ
وَلَيْسَ بِالْبِدْعِ مَا تُبْدِينَ صَادِقَةً	شَعْبُ الْكِنَانَةِ شَعْبٌ غَيْرُ أَفَّاكَ

²³⁰ et-Temîmî, 188.

²³¹ et-Temîmî, 188.

²³² et-Temîmî, 189.

Ey Mısır, Filistin'e içtenlikle sunduğun tüm iyilikleri sundun; Allah çaba(ları)nı selamlasın (mübarek kılsın)!

Sen, Araplar arasında hiçbir şikâyetçinin olmadığı bir dönemde bu kavmin yaralarını sardın.

Hakkı açıkça dile getirdin, böylece komşu(luğumuz) hak üzere baki kalmasıyla izzet buldu. Zaten hakkı (açıkça dile getirmedi) kim seninle yarışabilir ki?

Senin samimiyetle ortaya koyduğun şeyler bid'at değildir; (çünkü) Kinâne halkı yalanı olmayan bir halkıdır.

Şair, Mısır'ın Filistin davasına verdiği samimi desteği yücelterek, bu desteğin yalnızca siyasî bir dayanışma değil, tarihî ve ahlakî bir sorumluluk olduğunu ifade etmiştir. Mısır'ın Filistin halkına yönelik özverili tutumunu erdemli bir davranış olarak değerlendiren ve bunu ilahî bir mükâfatla ilişkilendiren şair, aynı zamanda Arap dünyasındaki genel kayıtsızlığı dolaylı bir şekilde eleştirmiştir. Şair, Mısır'ın Filistin halkının yaralarını sarmak adına sergilediği çabaları vurgularken, onun hakkı açıkça savunmasını ve bu tutumunun komşuluk ilişkilerine izzet kazandırmasını ön plana çıkararak, bu süreçte öncü bir rol üstlendiğinin altını çizmiştir. Ayrıca, Mısır'ın Filistin'e desteğinin yeni bir tutum olmayıp, Kinâne halkının köklü bir ahlakî ve tarihsel misyonunun bir yansıması olduğunu belirtmiş ve Mısır'ın dürüstlük ve güvenilirlik ile özdeşleşmiş bir toplum olduğunu ifade etmiştir.

Şairimiz, son olarak, Arapların gücünü hakkıyla temsil eden Mısır'a ve temsilcisine şükranlarını sunmuştur.²³³ (Kâmil)

شُكْرًا لِمِصْرَ وَأَسْتُ أَشْكُرُ غَيْرَهَا	وَيَدُ الْعُرُوبَةِ فِي جَنَيفَ وَاصِفُ
--	---

Mısır'a teşekkür ederim, başkalarına teşekkür edecek değilim. Cenevre'de Araplığın gücü Vâsıftır.

el-Ya'kûbî'nin edebî serüveni, 1917 yılında ilan edilen Balfour Deklarasyonu'ndan 1941 yılında vefatına kadar uzanan dönemde şekillenmiş ve bu süreçte yaşanan pek çok önemli tarihsel olaya tanıklık etmiştir. Bu zaman dilimi, Balfour Deklarasyonu'na karşı yürütülen hamleler, uluslararası konferanslar, Filistin'deki halk ayaklanmaları ve genel

²³³ et-Temîmî, 188.

grevler gibi çeşitli millî ve siyasi gelişmelerle doludur. el-Ya‘kûbî, bu olayların çoğuna hem bireysel hem de edebî düzeyde aktif bir katılım göstermiş; sahip olduğu güçlü milli bilinç ve şiirsel yetkinlik sayesinde, yaşanan acıları ve toplumsal direnişî yansıtan etkileyici şiirler kaleme almıştır. Onun şiirleri, dönemin Filistin toplumunun maruz kaldığı gerçek sıkıntıların sahici bir temsilî olduğu kadar, aynı zamanda içerik bakımından zengin ve çok yönlü bir millî şiir örneğidir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DİVANI

3.1. DİVANINDA ŞİİR TÜRLERİ

Ebu'l-İkbâl el-Ya'kûbî'nin "Ḥāsenatu'l-Yerâ'" ve en-"Neẓarātu's-Seb'" adlı iki şiir divanı olduğunu daha önce belirtmiştik.

Şairlik kariyerinin erken dönemine ait olan ve 1908 yılında yayımlanan *Ḥāsenatu'l-Yerâ'* adlı divanında, eskiye bağlılığı ve klasik türleri tercih ettiği gözlemlenmiştir. Divanın büyük bir kısmında medih, mersiye, fahr ve gazel türleri öne çıkmakta; buna karşılık muvaşşah, zecel ve tahmîs türlerine rastlanması oldukça sınırlıdır. Ayrıca, yenilikçi temalar ve toplumsal konular bu divanda nadiren işlenmiştir.

Buna karşılık, şairin olgunluk dönemi olarak değerlendirilebilecek 1930-31 yıllarında yayımlanan *en-Neẓarātu's-Seb'* adlı divanında, konu ve muhteva bakımından önemli yenilikler de gözlemlenmiştir. Bu divan tamamen muvaşşahlardan oluşmakta olup, rubâîler ve ulusal içerikli şiirlerinde Balfour Deklarasyonu, İngiliz Mandası, Batı liderleri, sahte ve gerçek liderler ile Filistin halkının mücadelesi gibi çeşitli güncel konular ele alınmıştır. Önceki divanda bu tür konuların yer almamış olması, el-Ya'kûbî'nin şiirlerinde muhteva bakımından yenilikçi yaklaşımını açıkça ortaya koymuştur.

3.1.1. Muvaşşah

III/IX. yüzyılın başlarında Endülüs'te, klasik kasidelerde yer alan tabiat, methiye, mersiye, şarap ve eğlence meclislerinin tasviri gibi temaların işlendiği fakat vezin ve kafiye bakımından klasik kasideden farklılık gösteren yeni bir şiir türü ortaya çıkmış ve bu şiir türüne Muvaşşah adı verilmiştir.²³⁴

²³⁴ Hayati Öncel, *İbn Ḥafâce Hayatı, Edebi Kişiliği ve Şiiri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doğu Dilleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı, Erzurum 2004, 6-7.

Sözlükte “çift sürmeli gerdanlık; omuzdan koltuk altına kadar uzanan ve iki parçadan oluşan süslü kemer” anlamlarına gelen vişâh kelimesinden türeyen muvaşşah kelimesi “iki ana sanat unsurunu taşıyan şiir” demektir.²³⁵

Araştırmacılar, muvaşşah türünün ortaya çıktığı coğrafya, kökeni ve bu formu ilk kullanan şair konusunda görüş birliğine varamamıştır. Bazı araştırmacılar, muvaşşahanın kökeninin Doğu’ya dayandığını, çöl kültürü içerisinde doğup geliştiğini ve bu türdeki ilk örneğin Abdullah b. Mu‘tezz (öl. 296/908) tarafından verilmiş olduğunu öne sürmüştür. Buna karşılık başka bir görüş, muvaşşahanın asıl çıkış noktasının Endülüs olduğunu ve buradan Doğu’ya yayıldığını savunmuştur. Bir diğer görüş ise, bu türün İspanyol şiirinden Arap şiirine geçtiğini ileri sürmüştür. Her ne kadar muvaşşaha metinlerinde Doğu edebiyatına ait unsurlar yer alsın da, türün özgün biçimiyle geliştiği ve karakteristik niteliklerini kazandığı coğrafyanın Endülüs olduğu genel kabul görmektedir. Muvaşşaha türünün ilk temsilcisi hakkında farklı görüşler bulunsun da, bu şiir formunu ilk kez kullanan şairin Mukaddem b. Mu‘âfâ el-Kabrî (öl. 299/912) olduğudur.²³⁶ Muvaşşah, bestelenmek amacıyla kaleme alındığı ve telli çalgılar eşliğinde icra edildiği için, bu şiir türünde en sık işlenen temalar arasında gazel, tabiat tasviri ve şarap yer almıştır.²³⁷

Muvaşşahın giriş kısmını oluşturan bölüme “Matla’”, “Gusn” ya da “Mezheb” adı verilir. Muvaşşahın matla’ ile başlama zorunluluğu bulunmaz. Eğer muvaşşaha matla’ ile başlıyorsa bu tür “et-Tam” matla’sız başlıyorsa “el-Akra” olarak adlandırılır. Bu eksik olduğunu gösterir. Matla’dan sonra “Devr” gelir ve bu kısım “Sımt” diye isimlendiren mısralardan oluşur. Devr bölümü vezin açısından matla’ ile aynı olsa da, kafiye düzeni bakımından matla’dan farklıdır. Devr bölümünün ardından “Kafla” olarak anılan kısım gelir. Kafla, gusun sayısı ve kafiye olarak matla ile uyum içerisinde. Devri takip eden

²³⁵ Mustafa Aydın, “Müveşşah”, TDVA, İstanbul 2006, XXXII, 229.

²³⁶ Yasin Kayhaoğlu ve Fatma Zehra Mısır “Genel Hatlarıyla Endülüs Arap Edebiyatı”, *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6 (12), (Temmuz 2019), 67-86; Mahmut Üstün, *Endülüs Edebiyatı Beni Ahmer / Nasriler Dönemi* (1.Baskı), Hikmetevi Yayınları, İstanbul 2021, 117-118.

²³⁷ Üstün, 119; Öncel, 7.

ve kâfla'yı da ihtiva eden kısma "beyt" veya "cüz" denir. Muvaşşahın son kısmına ise "Harce" adı verilir. Bu bölüm muvaşşahın bir nevî özeti mahiyetindedir. Bu bölümde şair, dikkat çekici ve önemli temalara temas eder; eğer bunu yapmazsa, başka bir şaire ait bir şiirden iktibasta bulunur. Harce bölümlerinde genellikle sade, anlaşılır ve fasih bir Arapça tercih edilir.²³⁸

3.1.2. Ebu'l-İkbâl el-Ya'kûbî'nin Şiirlerinde Muvaşşah

Ebu'l-İkbâl el-Ya'kûbî, muvaşşah tarzındaki eserlerini iki farklı tema etrafında şekillendirmiştir. Bunlardan ilki, edebiyat geleneğinde köklü bir geçmişe sahip olan mersiye türüne aittir; diğeri ise, yenilikçi bir yaklaşımı yansıtan vatanseverlik temasıdır. el-Ya'kûbî, Kudüs'te Ravdatu'l-Me'ârifî'l-Vaṭaniyye Koleji'nde Ahmed Şevkî onuruna düzenlenen anma törenine katılmış ve burada Şevkî için irticâlen kaleme aldığı mersiye ile bu edebî türün duygusal ve estetik derinliğini çağdaş bir örneklerle sürdürmüştür.²³⁹ (Remel)

رَوْعَ الشَّارِقِ الْقَضَاءِ	وَبَنَى الشَّارِقِ الْقَضَاءِ
حِينَ غَابَتْ دُكَاةُ	عَنْ بَنِيهَا وَالْقَمَرِ
وَهَوَى الْبَدْرُ الْمُنِيرِ	

Kaza doğuyu korkuttu. Kader doğuyu inşa etti.

Güneş evlatlarından (halkından) ayrıldığı zaman ve ay.

Parlak bir dolunay kayıp gitti.

el-Ya'kûbî, Ahmet Şevkî'nin ani ölümüyle Doğu toplumunun beklenmedik ve sarsıcı bir olay yaşadığını; bu ölümle Doğu'nun yazgısının yeniden şekillendiğini ifade etmiştir. Şair, ikinci beyitte onun milletinden ayrılışını anlatırken; güneş ve ay benzetmeleriyle onun rehberliğini ve aydınlatıcı kimliğini vurgulamıştır. Son beyitte ise

²³⁸ Aydın, "Müveşşah", XXXII, 229; Kayhaoğlu ve Mısır, 75.

²³⁹ et-Temîmî, 247; Filestîn, "Yersî Emîra's-Şu'arâ", 29 Kasım 1932, 12.

"Parlak bir dolunay kayıp gitti" ifadesiyle, onun bilgi, güzellik ve nurla dolu hayatının sona erdiği, ancak ardında büyük bir boşluk bıraktığını anlatmıştır.

(Remel)

نَضَبَ الشَّعْرُ وَعَاضَ الْأَدَبُ	بَعْدَ شَوْقِي وَ دَهَى الضَّادِ الْجُمُودُ
وَتَوَارَى عَنْ ذَوِيهِ الْحَسَبُ	مُدَّ تَوَارَتْ عَنْهُمْ تِلْكَ الْجُهُودُ
وَمَضَى الْجِدُّ وَجَدَّ اللَّعِبُ	وَلَعَزَّ الْجِدِّ مَا كَانَ الْوُجُودُ
فَاسْتَبَدَّتْ بِالنُّبُوغِ النَّوْبُ	وَبُنُوهُ لَمْ يَكُنْ فِيهِمْ مُرُودُ
وَهُمْ جُنْدُ أَمِيرِ الشُّعْرَاءِ ²⁴⁰	

Şiir kurudu, edebiyat kıtlaştı, Şevki'den sonra Arap diline donukluk isabet etti.

Soyluluk kendi sahiplerinden saklandı bu çabalar onlardan saklanıp gittiğinden beri.

Ciddiyet geçip gitti ve oyun (boş işler) ortaya çıktı. Ciddiyet olmadan varlık olmaz.

Felaketler üstün yeteneğe hâkim oldu onun evlatlarının arasında serkeşlik yoktur.

Onlar şairlerin emirinin askerlerdir.

Şair, Şevkî'nin vefatını yalnızca bir kişinin kaybı olarak değil, bir çağın ve edebî geleneğin sonu olarak görmüştür. Onun ardından şiirin kuruduğunu, edebiyatın gücünü Arapçanın ise canlılığını yitirdiğini ifade etmiştir. Şevkî'nin bıraktığı mirasa sahip çıkması gereken şahıslar artık bu sorumluluğu taşıyamamış, soy ve meziyet sahibi olmalarına rağmen çaba göstermemişlerdir. Ciddiyetin yerini yüzeysellik almış, ciddi düşünce ve sanat anlayışı göz ardı edilmiştir. En sarsıcı olanı ise, felaketlerin yeteneğe galip geldiği ve Şevkî'nin ardıllarının bu yozlaşmaya direnmediği olmuştur. Oysa bu kişiler, onun çizgisini sürdürecektir olanlardı. Şair, sanata ve dile gereken özen gösterilmediğinde yalnızca kültürel değil, aynı zamanda toplumsal bir çöküşün de kaçınılmaz hâle geleceğini vurgulamakla kalmamış; aynı zamanda içinde bulunduğu dönemin sanat ve edebiyat anlayışına yönelik kapsamlı ve eleştirel bir değerlendirmede bulunmuştur.

²⁴⁰ et-Temîmî, 247; Filestîn, 12.

(Remel)

إِنَّ شَوْقِي كَانَ لِلشَّعْرِ حَمِي	فِي بَنِي مِصْرَ وَفِي كُلِّ بَلَدٍ
وَقَفَ اللَّهُ عَلَيْهِ الْحَكَمَا	كُلَّمَا كَانَتْ لَهُ فِي الشَّعْرِ يَدٌ
جَدَّ فِي السَّبْقِ فَكَانَ الْعَلَمَا	خَافِقًا فِيهِ وَمَنْ جَدَّ وَجَدَ
غَيْرُهُ لَمْ تَلَقَّ لَهُ نَظَمَا	مِثْلُهُ مَا مِثْلُهُ الْيَوْمَ أَحَدٌ

أَوْحَدُ النَّاسِ أَمِيرُ الشُّعْرَاءِ²⁴¹

Şevkî'nin şiirinin Mısır halkında ve her ülkede koruması vardı.

O, şiire her el attığında Allah ona hikmetler verdi.

Yarıştta çaba gösterdi ve onda dalgalanan bir bayrak (simge) oldu. Çaba gösteren (başarıyı) bulur.

Ondan başkası onu nazmedemezdi. Bugün onun eşi benzeri hiç kimse yoktur.

İnsanların en eşsizi şairlerin emîridir.

Şair, Şevkî'nin şiirinin sadece Mısır halkı nezdinde değil, tüm ülkelerde saygınlık kazandığını ve adeta korunaklı bir değer hâline geldiğini belirtmiştir. Şiire her yönelişinde, ilahî bir lütufla Allah'ın ona hikmet verdiğini vurgulamıştır. Şevkî'nin azimli çabaları sayesinde şiir sahasında adeta bir bayrak gibi yükselip dalgalandığını anlatmıştır. "Çaba gösteren başarıyı bulur" sözüyle başarının tesadüf değil, gayretin ürünü olduğunu ima etmiştir. Şevkî'nin şiirdeki benzersizliğini ve erişilmezliğini dile getirerek, onu "şairlerin emîri" unvanıyla insanlık içinde eşsiz biri olarak övmüştür.

(Remel)

أَلَسَ الشَّعْرُ لُبُوسًا	مِنْ نَسِيجِ الْعَبْقَرِيَّةِ
بَعْدَمَا عَاشَ بُؤُوسًا	وَيَدُ الْبُؤْسِ قَوِيَّةِ

عِشَّتِي بَعْدَ الْأَمِيرِ عِشَّتِي دُونَ نَصِيرِ²⁴²

²⁴¹ et-Temîmî, 247; Filestîn, 12.

²⁴² et-Temîmî, 247-248; Filestîn, 12.

Sefaleti yaşadıktan sonra şiire bir deha kumaşından elbiseler giydirdi.

Yoksulluğun eli güçlüdür.

Emîr'den sonra yaşamım, destekçisi olmayan bir yaşam (oldu).

Şair, mersiye'nin bu beyitlerinde Ahmed Şevkî'nin şiire kattığı üstün sanatı ve dâhiyane dokunuşunu vurgulamıştır. Şiire, âdetâ dehânın kumaşından örülmüş bir giysi giydirdiğini söyleyerek onun sanatsal ustalığını methetmiştir. Şevkî'nin yaşadığı hayatı zorluk ve mücadele içinde tanımlasa da, bu zorlukların ona güç kattığını belirtmiştir. Son beyitte ise Şevkî'nin vefatının ardından yaşadığı yalnızlık duygusunu dile getirmiş; artık onsuz, desteksiz ve yoldaşsız kaldığını içten bir şekilde ifade etmiştir.

el-Ya'kûbî'nin mersiye türünde kaleme aldığı muvaşşahların bir diğeri de, Hicaz Kralı Hüseyin b. Ali, bilinen adıyla Şerîf Hüseyin'in vefatı üzerine yazdığı mersiye'dir. Şair, şiirinin giriş kısmında şu beyitlerine yer vermiştir:²⁴³ (Remel)

بَعَثَ الْعَرَبَ حُسَيْنٌ	بَعْدَ مَا طَالَ الرُّقُودُ
فَأَسْتَعَاذُوا الْجَنَّةَ فِيهِمْ	وَكَفَى الْعَرَبَ الْجَنَّةُ رُودُ
إِنَّهَا مَرَمَى الْحُسَيْنِ	

Hüseyin, uzun bir uykudan sonra Arapları diriltti.

Kendi içlerinde çabayı hatırladılar. Araplara çabalar yeter.

(O) çabalar, Hüseyin'in gayretidir.

Ebu'l-İkbâl, Şerîf Hüseyin'in Büyük Arap Uyanışı'ndaki rolünü şiirsel bir biçimde ortaya koymuştur. Şair, Arap toplumunun uzun bir “uyku” halinde bulunduğunu, yani millî bilinçten uzak, siyasî ve kültürel durgunluk içinde olduğunu ifade etmiştir. Hüseyin'in liderliğiyle bu uyku sona ermiş ve Araplar kendi içlerinde var olan mücadele azmini yeniden hatırlamışlardır. “Araplara çabalar yeter” ifadesi, milletin özgürlüğü için gerekli gücün kendi ellerinde olduğunu güçlü bir biçimde dile getirirken, bu çabanın asıl kaynağının Hüseyin'in gayreti olduğunu belirtmiştir. Böylece şair, Hüseyin'i sadece bir lider değil, aynı zamanda millî uyanışın öncüsü ve sembolü olarak konumlandırmıştır.

²⁴³ et-Temîmî, 248; Filestîn, “Hassânu Filistîn”, 17 Temmuz 1931, 2.

Şair, Şerif Hüseyin'in Arapların birlik içinde hareket ettiği Büyük Arap Uyanışı'nın fitilini ateşleyerek Arapların millî duygularını harekete geçirmedeki ve onları uykularından uyandırmadaki ulusal rolünü şu dizeleriyle vurgulamıştır:²⁴⁴ (Remel)

كَانَتِ الْحَرْبُ وَكَانَ الْعَلَبُ	يَوْمَ هَزَّ الشَّرْقَ وَالْعَرْبَ الْحُسَيْنُ
رَجُلُ السَّاعَةِ فِي الْعَهْدِ الَّذِي	لَمْ يَكُنْ فِيهِ مَعْلُولُ الْيَدَيْنِ
أَيَقُظَ الضَّادَ وَمِنْ مَرَقِدِهَا	بَعَثَ النَّهْضَةَ فِي عَرَبِ حُنَيْنِ
لَمْ يَكُنْ بَعْدَ عَلِيِّ غَيْرُهُ	يَبْعَثُ الْعَرَبَ وَبَعْدَ الْحَسَنِ

Hüseyin'in doğuyu ve batıyı sarstığı gün savaş ve zafer (vardı).

(O), kelepçelenmiş ellerin bulunmadığı bir dönemde zamanın adamıydı.

Uykusundayken Arapçayı (Arap milletini) uyandırdı. Huneyn Arapları arasında uyanışı diriltti.

Ali'den sonra Arapları diriltecek (canlandıracak) başka kimse olmadı; Hasan ve Hüseyin'den sonra da...

el-Ya'kûbî, Hüseyin'in gösterdiği çabaları Mekke ve Medine topraklarını Batı'nın kötülüklerinden koruduğunu şu beytiyle dile getirmiştir:²⁴⁵ (Remel)

فَسَمًّا بِاللَّهِ لَوْلَا جُهْدُهُ	لَأَسْتَحَلَّ الْعَرَبُ أَرْضَ الْحَرَمَيْنِ
-------------------------------------	--

Allah'a yemin olsun ki, onun çabaları olmasaydı Batı, Mekke ve Medine topraklarını ele geçirirdi.

el-Ya'kûbî'nin muvaşşahalarında ele aldığı bir diğer önemli temanın da vatanseverlik olduğunu daha önce belirtmiştik. Şair, bu duyguyu en yoğun biçimde “en-Nezarâtü's-Seb‘a” adını verdiği uzun muvaşşahında işlemektedir. Yedi kasideden oluşan bu eser, yedi bölüme ayrılmış olup her bir bölüme “en-Nezra” adı verilmiştir. el-Ya'kûbî, söz konusu muvaşşahında vatanına ve halkına duyduğu derin bağlılığı, dönemin toplumsal ve ulusal olaylarına karşı geliştirdiği içten duygularla birleştirerek edebî bir

²⁴⁴ et-Temîmî, 248; Filestîn, 2.

²⁴⁵ et-Temîmî, 83; Filestîn, 2.

anlatım içinde sunmuştur. Bu yönüyle eser, şairin hem vatanseverlik temasına yaklaşımını hem de şiirdeki yenilikçi tavrını yansıtan önemli bir örnektir.

Şimdi de *en-Nezarâtu's-Seb'a* adlı divandan bir bölümü inceleye geçelim: (Remel)

لِفَلَسْطِينَ دُعَائِي	وَمِنْ الْقَلْبِ الدُّعَاءُ
وَهَا كُلُّ وَفَائِي	وَأَنَا رَبُّ الْوَفَاءِ
فَلَنَا فِيهَا الْبُرَاقُ وَالْحَرَمُ ²⁴⁶	

Dualarım Filistin içindir; kalpten gelen bir dua.

Bütün vefâm onadır ve ben, vefâ sahibiyim.

Bizim için orada Burak ve kutsal yer (Mescid-i Aksâ) vardır.

Ebu'l İkbâl, bu beyitlerinde Filistin'e olan derin sevgisini, bağlılığını ve manevî sorumluluğunu dile getirmiştir. “Dua” kelimesiyle Filistin'in uğradığı zulme karşı içten bir yakarıшта bulunduğunu ifade etmiş, “vefâ” vurgusuyla da bu sevginin geçici değil, köklü ve kalıcı bir sadakat olduğunu belirtmiştir. Şair, Filistin'i sadece siyasî ya da coğrafi bir mesele olarak değil, aynı zamanda kutsal değerlerimizin ve İslam tarihinin bir parçası olarak görmüştür. Özellikle “Burak ve Harem” ifadeleriyle, Filistin'in Müslümanlar için kutsal olan Mescid-i Aksâ'ya ev sahipliği yaptığına dikkat çekerek, bu topraklara duyulan bağlılığın dinî bir boyutu olduğunu da ortaya koymuştur.

(Remel) :

رَبِّ هَيَّئْ لِفَلَسْطِينَ النَّجَاحَ	فَلَأَنْتَ الْمُحْسِنُ الْبِرُّ الرَّءُوفُ
وَاجْعَلِ الْإِصْلَاحَ فِيهَا وَالصَّلَاحَ	إِنَّ فِي هَذَيْنِ تَوْحِيدَ الصُّفُوفِ
وَسُقِ الْخَيْرَ إِلَيْهَا وَالْفَلَاحَ	عَلَّهَا بَحْتَارُ أَدْوَارِ الْخُتُوفِ
فَنَرَاهَا فِي سُرُورٍ وَأَنْشِرَاحَ	رَغَمَ أَنْفِ الدَّهْرِ أَوْ أَنْفِ الصُّرُوفِ
وَنَرَى الْعُرْبَ بِحَا خَيْرِ الْأُمَمِ ²⁴⁷	

²⁴⁶ el-Ya'kûbî, 40.

²⁴⁷ el-Ya'kûbî, 40-41.

Rabbim! Filistine başarı nasip et. Çünkü sen çokça ihsanda bulunan, çokça iyilik eden ve çokça şefkatli olansın.

Orada ıslah ve salahlı sağla. Çünkü bu ikisinde, safların birliği vardır.

Oraya hayrı ve felaha sevk et; inşaallah o (Filistin) ölümün merhalelerini aşar.

Zamanın ve felaketlerin zorluklarına rağmen, onu sevinç ve ferahlık içinde görürüz.

Arapları, onunla birlikte ümmetlerin en hayırlısı olarak görürüz.

Şair, yakarışını sürdürerek Filistin'in maruz kaldığı buhranlı duruma karşı, Allah'ın merhamet ve lütufkâr sıfatlarına sığınmakta ve O'ndan Filistin'e zafer, ıslah ve salah ihsan etmesini niyaz etmiştir. Şair, toplumsal birliğin ancak ıslah ve salah yoluyla sağlanabileceğine inanmakta ve bu birliğin, Filistin'i ölümle eşdeğer tutulan felaketlerden kurtaracağına olan inancını dile getirmiştir. Yaşanan tüm zorluklara karşın, Filistin'in gelecekte sevinç ve huzura kavuşacağına dair umudunu muhafaza eden şair, nihayetinde Filistin'in kurtuluşunun yalnızca kendi halkı açısından değil, tüm Arap dünyası için de bir izzet ve terakkî vesilesi olacağını vurgulamıştır.

(Remel)

وَسَيُؤَى الشَّعْبِ الْكَرِيمِ	أَنَا لَا أَبْغِي سِوَاهَا
وَأَرَاهُ فِي نَعِيمٍ	كُلُّ قَضِيٍّ أَنْ أَرَاهَا
تَسْكُنُ النَّفْسُ إِلَيْهِ وَنَعِيمٌ ²⁴⁸	

Ben, ondan ve asil halkından başkasını istemem.

Bütün isteğim, onu (Filistin'i) ve onu (halkını) nimetler içinde görmektir.

Nefis onunla sükûnete erer ve hoş olur.

Şair, şiirinin sonunda derin bir aidiyet ve sevgi duygusunu ön plana çıkarmıştır. Kendisini yalnızca yurdu ve onun asil halkına adadığını belirterek, bireysel arzuların ötesinde toplumsal bir bağlılığı yüceltmıştır. Bu bağlılık, hem manevî hem de insanî bir sorumluluğu ihtiva etmiştir. Şairin en büyük arzusu, halkını barış, refah ve huzur içinde görmek, onları esaret ve yoksunluktan kurtulmuş bir gelecekte var etmek istemiştir. Bu

²⁴⁸ el-Ya'kûbî, 41.

temennisi, sadece siyasî ya da sosyal bir kurtuluş çağrısından ibaret değildir; aynı zamanda içsel bir huzurun, ruhsal bir tamamlanmışlığın kaynağı olmuştur. Şair için yurdun varlığı, varoluşsal bir anlam taşır; onsuz bir benlik, eksik ve huzursuz kalmıştır. Bu yönüyle şiirin finali, bireysel kimliğin toplumsal değerlerle bütünleştiği idealist ve duygusal bir zirve noktası olmuştur.

3.2. ZECCEL

Sözlükte “oyynamak, şarkı söylemek” veya “mübalağa ile çağırmak” anlamlarına gelen zecel, Endülüs’te geliştirilen ve Arapça gramer kurallarına uymayan, basit bir dil ile halk ağzı ve mahallî kullanımlar esas alınarak oluşturulan bir halk şiiri türüdür. Endülüs’te muvaşşah türünün yaygınlaşmasıyla, bu türden haberdar olmayan halk ondan etkilenecek zecel söylemeye başlamıştır. Zecel söyleyen kişilere zeccâl denir. Halk arasında söylenen muvaşşah türündeki eserlere zecel adı verilmesinin temel nedeni, bu metinlerin hem kolayca bestelenebilecek bir yapıya sahip olması hem de vezinlerinin raks hareketleriyle uyumlu ritmik özellikler taşımasıdır.²⁴⁹

Endülüs edebiyatı üzerine yapılan araştırmalar, zecel türünün tarihsel gelişimini üç ana evrede incelemektedir. İlk evre, muvaşşah türü şiirlerin etkisinde şekillenen, fasih dille nazmedilen halk şarkıları dönemidir. İkinci evre ise hicrî V. yüzyılda ortaya çıkan, klasik Arap şiir geleneğine daha yakın duran ve i‘rab kurallarına riayet eden Mu‘arrib şairler dönemi olarak tanımlanır. Üçüncü ve en dikkat çeken evre ise Mulûkü’t-Tavâif dönemi sonları ile Murâbitlar dönemi başlarına tekabül eden, ‘ammi Arapça’nın zeccele hâkim olduğu hicrî VI. yüzyıl şairleri dönemidir. Bu dönemde zecel, İbn Kuzmân’ın (öl. 555/1160) öncülüğünde zirveye ulaşmış; onun eserleri, türün en parlak örneklerini temsil etmiştir.²⁵⁰

Zecel türü, yapısal özellikleri bakımından muvaşşah ile benzerlikler gösterir. Genellikle “aa bbb a, ccc a, ddd a...” şeklinde kurulan kafiye düzeniyle dikkat çeker. Zecel de tıpkı muvaşşah gibi “matla” ya da “mezhep” adı verilen giriş beytiyle başlar. Bu beyitte yer alan mısralara “gusn” denir. Matla’yı izleyen bölümler ise “devir” olarak adlandırılır ve devri oluşturan her bir mısra “sımt” adı verilen birkaç cüzden meydana

²⁴⁹ Musa Yıldız, “Zecel”, *TDVA*, İstanbul 2013, XLIV, 176; Kayhaoğlu ve Mısır, 77.

²⁵⁰ Üstün, 127; Kayhaoğlu ve Mısır, 78.

gelir. Her devir, “kufl” adı verilen mısralarla sona erer. Zeceller, çoğunlukla matlanın kafiyesiyle aynı kafiyeyle biten “harce” (çıkış) adlı bölümle sonlanır. Zecellerin uzunluğu da birbirinden farklılık arz eder. Muvaşşaha benzer yapıda olan zeceller çoğunlukla beş ila altı beyitten, kimi zamanda on bir beyitten müteşekkilen; İbn Kuzmân’ın bazı zecelleri kırk iki beyte kadar ulaşmıştır.²⁵¹

3.2.1. Ebu’l-İkbâl el-Ya‘kûbî’nin Şiirlerinde Zecel

Ebu’l-İkbâl el-Ya‘kûbî’nin zecelleri, ne tamamen fasih Arapçayla ne de bütünüyle halk diliyle kaleme alınmıştır. Yazar ve şair Raîf Hûrî’nin (öl. 1967) belirttiği üzere, bu şiirler dil bakımından her iki üslubun arasında, orta bir tarzda yer almaktadır. 16 Ocak 1939 tarihinde *el-Maṭraḩa* gazetesinde yer alan bir haberde bu duruma şöyle yer verilmiştir:

“Râbiṭatu’z-Zeccâlîn (Zecelciler Birliği), 16 Ocak 1939 akşamı *Dâru’s-Şerḩi’l-Ekber*’de edebiyat ve hitâbet dünyasından pek çok önemli ismin katıldığı bir törene ev sahipliği yaptı. Bu isimlerin başında Filistinli şair Ebu’l-İkbâl el-Ya‘kûbî, Osman Murtaza Paşa, (öl. ?) Kâri Muhammed Rıfat Bey (öl. 1950), Şair Muammed el-Herâvî (öl. 1939), Şair Hasan el-Kâyâtî (öl. 1957), Aziz Beşây, (öl. ?) Şair Huseyin Şefîk el-Mısri (öl. 1948), Şair Ebû Buseyne (öl. 1989) ve Şair Muhammed el-Esmer (öl. 1956) yer aldı. Ebû Buseyne ve Aziz Beşây törende konuşma yaptılar. Ara sırasında, Filisti’nin büyük şairi Ebu’l-İkbâl el-Ya‘kûbî ayağa kalkarak, zecel sanatına ve bu sanatın temsilcilerine bir selam mahiyetinde, doğaçlama olarak muvaşşah türünde güzel bir şiir inşâd etti. Şiirini tamamladıktan sonra, ileri yaşına rağmen bir zecel şairi (zeccâl) olmaya gayret edeceğini belirterek dinleyicilere hitâp etti. Bu sözlerinin ardından salonun her köşesi coşkulu ve alkışlarla yankılandı, şiirin bazı beyitleri tekrar tekrar istenerek yeniden okundu. Şiirin ardından katılımcılar el-Ya‘kûbî’yi alkışlarla selamladılar. Ardından Osman Murtaza Paşa ayağa kalkarak, hem dernek hem de davetliler adına el-Ya‘kûbî’ye Mısır ve Mısırlılara yönelik içten duygularından ötürü teşekkür etti.”²⁵²

Şimdi el-Ya‘kûbî’nin adını geçen törende okuduğu zecelin bir kısmını örnek verelim. (Remel)

²⁵¹ Yıldız, 176; Kayhaoğlu ve Mısır, 78-79.

²⁵² et-Temîmî, 252.

عَنِّي يَا خَلُّ عَيِّي	لَا يَكُنْ مِنْكَ مَلَن
شَاعِرٌ أَشْعَرُ مَيِّي	مَنْ يُعَيِّي بِالزَّجَلِ
فِي مَعَايِنِي الْأَدَبِ	

Terennüm et ey dostum, terennüm et, sende bıkmaya usanma olmasın.

Zecel ile terennüm eden, benden daha iyi hisseden (şiiiri benden daha iyi olan) bir şairdir.

Edebiyatın saraylarında.

عَلِّمِ الطَّيْرَ صَدَاكَ	إِنَّهَا تَصْدَحُ لَكَ
وَأَثَرُ فِيهَا نُوَاخَكَ	كُلَّمَا لَاحَ أَلْفَلَكَ
فِي لَيْلِي إِلَى الطَّيْرِ رَبِّ	

Kuşlara şakımanı öğret; çünkü onlar senin için şakırlar.

Felek her açığa çıktığında, ötüşlerini onlarda yankılandır.

Coşku (dolu) gecelerde.

لَيْتَ لِلشَّاعِرِ مِثْلِي	يَسْتَتَمِي مَنْ رَجَلَكَ
إِنَّهُ الْبَحْرُ وَهَلْ لِي	مِثْلُ مَا فِي جُمْلِكَ
مِنْ شُذُورِ الذَّهَبِ	

Keşke senin zecelinden ilham alan benim gibi (başka) bir şair olsaydı.

O, bir denizdir; cümlelerinde olanlar gibi benim için de olabilir mi?

Ufacık altın parçalarından.

فَاعِلَاتُنْ فَاعِلَاتُنْ	شِعْرُ بَعْضِ الْأَوَّلِ
وَجْهُهُ وَدُّ مُنْتَجَاتِ	كُلُّ مَا فِي الرَّجْلِ
مِنْ قَدِيمِ الْحَقِّ ب	

Fâ'ilâtun Fâ'ilâtun, bazı ilklerin şiiiridir.

Çabalar, ürünlerdir; zeceldeki herşeydir.

Eski zamanlardan beri.

أَنْتَ مِنْ وَحْيِ السَّمَاءِ	تَسْمُدُ الزَّجَالَ
هَلْ سَمَّا بِالشُّعْرَاءِ	شِعْرُهُمْ مِثْلُكَ لَا
أَنْتَ فَوْقَ الشُّهُبِ	

Sen zeceli gökyüzünün vahyinden alıyorsun.

Şiirler(i söyleyen) şairleriyle yüceldi mi? senin gibi, Hayır!

Sen yıldızların (bile) üstündesin.

هَاتِ يَا زَجَّالُ هَاتِ	زَجَّالًا فِي الْوَطَنِ
وَطَنِي فِيهِ حَيَاتِي	وَبِهِ مُفْتَتِي
وَلَهُ مُنْقَلَبِي	

Getir ey Zeccâl, vatann hakkında bir zecel getir.

Vatanım benim hayatımın (olduğu yerdir). Beni büyüleyen ordadır.

Dönüşüm de yalnızca onadır.

إِمَّا لِلذِّكْرِيَّاتِ	وَلِتَجْدِيهِ الْأَمَلِ
وَلِخَلْقِ الْمَكْرَمَاتِ	خَلَقَ اللَّهُ الرَّجَالَ
فِي شَبَابِ الْعَرَبِ ²⁵³	

Allah, Arap gençlerinin içinde zeceli; sadece hatıralar için, umutları yenilemek ve haysiyetleri yaratmak için yaratmıştır.

3.3. TAHMÎS

Tahmîs, beş sayısını ifade eden *hams/hamse* sözcüğünden türemiş mezîd bir mastar olup, beşlemek ve beş parçalı yapmak anlamına gelmektedir. İstilahî olarak ise, bir beytin ilk mısrasıyla aynı kafiyei taşıyan üç mısranın bu beytin önüne eklenmesiyle oluşturulan, toplam beş mısradan meydana gelen bir nazım biçimidir.²⁵⁴

²⁵³ Filestîn, “Âh Lev Tedrî’ş-Şecen ve’l-Hevâ Yel’abu bî”, 16 Nisan 1933, 9.

²⁵⁴ Yahya Suzan, *Arap Şiirinde Muhammes ve Tahmîs* (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2008, 38; İskender Pala ve Filiz Kılıç, “Musammat”, TDVA, 2020

Tahmîslerde yaygın olan yapı, eklenen mısraların asıl beytin önüne getirilmesiyle oluşturulan yapıdır. Bu nedenle, tahmîs terimi tanımlanırken genellikle bu yapı esas alınmaktadır. Daha önce kaleme alınmış beyitlerin başına, üç mısra eklenmesiyle meydana gelen bu tür tahmîslere *tahmîs 'alâ'l-aşl* adı verilir. Bununla birlikte, bazı şairler daha karmaşık ve teknik olarak zorlayıcı bir yol izleyerek, ekleyecekleri mısraları asıl beytin iki mısrası arasına yerleştirmeyi tercih etmişlerdir. Bu şekilde, mevcut beytin ilk ve ikinci mısrası arasına yerleştirilen tahmîslere ise *tahmîs beyne'l-mışra'ayn* adı verilmektedir.²⁵⁵

Şairler, çoğunlukla kendilerinden önce yaşamış veya çağdaşı oldukları meşhur isimlerin beğeni kazanmış şiirlerini tahmîs etmişlerdir. Özellikle sonraki dönemlerde, bazı meşhur kasidelerin tahmîs edilmesi oldukça yaygın bir edebî gelenek hâlini almıştır. Nitekim Muhammed b. Saîd el-Bûsîrî'nin (öl. 695/1296?) 164 beyitten oluşan meşhur *Kasîdetü'l-Bürde* adlı eserine, el-Kerbâsî tarafından 161 farklı tahmîsin yapıldığı tespit edilmiştir.²⁵⁶

Kimi şairler, yalnızca başkalarının şiirlerini değil, kendi yazdıkları manzûmeleri de tahmîs ederek muhammes hâline getirmişlerdir. Bu durum, tahmîsin mutlaka başka bir şaire ait beyitler üzerine inşa edilmesi gerektiğine dair genel bir zorunluluk olmadığını göstermektedir.²⁵⁷

Tahmîs türünde başarının temel ölçütü, eklenen mısraların asıl beyitlerle anlam ve anlatım bakımından uyum içinde kaynaşabilmesidir. Eğer bu bütünlük sağlanamazsa, sonradan ilave edilen mısralar sırtır ve birer yama gibi görünür. Bu durumda ortaya konan tahmîs başarılı sayılmaz.²⁵⁸ Bu ise, “edebiyat kuyumculuğu” gerektirir ki, bu da her şairin harcı değildir. Ayrıca, tahmîsin ustalıkla yapılabilmesinin ikinci şartı ise, asıl beyitlerde verilen anlamın eklenen mısralarda tekrar edilmemesidir.²⁵⁹

Ankara, XXXI, 233; Mahieddin Rachid ve Selami Bakırcı, “المسمط والمخمس والتخميس”, *Doğu Esintileri*, 1 (14), (Ocak 2021), 313-337

²⁵⁵ Suzan, 39-40.

²⁵⁶ Suzan 41; Rachid ve Bakırcı, 325.

²⁵⁷ Suzan 41; Rachid ve Bakırcı, 324-325.

²⁵⁸ Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, (Ankara 1983), 223; Pala ve Kılıç, 234.

²⁵⁹ Suzan, 46.

Osmanlı dönemi, tahmîslerin en meşhur olduğu çağ olarak öne çıkmaktadır. Şairlerin hayatlarını konu alan kitaplarda pek çok tahmîse rastlanır. Bunlardan biri, Muhammed Emîn el-Muhibbî'nin (öl. 1111/1699) altı ciltten oluşan *Nefhâtü'r-Rîhâne ve Raşhatü Tîlâi'l- Hâne* adlı eseridir. Bu kitapta, hicrî X. ve XI. yüzyıllarda Şam, Mısır ve Rum diyarlarındaki şairlere ait birçok tahmîse yer verilmiştir. Eserin tahkikini yapan Abdülfettâh Muhammed el-Hulv (öl. 1994), kitabın fihristinde yer alan rubâî ve tahmîsleri de dâhil etmiştir.²⁶⁰

Elimizdeki mevcut kaynaklar, tahmîsin kesin olarak ne zaman ortaya çıktığını gösterecek düzeyde güvenilir ve ayrıntılı bilgiler sunmamaktadır. Ancak bilinen en eski tahmîs örneği, XI. yaşamış olan eş-Şukrâtî'si'ye (öl. 1073) aittir. Musammatlar arasında en fazla örneğe sahip nazım şekli olan tahmîs, özellikle XV. Yüzyıldan itibaren yaygınlık kazanmış; bu dönemden sonra neredeyse her divan şairinin eserlerinde kendine yer bulmuştur. Günümüzde ise hâlâ varlığını sürdürmekte ve edebî değerini korumaya devam etmektedir.²⁶¹

3.3.1. Ebu'l-İkbâl el-Ya'kûbî'nin Şiirlerinde Tahmîs

Ebu'l-İkbâl el-Ya'kûbî, özellikle tahmîs sanatında usta şairlerden biridir. Şair bu türde birden fazla manzume kaleme almıştır. Söz konusu manzumelerin ilki, Hz. Peygamber'i konu alan mehtiyesidir.²⁶² Daha önce “Hz. Peygamber ile İlgili Methiyesi” başlığı altında tam metniyle verdiğimiz bu şiir, toplam 135 mısradan oluşmaktadır. Bu bölümde ise kasidenin yalnızca bir kısmına vermekle yetineceğiz. (Hafif)

وَبَنَى دُرُوءَ السُّرُورِ الصَّفَاءِ	مَهَّدَ الْمَجْدَ لِلرُّؤْيَى الْعَلَاءِ
مِثْلَمَا أَهَّأَ بَجَلَّتْ دُكَا	وَبَجَلَّتْ عَلَى الْقُلُوبِ أَهَّأَ
فَانْجَلَّتْ عَنْ سَمَائِهَا الظَّلْمَاءِ	

Yücelik, şan (ve şeref) yükselmenin yolunu hazırladı. Mutluluğun zirvesini saflık inşa etti.

Kalplere mutluluk zuhur etti, tıpkı güneşin (doğuşuyla aydınlığın) zuhur ettiği gibi.

²⁶⁰ Rachid ve Bakırcı, 331.

²⁶¹ Suzan, 47; Pala ve Kılıç, 234; Rachid ve Bakırcı, 328-331.

²⁶² et-Temîmî, 250.

Böylece güneş'in semasından karanlıklar açıldı.

وَالْمَعَالِي سَعَتْ كَسْعِي الْجِيَادِ	لِسِرَّةِ الْإِصْلَاحِ وَالْإِرْشَادِ
سَيِّمَا مَنْ أَطَاعَ خَيْرَ الْعِبَادِ	أَحْمَدَ الْمُصْطَفَى نَبِيَّ الرَّشَادِ
مَنْ دَعَتْهُ لِدَوْدَهَا الْعَلِيَاءُ	

Yücelikler (yüksek değerler), soylu atların koşması gibi ıslah ve rehberliğin soylu kimseleri (önde gelenleri) için çaba harcamıştır.

Özellikle de kulların en hayırlısı, doğru yolun peygamberi Ahmed el-Mustafa'ya (Hz. Muhammed'e) itaat eden kimseler için.

Yüce kişiler her kimi onun sevgisine çağırırsa.

صَفْوَةُ الْخَلْقِ ذِي الْمَقَامِ الْمُقَدَّى	فَمَنْ بِتَوْبِ الْجَمَالِ قَدْ مَا تَرَدَّى
وَعَلَى الْعَرَبِ بِالْكِتَابِ تَحْدَى	فَمَحَا آيَةَ الْفَسَادِ وَأَوْدَى
بِالْأَعْدَاءِ وَبِشَسْتِ الْأَعْدَاءِ ²⁶³	

Yüce makama sahip olan yaratılmışların en seçkini! Kim (senden başka) güzellik elbisesini giymiştir ki?

Araplara karşı kitapla meydan okudu, bozgunculuğun izlerini sildi ve düşmanları yok etti.

Ne kötü düşmanlardır onlar!

إِنِّي لَا أَوْدُ غَيْرَ نَبِيٍّ	مَدَّنِي جُودُهُ بِئْمَنٍ نَدِيٍّ
وَحَبْلَانِي الْوَفَا وَأَيُّ وَفِيٍّ	هَمْتُ فِيهِ وَأَيُّ قَرْمٍ سَخِيٍّ
عَمَّ فِي النَّاسِ فَضْلُهُ وَالسَّخَاءُ	

Bereketli elindeki cömertliği beni cezbeden peygamberimden başkasını istemem.

Bana vefâyı bahşetti: öyle bir vefâkâr ki, ben onda yok oldum. Öyle bir cömert efendi ki!

Onun fazileti ve cömertliği bütün insanlar arasında yayıldı.

أَيْنَا بِالرُّقْيَى يُشَبِّهُ طَه	وَيُحَاكِي غُلَاهُ فَدَرًّا وَجَاهَا
------------------------------------	--------------------------------------

²⁶³ et-Temîmî, 250.

وَهُوَ فَوْقَ السَّمَاءِ شَمْسٌ ضَحَاهَا	وَفَقِيرٌ أَعْيَنَ لِي أَنِّي يَرَاهَا
هَلْ تَرَى الشَّمْسَ أَعْيُنُ عَمِيَاءٍ ²⁶⁴	

Hangimiz üstünlükte Taha'ya benzeyebilir ve onun yüceliğini, değer ve makam bakımından benzeyebilir?

O, gökyüzündeki güneşin aydınlığıdır. Gözlerini kaybeden onu nasıl görebilir ki?

Kör gözler güneşi görebilir mi?

Şairin kaleme aldığı bir diğer tahmîs, vatan temalıdır. “Kâti‘u’l-Ma‘riḍ fi Tellî Ebîb” başlıklı bu şiirinde, Arap halkını Tel Aviv’de düzenlenen fuarı boykot etmeye davet etmiştir.²⁶⁵ Bu şiir, şairin siyonizm karşıtı duruşunu, Arap birliğine bağlılığını ve Filistin davasına olan hassasiyetini yansıtan; eleştirel, didaktik ve çağrıcı bir üslupla kaleme alınmıştır. Bu şiiri daha önce “Boykota Çağrısı” başlığı altında verdiğimiz için burada bir kısmını vermekle yetineceğiz. (Remel)

فَاطِعُوا الْمَعْرِضَ فِي تَلِّ أَيْبٍ	مَا اسْتَطَعْتُمْ وَ دَعُوهُ لِلْهُودِ
لَمْ يَكُنْ لِلضَّادِ فِيهِ مِنْ نَصِيبٍ	تَبْتَغِيهِ غَيْرَ تَمْزِيقِ الْجُودِ
مَا نَصِيبُ الضَّادِ فِي تَلِّ أَيْبٍ	

Tel Aviv'deki fuarı gücünüz yettiğince boykot edin ve onu Yahudilere bırakın.

Arapça konuşan halk için o fuarda hiçbir fayda yoktur. Onu (fuarı) ancak çabaları paramparça etmek (boşa çıkarmak) için arzularlar.

Tel Aviv'de Arapça konuşan halkın faydası nedir?

إِنَّمَا لِلصَّيْدِ هَذَا الْمَعْرِضُ	وَشَبَاكَ الصَّيْدِ فِيهِ مُحْكَمَاتُ
وَطَنِي الْمَحْبُوبُ عَنْهُ مَعْرِضُ	وَلَمَنْ يُعْرِضْ عَنْهُ الْحُسْنِيَّاتُ
فَانْبِذُوهُ وَانْبِذُوا تَلِّ أَيْبٍ	
هُمْ يُرِيدُونَ بِهِ جَرَحَ الْقُلُوبِ	فِي فَلَسْطِينِ وَإِدْمَاءِ الْمَهْجِ

²⁶⁴ et-Temîmî, 250.

²⁶⁵ et-Temîmî, 251.

أَنْتَرَى هَلْ أَمْنُوا شَرَّ الْحُرُوبِ	أَمْ صَنِيعُ الْهُودِ مَا فِيهِ حَرْجٌ
وَلَهُمْ وَحْدَهُمْ تَلٌّ أَيْيَبُ	

Bu fuar ancak av içindir; ondaki av ağları sağlamdır.

Sevgili vatanım ondan yüz çevirmişti; ondan yüz çeviren kimseler için güzellikler vardır.

Öyleyse onu terk edin ve Tel Aviv'i de terk edin!

Onlar, onunla (fuarla) Filistin'de kalpleri yaralamayı ve kapleri kanatmayı (kaplerde derin yaralar açmayı) istiyorlar.

Acaba savaşların şerrinden güvende mi oldular, yoksa Yahudîlerin yaptıklarında hiçbir sıkıntı yok mu?

Onların sadece Tel Aviv'i vardır.

رَبِّ جَدِّدْ لِفِلَسْطِينَ الْجُهُودَ	إِنَّ فِي تَجْدِيدِهَا خَلْقَ الْأَمَلِ
وَأَدِّمْ فِي عُرْهَا خَفَقَ الْبُؤُودَ	وَاضْرِبْ ابْنَ الْعَرَبِ فِيهَا بِالْفَسْلِ
فَبَلَمَّا يُشَدِّدْ بِهِ تَلٌّ أَيْيَبُ	
وَأَغْنَتْهَا مِنْ بَلَاءٍ مُطْبِقِ	جَرَّةُ الْعَرَبِ وَلَمْ يَرْحَمِ
وَأَجْرُ كُلِّ بِلَادِ الْمَشْرِقِ	مِنْ دِيَاغِي كُلِّ خَطْبٍ مُظْلِمِ
وَسُقِ الْخُطْبُ إِلَى تَلِّ أَيْيَبُ	

Ey Rabbim, Filistin için çabalarını yenile; zira onun yenilenmesinde umut yaratmak vardır.

Arapların içinde sancakların dalgalanmasını sürdür ve orada batının evlat(larını) ise başarısızlığa uğrat.

Tel Aviv ona (batının evlatlarına) yardımcı olmadan önce.

Onu, Batı'nın sebep olduğu ve merhamet göstermediği (her yanını) saran beladan kurtar.

Doğu'nun tüm ülkerini, her türlü karanlık musîbetin gecelerinden kurtar.

Musîbeti Tel Aviv'e yönelt.

لَيْسَ فِي تَلِّ أَيْيَبٍ مَا يَرُوقُ	عَرِيًّا هَامَ فِي حُبِّ الرَّشْدِ
إِنَّمَا فِيهِ مُرُودٌ وَمُرُوقُ	لَمْ يَكُونَا فِي سِوَى ذَلِكَ الْبَلَدِ

فَلَنْطَاعُ كُنَّا تَلَّ أَيْب

Tel Aviv’de, doğru yolda (ilerleme) sevgisiyle yanıp tutuşan bir Arap’ın hoşuna giden hiçbir şey yoktur.

Orada yalnızca isyan ve sapkınlık vardır ki bunlar, o şehir dışında hiçbir yerde olmamıştır (görülmemiştir).

Öyleyse hepimiz Tel Aviv’i boykot edelim.

Son olarak el-Ya‘kûbî, muvaşşah, zecel ve tahmîs gibi nazım türlerinde şiirlerini aruz vezniyle kaleme almıştır. Bu eserlerinde lirik şiir unsurları belirgin bir şekilde hâkimdir. Bununla birlikte, el-Ya‘kûbî’nin söz konusu türlerde yazdığı şiirlerin sayısının oldukça nadirdir.²⁶⁶

3.4. İNCELENEN ESERLERDE BULUNMAYAN ŞİİRLERİ

Ebu’l-İkbâl el-Ya‘kûbî’nin incelenen eserleri dışında, dönemin süreli yayınlarında, özellikle de çeşitli gazetelerde yayımlanmış bir dizi şiiri bulunmaktadır. Bu şiirler, şairin bilinen edebî külliyatının dışında kalan ancak dönemin kültürel ve entelektüel atmosferiyle yakın ilişki içinde değerlendirilmesi gereken metinlerdir. Bu bağlamda, aşağıda söz konusu gazete şiirlerinden örnekler verilerek, el-Ya‘kûbî’nin şiir anlayışının farklı yönleri ve dönemin basın-yayın dünyasındaki görünürlüğü üzerine daha geniş bir perspektif sunulacaktır.

el-Ya‘kûbî, ilk şiirinde, gazeteci dostu Yûsuf el-İsa (öl. 1948)’nin uzun bir ayrılıktan sonra Şam’dan Yafa’ya dönüşünü kutlamıştır. Şair, onu cesur bir Arap mücahid, ilim ve kültürle yoğrulmuş bir şahsiyet olarak övmüştür. el-İsa’nın özgürlük, onur ve Araplık davasına adanmış biri olduğunu vurgulamıştır. Aynı zamanda onun gazetecilikteki mücadelesini, Filistin basınına yaptığı katkıları ve Yafa’ya, kendi öz yurduna dönüşünün sevinç ve anlamını da dile getirmiştir. Genel olarak şiirde, dostluk, vatan sevgisi, mücadele ruhu ve asalet temaları işlenmiştir. (Remel)

مَرْحَبًا بِالْمُجَاهِدِ الْحُرِّ فِي الْعَرَبِ بِوَلِّحُرِّ فِي الْغُرُوبَةِ قَصْدُهُ

²⁶⁶ et-Temîmî, 254.

إِنِّي مَا رَأَيْتُ أَعْظَمَ مِنْهُ	جُرْأَةً مُنْذُ جَدِّي فِي الصَّادِ جَدُّهُ
لَيْسَ يُنْسَى جِهَادُ يُوسُفَ حُرٌّ	وَلَهُ فِي جِهَادِهِ الْحَقُّ جُهُدُهُ
خَدَمَ النَّبْلَ مَا اسْتَطَاعَ إِلَى أَنْ	عَزَّ فِي خِدْمَةِ النَّبَالَةِ نَدُّهُ
مَا ابْنُ عِيسَى إِلَّا الثَّقَافَةُ وَالْعِلْمُ	وَبِالْعِلْمِ وَالثَّقَافَةِ سَعْدُهُ
جَاءَ يَافَا وَإِنَّمَا دَارُهُ الْأَوَّلُ	لَى وَفِيهَا أَبُوهُ كَانَ وَ جَدُّهُ
فَعَسَى الشَّيْبُ وَالشَّبَابُ إِلَيْهِ	بِحَسَبِ الشَّبَابِ وَالشَّيْبِ وَدُّهُ
وَتَعَنَّتْ بِهِ الصَّخَافَةُ فِيهَا	إِنَّمَا الصُّخْفُ فِي فَلَسْطِينَ جُنْدُهُ
غَابَ عَنَّا سِنِينَ فِي الشَّامِ حَتَّى	كَادَ يُودِي بِنَا هُنَالِكَ بُعْدُهُ
أَخَذْتَهُ دِمَشْقُ مَنَا وَلَكِنْ	عَنْ قَرِيبٍ دِيَارُهُ تَسْتَرِدُّهُ ²⁶⁷

el-Ya'kûbî, ikinci şiirinde Hz. İsa'nın Filistin'de doğuşunu barış ve hidâyetin sembolü olarak ele almış, ancak bu kutsal topraklarda barışın yerini zulüm ve işgalin almış olmasını derin bir acıyla dile getirmiştir. Batılı güçlerin ve sömürgecilerin Arap topraklarında yaptıkları yıkımı, adaletsizliği ve ihanetleri sert biçimde eleştirmiştir. Filistin halkının uğradığı zulmü, sürgünü, kan dökülmesini ve Batı'nın çifte standardını anlatırken, Arap halkını uyanmaya, onurlarını korumaya ve hakları için mücadele etmeye çağırmıştır. Şiir, bir yandan Hz. İsa'nın doğumunun anlamını “barış” üzerinden hatırlatırken, diğer yandan o barışın çiğnendiği bir dünyada Arap milletine birlik, direniş ve adalet çağrısı yapan güçlü bir millî ve ahlakî bildiri niteliğindedir. (Hafîf)

خَلَقَ اللَّهُ يَوْمَ مَوْلِدِ عِيسَى	فِي فَلَسْطِينِهِ الْهُدَى وَالسَّلَامَا
فَتَعَنَّتْ بَلَابِلُ السِّلْمِ فِي الْأَزْ	ضِ وَتَهَوَّى الْبَلَابِلُ الْأَنْعَامَا
غَيْرَ أَنَّ الْأُلَى يَجُورُونَ فِي الْعُرْ	بِ يَرُونَ السَّلَامَ لَيْسَ لِرَامَا
هَدَمُونَا فَكَانَ مَا كَانَ مِمَّا	يَسْتَفِزُّ السَّلَامَ وَالْإِسْلَامَا
وَرَمُونَا بِالضِّيْقِ فِي الْعَيْشِ وَالضِّي	قِ أَرَاهُ فِي الشَّرْقِ مَوْتًا رُؤَامَا

²⁶⁷ Filestîn, “el-Ustâz Yusûf el-‘Îsâ”, 28 Mart 1933, 1.

وَأَضَاعُوا آمَالَنَا يَوْمَ وَقَفُوا	أَتَرَاهَا آمَالَنَا أَوْهَامَا
وَأَسْتَبَاحُوا دِمَاءَنَا وَاسْتَحْلُوا	كُلَّ مَا كَانَ أَوْ يَكُونُ حَرَامَا
مَا كَانَ الْحَيَاةَ تَجْدُرُ بِالْعُرْ	بِ فِيهِمْ مَنْ يُؤْثِرُ الْإِقْدَامَا
أَهْلِدُمْ جَاءَ الْمَسِيحُ وَعَيْسَى	لَمْ يَكُنْ فِي شَعُوبِهِ هَدَامَا
إِنَّ عَيْسَى وَشَرَعَهُ مَوْئِلُ السِّ	لَمْ وَمَزَمَى السِّلْمِ يَهُوَى الْوَنَامَا
هُمْ يُسْوَمُونَنَا الْعَذَابَ كَأَنَّ لَمْ	نَكُ نَحْتَ السَّمَاءِ إِلَّا سَوَامَا
جَعَلْتَنَا أَيَّامُهُمْ نَكَرَاتٍ	فِي رُبُوعٍ كُنَّا بِهَا أَعْلَامَا
وَانْتَدَبُ الْعَرَبِيِّ فِي الشَّرْقِ مِمَّا	لَا يُذِيقُ الشَّرْقِيَّ إِلَّا الْحِمَامَا
إِنَّمَا الْجَائِزُونَ وَالْعَهْدُ عَهْدُ الْجُ	وَرٍ مِمَّنْ لَا يَحْفَظُونَ الدِّمَامَا
وَعَدُونَا بِالْخَيْرِ وَالْحَرْبِ فِي الْكُو	نِ فَكَانَتْ وَعُودُهُمْ أَحْلَامَا
مَرْقُومَهَا الْوُعُودَ فِي غَيْرِ حَقِّ	مُذْ تَوَلَّوْا مِنْ دُونِنَا الْأَحْكَامَا
أَسْرَرُونَا وَاللَّهُ يَعْلَمُ أَنَّا	مَا خُلِفْنَا إِلَّا لِنَحْيَا كِرَامَا
جَعَلُوا لِلْعَرَبِ مِنْ قَوْمٍ إِسْرَا	لَ مُقَامَا فِي دَارِنَا وَمَقَامَا
إِنَّ لِلْعَرَبِ يَقْظَةً إِثْرَ أُخْرَى	لَيْسَ لِلْعَرَبِ أَنْ يَكُونُوا نِيَامَا
لَا تَمْنُوا بِالْأَمْرِ فِيكُمْ عَلَيْنَا	زَادَ بَيْنَنَا الْأَخْصَامَا
أَوْرَثْنَا الْأَلَامَ أَيَّامُهُمُ السُّو	دُ فَكَانَتْ أَيَّامُنَا آلَامَا
أَيُّهَا الْقَوْمُ لَا تُسَيِّئُوا إِلَيْنَا	نَحْنُ عَرَبٌ عَنْ حَقِّنَا لَنْ نَنَامَا
تُبْغِضُ الذُّلَّ مَا حِينَا وَإِنَّا	لَا نَرَى فِي حَيَاتِنَا أَنْ نُضَامَا
إِنَّمَا الْعَرَبُ أُمَّةٌ ذَاتُ مَجْدٍ	أَكْرَمَ اللَّهُ شَعْبَهَا إِكْرَامَا
فَأَمْنَحُوهَا مَا تَرْجِيهِ مِنَ الْعَدِ	لِ وَإِلَّا كَانَ السَّلَامُ كَلَامَا
وَحَرَامٌ أَنْ لَا تَكُونُوا كِرَامَا	وَبُنُو الْعَرَبِ لَمْ يَكُونُوا لِنَامَا
عَيْدُ عَيْسَى أَعَادَهُ اللَّهُ بِالْيُمِ	نِ عَلَى الْعَالَمِينَ عَامًا فَعَامَا

إِنَّهُ لِسَّلَامٍ زَمَزُ وَإِنِّي
لَسْتُ أَرْجُو لِلْعَرَبِ إِلَّا سَلَامًا²⁶⁸

Şairimizin üçüncü şiiri “Filistin” gazetesinin sahibi İsa Bey’e hitâben yazılmış bir övgü ve tebrik şiiridir. Şair, gazetenin aleyhine açılan davada suçsuz bulunmasını kutlamış ve İsa Bey’in adalet, doğruluk ve özgür düşünce yolundaki mücadelesini övmüştür. Ona yöneltilen suçlamaların haksız olduğunu, ancak yargının adaletle karar verdiğini dile getirmiştir. Şair, İsa Bey’i kalemiyle savaşan bir kahraman, gerçeği savunan bir gazeteci olarak betimlemiştir. Şiir, hem basın özgürlüğünü hem de adaletin zaferini yücelten bir övgü niteliğindedir. (Kâmil)

أَعْدَرْتُ يَا عَيْسَى بِمَنْ حَكَمُوكَا	فِي عَهْدِ «سِيمِس» أَمْ هُمْ غَدَرُوكَا
رَفَعُوا عَلَيْكَ مِنَ الْقَضَايَا عِدَّةً	وَاللَّهُ يَعْلَمُ أَهْتُمْ ظَلَمُوكَا
وَلَئِنْ هُمْ ظَلَمُوكَ فِي دَعْوَاهُمْ	فَأُولُو الْقَضَاءِ بَعْدَهُمْ رَجُمُوكَا
حَتَّى إِذَا مَا أَحَقَّقُوا فِي سَعِيهِمْ	لَاؤُوا نُفُوسَهُمْ وَمَا لَأُمُوكَا
جَاهَدْتَ فِيهِمْ فِي صَحِيفَتِكَ الَّتِي	أَخْبَيْتَ فِيهَا مَجْدَ مَنْ سَلَفُوكَا
تِلْكَ الَّتِي هَزَّتْهُمْ أَقْلَامُهَا	فَرَأَتْ قُلُوبُهُمُ الْقَنَاءَ مَشْبُوكَا
وَكَفَى الثَّقَافَةَ وَالنُّبُوغَ صَحِيفَةً	اللَّهُ أَظْهَرَهَا عَلَى أَيْدِيكََا
فَانْزِلْ بِهَا فِي كُلِّ مَعْرَكَةٍ وَلَوْ	أَلْقَيْتَ جِسْمَكَ فِي الْوَعَى مِنْهُوكَا
إِنَّ الْمَعَارِكَ لَا عَدِمَتَكَ خَائِضًا	غَمَرَاتَهَا تَقْضِي عَلَى شَانِيكََا
مَنْ تَمَكَّنَ دَاوُدُ مِنْ عَقْلِهِ	فَرَأَى الْحَقَائِقَ كُلَّهَا شُكُوكَا
لَوْ لَا الْقَضَاءُ وَفِيهِ كُلُّ عَدَالَةٍ	وَالْعَدْلُ لَمْ يَكْفُرْ بِهِ أَهْلُوكَا
لَسَجِنْتَ مِثْلِي وَالشُّجُونُ سُجُونُهُمْ	لَكِنْ بِفَضْلِ اللَّهِ مَا سَجَنُوكَا ²⁶⁹

el-Ya‘kûbî, dördüncü şiirinde Lübnanlı şair Abdulhamid er-Rafî‘î’ye duyduğu derin hayranlığı ve onun ölümünden sonra yaşadığı büyük boşluğu, ona hitaben kaleme aldığı bir mersiye ile dile getirmiştir. Şaire göre Abdulhamid, hem ahlaken hem de edebî

²⁶⁸ Filestîn, “eş-Şi‘ru’s-Siyâsî”, 1929, 4 Kânûsânî, 1.

²⁶⁹ Filestîn, “Hassânu Filistin”, 13 Temmuz 1928, 1.

bakımdan erişilmez bir yüceliğe sahiptir; öyle ki, onun ardından şiir söylemek ya da aynı derinlikte eser vermek anlamsız hâle gelmiştir. Şair, Abdulhamid'in doğruluk, vefâ, cömertlik ve yüksek karakter gibi erdemlerini överken, onun edebiyat dünyasında bıraktığı kalıcı etkiyi de vurgu yapmıştır. Şairin iç dünyasında hayret, üzüntü ve varoluşsal bir boşluk hâkimdir; çünkü Abdulhamid'in ölümüyle hem kişisel bir ilham kaynağını hem de milletin ortak değerlerinden birini yitirdiğine inanmıştır. Bu nedenle şiir, el-Ya'kûbî'nin gözünde Abdulhamid'in büyüklüğüne bir saygı duruşu olduğu kadar derin bir yasın da ifadesidir. (Hafif)

لَمْ يَرْقُ لِي مِنْ بَعْدِ عَبْدِ الْحَمِيدِ	أَنْ أَغَيِّي وَلَا بَيِّتَ فَصِيدِ
وَلَوْ أَيْيَ إِنْ كُنْتُ أَنْشِدُ قَوْمِي	أَسْتَرْقُ الْقُلُوبَ بِالْمَنْشُودِ
حَيْرَةٌ إِثْرَ حَيْرَةٍ فِي فُؤَادِي	خَلَقَتْهَا وَفَاءُ عَبْدِ الْحَمِيدِ
فَأَرَانِي وَالْيَأْسَ مَلَكٌ فَلِي	مُسْتَرِيًّا فِي أَمْرِ هَذَا الْوُجُودِ
لَيْسَ فِيهِ لِلْعَبْقَرِيِّ خُلُودٌ	مَا لِهَذَا الْوُجُودِ أَمْرُ الْخُلُودِ
وَلَكُمْ فِي الْقَرِيبِ جُودٌ حَتَّى	كَانَ لِلذِّكْرِيَّاتِ بِالتَّجْوِيدِ
لَمْ يُقْلِدْ سِوَاهُ فِي شَيْءٍ	إِنْ كُلَّ الْجُمُودِ فِي التَّقْلِيدِ
خَلَدَ الْعَرَبُ ذِكْرَهُ وَخَلِيقُ	ذِكْرُ عَبْدِ الْحَمِيدِ بِالتَّخْلِيدِ
إِنَّهُ كَانَ لِلْعُرُوبَةِ فِي الشَّرِّ	قِيْلِيدًا وَالشَّعْرُ شِعْرُ لَيْدِ
زَانَهُ اللَّؤْلُؤُ الْمُنْضَدُ وَالشَّعْ	رُ جَدِيرٌ بِاللُّؤْلُؤِ الْمَنْضُودِ
كُلُّ شِعْرِ الْقَفِيدِ وَحْيٍ وَهَلْ كَا	نَ لَوْحِي الضَّمِيرِ غَيْرُ الْقَفِيدِ
فِي الزَّمَانِ الْقَدِيمِ وَالشَّعْرُ شِعْرُ	لَمْ يَكُنْ مِثْلُهُ وَلَا فِي الْجَدِيدِ
قُلْ لِمَنْ رَامَ أَنْ يُبَارِيَهُ مَنْ	لَا يُبَارِي الْمَجِيدَ غَيْرُ الْمَجِيدِ
بِالصَّلَاحِ الصَّحِيحِ عَاشَ عَزِيرًا	فِي وَفَاءٍ فِي نَجْدَةٍ فِي جُودِ
فِي سَدَادٍ بِكُلِّ مَا فِيهِ حَيْرٌ	وَفِي وَدَادٍ لِكُلِّ حُرٍّ وَدُودِ

أَحْسَنَ اللَّهُ بِالرُّفُودِ إِلَيْهِ	إِنَّمَا اللَّهُ وَخَدَهُ ذُو رُفُودٍ
نَعْيُهُ رَوْعَ الْجَرِيرَةِ فَارْتَا	عَ بَنُوها مِنْ وَالِدٍ وَوَلِيدٍ
أَغْنَى مِنْ بَعْدِهِ وَاللَّيَالِي	مِثْلُ حَظِّي فِي الشَّرْقِ ذَاتِ سُودٍ
كُلُّ لَيْلَاتِنَا الْحَدِيثَةِ سُودٌ	أَوْ نَبْقَى عَلَى اللَّيَالِي السُّودِ
أَنَا مَا عِشْتُ لَا أُعَرِّدُ يَوْمًا	وَلَوْ أَلَى الْهَرَارِ فِي التَّعْرِيدِ
وَحَرَامٌ عَلَيْنَا أَنْ أَطْرِبَ النَّاسَ	سَ بِشِعْرِي مِنْ بَعْدِ عَبْدِ الْحَمِيدِ ²⁷⁰

SONUÇ

Filistin halkının bir asrı aşan bağımsızlık mücadelesi, hem maddî hem de manevî düzeyde derin izler bırakmış; bu durum, toplumsal hayatın birçok alanında olduğu gibi genelde edebiyatı özelde de şiiri de doğrudan etkilemiştir. Batının işgal ve baskı politikalarının yol açtığı zorluklar, Filistin edebiyatının gelişim sürecini yavaşlatmış; ancak yaşanan tarihsel ve siyasî olaylar, Filistin şiirine asıl kimliğini kazandıran en önemli unsurlardan biri olmuştur. Şairler, bu topraklarda yaşananları şiirlerinde realist bir yaklaşımla işlemiş; böylece tanıklık ettikleri olayları edebi bir mirasa dönüştürerek kayıt altına almışlardır. Zulüm, göç ve vatan özleminin sonucunda direniş şiirleri şairlerin eserlerinde sıkça yer bulmuş; bu konular şairlerin içtenlikli anlatımlarıyla, günümüze adeta tarihî bir belge niteliğinde aktarılmıştır.

Bu şairlerden biri de Ebu'l-İkbâl el-Ya'kûbî'dir. Ezher Üniversitesi'nde köklü bir eğitim gören şair, vatanına göz diken sömürgecilerin erken farkına varmış, şiirini keskin bir kılıç misali kullanarak deyim yerindeyse Filistin halkının gönlünde bir mücadele ateşi yakmıştır. Arap milliyetçiliğini öne çıkaran çağrılarını nedeniyle manda yönetimi tarafından tutuklanmış, ardından Mısır'a sürgün edilmiştir. Sürgün sonrasında hayatında yeni ve önemli bir dönem başlamış; bu süreçte Filistin direnişinin ilk şairlerinden biri olmuştur. Şiirleri, Filistin ve Arap dünyasındaki çeşitli gazetelerde yayımlanmış, Balfour Deklarasyonu'ndan ölümüne kadar geçen süreçte Filistin'in karşı karşıya kaldığı birçok ulusal meseleyi ele almıştır. Özellikle Filistin'de eş-Şırâtu'l-Mustaķîm gazetesinde

²⁷⁰ Filestîn, "Hassânu Filistin", 5 Haziran 1932, 10.

yayımlanan şiirlerinde, Filistin topraklarında bir Yahudî “millî yurdu” kurulmasına karşı direnişi teşvik etmiştir. Bu şiirler, el-Ya‘kûbî’nin güçlü hitâbeti ve edebî yetkinliği sayesinde, kendisiyle sıkı bağlar kurduğu geniş halk kitleleri arasında derin bir yankı uyandırmıştır.

el-Ya‘kûbî’nin şiirleri, klasik Arap edebiyatının zengin geleneğine sıkı bir bağlılıkla şekillenmiştir. Şair, methiye, mersiye, fahr gibi geleneksel türlerin yanı sıra az da olsa zecel, muvaşşah ve tahmîs gibi klasik nazım türlerine de başvurarak eserlerinde biçimsel çeşitlilik sağlamıştır. Aruz bahirlerinden sıkça kullanılan tavîl, basît, hafif, remel, kâmil ve vâfir gibi bahirleri ustalıkla kullanmış, Abbâsî dönemi büyük şairleri el-Mutenebbî, el-Buhturî ve el-Ma‘arrî’den ilham almış; sağlam bir yapı, güçlü ifade zenginliği ve parlak bir üslup geliştirmiştir. Uzun soluklu ve irticâlen kaleme aldığı şiirleriyle dikkat çeken el-Ya‘kûbî, eserlerinde teşbih, mecaz, istiâre ve kinaye gibi söz sanatlarına da yoğun biçimde yer vermiştir. Ancak onun şiiri, salt klasik geleneğin tekrarı olmaktan öte, dönemin toplumsal ve siyasal meselelerini merkezine alan modern dönem Arap şiirine özgü bir yaklaşımla modern bir direniş şiiri olarak şekillenmiştir. Osmanlıcılık, Arap milliyetçiliği ve Filistin yerel bağımsızlığı temaları etrafında örülen şiirlerinde işgal, direniş, sömürgecilik karşıtlığı ve işbirlikçilere yönelik sert eleştiriler öne çıkarak, geleneksel biçim içinde modern bir direniş şiiri oluşturmuştur.

Onun şiirlerinde islam inancı ve direniş kavramları birbirinden ayrılmaz iki unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Şair, Filistin topraklarının işgali ve halkının maruz kaldığı zulüm karşısında sadece siyasi değil, aynı zamanda inanca dayalı bir direniş bilinci geliştirmiştir. Ona göre direniş, sadece toprak savunusu değil, aynı zamanda Allah’a karşı sorumluluğun, dinin ve kutsal değerlerin korunmasıdır. Şiirlerinde sıkça yer verdiği “mukaddes topraklar, “Mescid-i Aksâ”, “ümme” ve “şehadet” gibi temalarla bu bütünlüğü pekiştirmiştir. el-Ya‘kûbî, mücadeleyi yalnızca dünyevî bir zorunluluk olarak değil, aynı zamanda imanının gereği olarak görmüştür. Dolayısıyla düşmana karşı koymak ve vatani müdafaa etmek, onun anlayışında hem bir cihat hem de dinî bir ibadet niteliği taşımaktadır. Bu yaklaşımı sayesinde onun şiirleri hem millî hem dinî duyguları aynı anda harekete geçiren güçlü bir etkiye sahip olduğu görülmek. Bu bağlamda, el-Ya‘kûbî’nin şiiri, imanla yoğrulmuş bir direnişin sesi olarak okunabilir.

Şair, Filistin davasının hem toplumsal hafızada hem de edebî zeminde kökleşmesinde önemli bir rol üstlenmiştir. Şiirlerinde yalnızca işgalin fiziksel boyutunu değil, aynı zamanda halkın inancını, kimliğini ve direniş ruhunu da işlemiş; böylece Filistin meselesini sadece politik bir sorun olmaktan çıkarıp ahlakî ve vicdanî bir mesele hâline getirmiştir. O, geleneksel Arap şiiri biçimlerini modern direniş söylemiyle harmanlayarak, milletine hem şanlı geçmişini hatırlatmış hem de geleceğe dair bir bilinç aşlamıştır. el-Ya'kûbî'nin kalemi, dönemin çalkantılı şartlarında Filistin halkı için bir ses, bir umut ve bir uyanış çağrısı olmuş; şiirleri aracılığıyla dava, edebiyat yoluyla kuşaktan kuşağa taşınan bir mirasa dönüşmüştür. Bu yönüyle şair, Filistin'in sadece siyasî tarihine değil, kültürel belleğine de derin izler bırakmıştır.

Birçok şair ve yazar, Ebu'l-İkbâl el-Ya'kûbî'nin şiirdeki ustalığını takdirle ve övgüyle anmıştır. Bu isimler arasında Abdulvehhâb Azzâm, avukat Muhammed Lutfî Cum'a, Halîl Mutrân, Şekîb Arslan, Kâmil Kîlanî, Zekî Mubârek, Remzî Nazîm, es-Sibâ'î Beyûmî, İbrahîm Abdulkâdir el-Mâzinî, Huseyîn Şefik el-Mısırî ve Filistin Gençliği Şairi Mahmûd el-Efgânî gibi dönemin önde gelen edebî simaları yer almaktadır.

Bu çalışmada el-Ya'kûbî'nin hem Filistinli şairler arasında hak ettiği konuma kavuşturulması hem de ilim dünyasına tanıtılması amaçlanmıştır. Zira onun, şiiri geleneksel zayıf anlatım kalıplarından arındırarak hem bireysel hem de toplumsal hisleri derinlemesine aktarabilen, modern anlamlar ve toplumsal sorumluluk bilinciyle donanmış bir üsluba ulaştırdığı görülmüştür. Söz konusu bilinçle kaleme alınan şiirler, sosyal, millî ve vatanî sorumluluğu yansıtarak onu yalnızca güçlü bir şair değil, aynı zamanda halkının acılarını hisseden ve bu acılara şiir yoluyla karşılık veren bir edebî şahsiyet haline getirmiştir. Bu yönüyle el-Ya'kûbî'nin modern Filistin şiirinin gelişiminde öncü rol oynayan ve bu şiirin edebî seviyesini yükselten önemli isimlerden biri olduğu rahatlıkla söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Alkan, Necmettin, *Selanik İstanbul'a Karşı 31 Mart Vak'ası ve II. Abdulhamid'in Tahttan İndirilmesi* (2.Baskı), Timaş Yayınları, İstanbul 2014.
- Armaoğlu, Fahir, *Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988)*, Kültür Bakanlığı Yayıncılık, İstanbul 2017.
- Arslantaş, Nuh, "Zelzele" TDVA, İstanbul 2013, XLIV, 227-231.
- Asım Şekip, "Modern Arap Şiirinde İngiliz Algısı Balfour Deklarasyonu", *Pamukkale Üniversitesi İlahyat Fakültesi Dergisi*, 12 (1), Mayıs 2025, 227-251.
- 'Asûl, Şâlih, et-Ta'lim fî Filistîn Eşnâ' Fetrati'l-İntidâbi'l-Biriţâniyyi, *Mecelletu'l-Ulûmi'l-İctimâiyye ve'l-İnsâniyye*, (9), 2019, 243-270.
- Aydın, Mustafa, "Müveşşah", TDVA, İstanbul 2006, XXXII, 229-231.
- Bahram, Asiye Merve Türker, *Abdulkerim El-Kermî Ebû Selmâ'nın Hayatı, Edebî Kişiliği ve Şiirlerinin İncelenmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doğu Dilleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı, İstanbul 2019.
- Bakırcı, Selami, "Modern Arap Şiirinde Balfour Deklarasyonu", *Nevzat H. Yanık Armağanı*, Fenomen Yayınları, Ankara 2023.
- el-Bâkir, Muhammed - Kürt Ali, Muhammed - el-Habbal, Hüseyin - el-Unsi, Abdulbâsit, el-Bi'setu'l-İlmiyye ilâ Dâri'l-Hilâfeti'l-İslâmiyye, Fi'l-Matba'ati'l-İlmiyye Liyûsuf Sâdır, Beyrut 1916.

- Baytal, Yaşar, “Tanzimat ve II. Abdülhamid Dönemi Eğitim Politikaları”, *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 11 (11), 2000, 23-32.
- Bektaş, Erhan, “Arap İlmi Heyeti”, *Çanakkale Savaşları Ansiklopedisi*, Ed. Murat Karataş, Çanakkale Savaşları Enstitüsü Yayını, (ISBN: 978-605-80897-7-8), İstanbul 2022.
- Bergûsî, Ömer Salih, Tûtah, Halîl, *Târîhu Filistin*, Mektebetü’s-Sekâfeti’d-Diniyye, Mısır ts.
- Birecikli, İhsan Burak- Maden, Fahri, “Yıldız Suikastı: Ermenilerin Abdülhamid’e Karşı Son Teşebbüsleri Bombalı Saldırı”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 23 (67-68-69), Kasım 2007, 399-424.
- Bulut, Ali, “Rûhî Hâlidî”, *TDVA*, Ankara 2020, Ek-I, 517-519.
- Can, Muhammet Berat, *Semih el-Kâsım’ın Hayatı, Eserleri ve Mukavemet Edebiyatındaki Yeri*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arap Dili ve Belağatı Anabilim Dalı, Erzurum 2019.
- Can, Muhammet Berat, “Filistin Direniş Edebiyatı”, *International Social Sciences Studies Journal*, 5(38), Temmuz 2019, 3388-3394.
- el-Cebûrî, Kâmil Selman, *Mu ‘cemu’-Udeba mine’l-Aşri’-Cahili’li hatta sene 2002*, I-VII (1.Baskı) Daru’l-Kutubi’i’l-İlmiyye, Beyrut 2003.
- Dede, Fahrettin, *İngiliz İşgali Sonrası Mısır’da Siyasi ve Fikri Yapılanma (1882-1928)*, (Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2019.
- Demirayak, Kenan, “Hâfız İbrahim’in Türkiye ve Türklerle İlgili Bazı Siyasî Şiirleri.”, *Türk Yurdu*, 9 (80), 1994, 23-30.
- Dilçin, Cem, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1983.
- Dönder, Yasin, II. Abdülhamit’e Yıldız Suikastı, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat 2007.

- Duran, Mehmet Ali, “‘Filistin’de Yaşanan Arap-Yahudî Çatışmaları Özelinde Peel Komisyonu Kararları ve Arapların Türkiye’den Beklentileri (1929-1939)”, *Filistin Araştırmaları Dergisi*, (10), 2021, 57-80.
- Durmuş, İsmail, “Methiye” TDVA, Ankara 2004, XXIX, 406-408.
- Ebû Şâvir, Sa’dî, *Teṭavvuru’l-İtticâhi’l-Vaṭanî Fî’ş-Şi’ri’l-Filistîniyyi’l-Mu’aşır* (1.Baskı), el-Müessesetü’l-‘Arabiyye Li’d-Dirâsât Ve’n-Neşr, Beyrut 2003.
- Emekli, İlknur, “Modern Filistin Şiirinde Fedva Tûkan ve Şiirinden Seçmeler”, *Şarkiyat Mecmuası*, (21), Haziran 2012, 23-42.
- Er, Rahmi, *Çağdaş Arap Edebiyatı Seçkisi* (1.Baskı), Vadi Yayınları, Ankara 2012.
- Erdemir, Lokman, “Suriye İlmi (Edebî) Heyeti’nin İstanbul ve Çanakkale Seyahatî”, *TYB Akademi Dil Edebiyat ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 14 (14), Mayıs 2015, 147-162.
- Ergin, Mehmet Mesut, “Osmanlı Dönemi Arap Şiirinde Peygamber Methiyeleri (1517-1798)”, *Marife Dini Araştırmalar Dergisi*, 7(1), Mayıs 2007, 119-136.
- Ezici, Erhan, “Tanzimat Dönemi ve Osmanlı İmparatorluğu’nda Değişen Yönetim Anlayışı”, *Belgi Dergisi*, 2 (20), (Haziran 2020), 2801-2821.
- Hanioğlu, M.Şükrü, “Enver Paşa”, TDVA, İstanbul 1995, XI, 261-264.
- Hey’etu’l-Mevsû’ati’l-Filistîniyye, *el-Mevsû’atu’l-Filistîniyye*, Mektebetü’l-Mühtedîn, Dımaşk 1984, II/583.
- İbiş, Mustafa, “Peygambere Methiye Şiirinin İlk Nüveleri” *Rumelide Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (41), Ağustos 2024, 934-955.
- İbn Manzûr, *Lisân’u’l-Arap I-VI*, Dâru’l-Maârif, Kahire ts.
- Karaman, Muhammet Lutfullah, “Filistin”, TDVA, XIII, İstanbul 1996, 90-94.
- Karataşer, Büşra, “İkinci Abdülhamid Dönemi Eğitim Politikası”, *The Journal of Academic Social Science Studies*, (57), 2017, 423-434.
- Kasalak, Kadir, “İngilizlerin Filistin Politikası ve İngiliz Mandası, Bahram”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (25), (Aralık 2016), 65-

- Kayhaoğlu, Yasin, Mısır, Fatma Zehra”Genel Hatlarıyla Endülüs Arap Edebiyatı”, *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6(12), (Temmuz 2019), 67-86.
- el-Keyâlî, Abdulvehhâb, *Tarîhu Filistîn el-Hadîs* 10.Baskı, Müessesetü'l-‘Arabiyye li’-d-Dirâsât ve’n-Neşr, Beyrut 1990.
- Koçyiğit, Ömer Kürşat, *II. Abduülhamit Dönemindeki Mesleki Okulların Modernleşmeye Etkileri*, (Yüksek Lisans Tezi), Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tekirdağ 2019.
- Küçük, Cevdet, “II. Abdülhamid”, *TDVA*. İstanbul 1988, I, 216-224.
- el-Mütenebbî, Ebû’t-Tayyib Ahmed el-Hüseyn, *Divânu’l-Mütenebbî*, Darû Beyrut li’ttîbâ‘at ve’n-neşr, Beyrut 1983.
- en-Netşe, Refik Şâkir, Yâgî, İsmâîl Ahmed ve Ebû ‘Ulye, Abdulfettâh Hasan, *Târîhu Filistîn ve Cugrâfiyyetuhâ* (1.Baskı), el-Muesstu’l-‘Arabiyye lid-Dirâsât ve’n-Neşr, Beyrut 1991.
- Oruç, Saniye, *Filistin Halkının Parçalanmışlığı: Hamas El-Fetih Çatışması*, (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2010.
- Öke, Mim Kemâl, *Kutsal Topraklarda Siyonistler ve Masanlor*, Çağ Yayınları, İstanbul 1990.
- Önal, Tekin, “Sykes-Picot Antlaşması’ndan İsrail’in Kuruluşuna Kadar Filistin Meselesi”, *Journal of History School*, 44 (XLIV), 2020, 246-265.
- Öncel, Hayati, *İbn Hafâce Hayatı, Edebi Kişiliği* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doğu Dilleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı, Erzurum 2004.
- Pala İskender - Kılıç Filiz, “Musammat”, *TDVA*, 2020 Ankara, XXXI, 233-235.
- Polat, Ziya, “Yahudîlerin II. Abdulhamid Döneminde Filistin’e Göç Girişimleri ve Oliphant’ın Siyonist Koloni Talebi” *Journal of Islamicjerusalem Studies*, 17 (1), 2017, 1-20.
- Rachid, Mahieddin - Bakırcı Selami, “المسمط والمخمس والتخميس”, *Doğu Esintileri*, 1 (14), Ocak 2021, 313-337.

- es-Sevâfirî, Kâmil, *el-Edebu'l-'Arabiyyi'l-Mu'âsır fî Filistîn min sene 1860-1960*, Dâru'l-Me'ârif, Kahire 1975.
- Suzan, Yahya, *Arap Şiirinde Muhammes ve Tahmîs*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Ünivesitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doğu Dilleri ve Edebiyatları (Arap Dili ve Edebiyatı) Anabilim Dalı, Ankara 2008.
- Şahin, Feyza Kurnaz, “Türkiyen’nin Orta Doğu’da Dış Ticaretini Geliştirmeye Yönelik Çabaları; Tel Aviv, Şam, Kahire, Sergi ve Panayırlarına Katılımı (1932-1936)”, *Selçuk Üniversitesi Araştırma Dergisi*, (49), Ağustos 2020, 313-345.
- Şeşen, Razamazan, “Ahmet Şevkî” TDVA, İstanbul 1989, II, 136-138.
- Şevkî, Ahmet, *eş-Şevkiyyât*, Müessesetu Hindâvî lit-Te’lîm ve’s- Şekâfe, Mısır 2012.
- Tamârî, Selîm, “Muhammed Kürd ‘Ali ve Şebeḥ Cemâl Bâşâ”, *Mecelletu'd-Dirâsâtî'l-Filistîniyye*, (107), 2016, 91-116.
- et-Temîmî, Samîr Şahâde, *Hassân Filistîn Selîm Ebû'l-İkbâl el-Ya'kûbî Ḥayatuḥ ve Şi'ruh*, İttihâdu'l-Küttâbi'l-Filistîniyyîn, Kudüs 1991.
- Toprak, Seydi Vakkas “Cemal Paşa’nın Emriyle Aliye Sıkıyönetim Mahkemesince İdam Edilen Arap İleri Gelenlerinin Arap Ayrılıkçı Hareketlerine Etkisi”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 27(2), 2017, 297-310.
- Tülücü, Süleyman, “Muallakât”, TDVA, Ankara 2020, XXX, 308-310.
- Üstün, Mahmut, *Endülüs Edebiyatı Beni Ahmer / Nasriler Dönemi* (1.Baskı), Hikmetevi Yayınları, İstanbul 2021.
- Ya’kûb, İmîl Bedî, *Mu’cemü’s-Şuara münzü Bed’i Asri’n-Nahda*, I-III (1.Baskı), Daru’s-Sadîr, Beyrut 2004, I/503.
- el-Ya’kûbî, Ebu’l-İkbâl, *en-Neẓarātu’s-Seb’thk*. Tevfîk Ebu’l-Mehâsin el-Ya’kûbî, Müessetu Hindâvî, 2021.
- Yazıcı, Hüseyin, “Mısırlı Bir Arap Şairi Ahmed Şevkî Ve Şiirlerinde Sultan II. Abdulhamid” *İlmi Araştırmalar*, (4), Ocak 2014, 179-192.
- Yazıcı, Hüseyin, *The Short Story In Arabic Literature*, General Egyptian Book Organization, Cairo, 2004.

Yıldız, Musa, “Zecel”, TDVA, İstanbul 2013, XLIV, 176-177.

ez-Ziriklî, Hayreddîn, , *el-A ‘lâm I-VIII* (15.Baskı), Dâru’l-‘İlm li’l-Melâyîn, Beyrut 2002, III, 117.

GAZETELER

“Âh Lev Tedrî’ş-Şecen ve’l-Hevâ Yel‘abu bî”, *Filestîn*, (Yayınlanma Tarihi: 16 Nisan 1933), Vol.: XVII, No.: 41-2306.

“Filistînu’l-‘Arabiyye Tuhayyî Sahibe’l-Cihâd”, *el-Câmi‘atu’l-İslamiyye*, (Yayınlanma Tarihi: 26 Haziran 1934).

“Hassânu Filistin”, *Filestîn*, (Yayınlanma Tarihi: 13 Temmuz 1928), Vol.: XV, No.: 103-1770.

“Hassânu Filistin”, *Filestîn*, (Yayınlanma Tarihi: 5 Mayıs 1929), Vol.: XIII, No.: 31-1192.

“Hassânu Filistîn”, *Filestîn*, (Yayınlanma Tarihi: 17 Temmuz 1931).

“Hassânu Filistin”, *Filestîn*, (Yayınlanma Tarihi: 5 Haziran 1932), Vol.: XVI, No.: 82-2040.

“Kelimetu Hassâni Filistin”, *Filestîn*, (Yayınlanma Tarihi: 26 Ekim 1933), Vol.: XVII, No.: 205-2470.

“Mu‘allakatu Filestîn”, *Filestîn*, (Yayınlanma Tarihi: 11 Temmuz 1930), Vol.: XIV, No.: 97- 1477.

“Ruba‘iyyâtu Hassâni Filistin”, *eş-Şırâtu’l-Mustakîm*, (Yayınlanma Tarihi: 16 Haziran 1930).

“Şa‘iru’l-‘Urûbe”, *Filestîn*, (Yayınlanma Tarihi: 1930, 2 Teşrînevvel), Vol.: XIV, No.: 168- 1548.

“eş-Şi‘ru’s-Siyâsi”, *Filestîn*, (Yayınlanma Tarihi: 1929, 4 Kânûsânî).

“Ustâzu’l-Ya‘kûbî Feķide’l-‘İlm ve’l-Edeb”, *eş-Şırâtu’l-Mustakîm*, (Yayınlanma Tarihi: 1941, 30 Kânûsânî).

“el-Ustâz Yusûf el-‘Îsâ”, *Filestîn*, (Yayınlanma Tarihi: 28 Mart 1933), Vol.: XVI, No.: 25-2290.

“Vefâtu Feđîleti'l-Ustâzi'l-Ya'kûbî fî Mekke”, *eş-Şirâtu'l-Mustakîm*, (Yayınlanma Tarihi: 1941, 30 Kânûsânî).

“el-Vasyu'l-Cedîd Câr 'Aleynâ”, *Filestîn*, (Yayınlanma Tarihi: 13 Mart 1936), Vol.: XX, No.: 10-3201.

“Vefâtu'l-Merhûm Feđîleh: Hassânu Filistîn”, *ed-Difâ'*, (Yayınlanma Tarihi: 1941, 30 Kânûsânî), Vol.: VI, No.: 1741.

“Veylî mine'd-Dehrî”, *Filestîn*, (Yayınlanma Tarihi: 8 Ekim 1933), Vol.: XVII, No.: 190-2455.

“Yersî Emîra's-Şu'arâ”, *Filestîn*, (Yayınlanma Tarihi: 29 Kasım 1932), Vol.: XVI, No.: 231- 2189.

ONLINE KAYNAKLAR

https://www.geliboluyuanlamak.com/244_birinci-dunya-savasinda-osmanli-devletinde-araplar-talha-cicek.html, Erişim Tarihi: 23.07.2024

<https://www.insamer.com/tr/ulke-profil-filistin>, Erişim Tarihi: 23.07.2024

https://www.ppp.ps/ar_page.php?id=ee0a4cy15600204Yee0a4c, Erişim Tarihi: 19.08.2024

<https://arabi21.com/story/1332678/البذور-المؤسسة-للشعر-الفلسطيني-أبو-الإقبال-سليم-اليعقوبي>, Erişim Tarihi: 23.08.2024

<https://www.israel21c.org/how-tel-avivs-levant-fair-came-to-host-eurovision/>, Erişim Tarihi: 01.07.2025

https://www.goodreads.com/author/show/5036046._/blog?page=3, Erişim Tarihi: 08.08.2025

<https://www.diwanalarab.com/الشاعر-الشيخ-سليم.html>, Erişim Tarihi: 08.08.2025

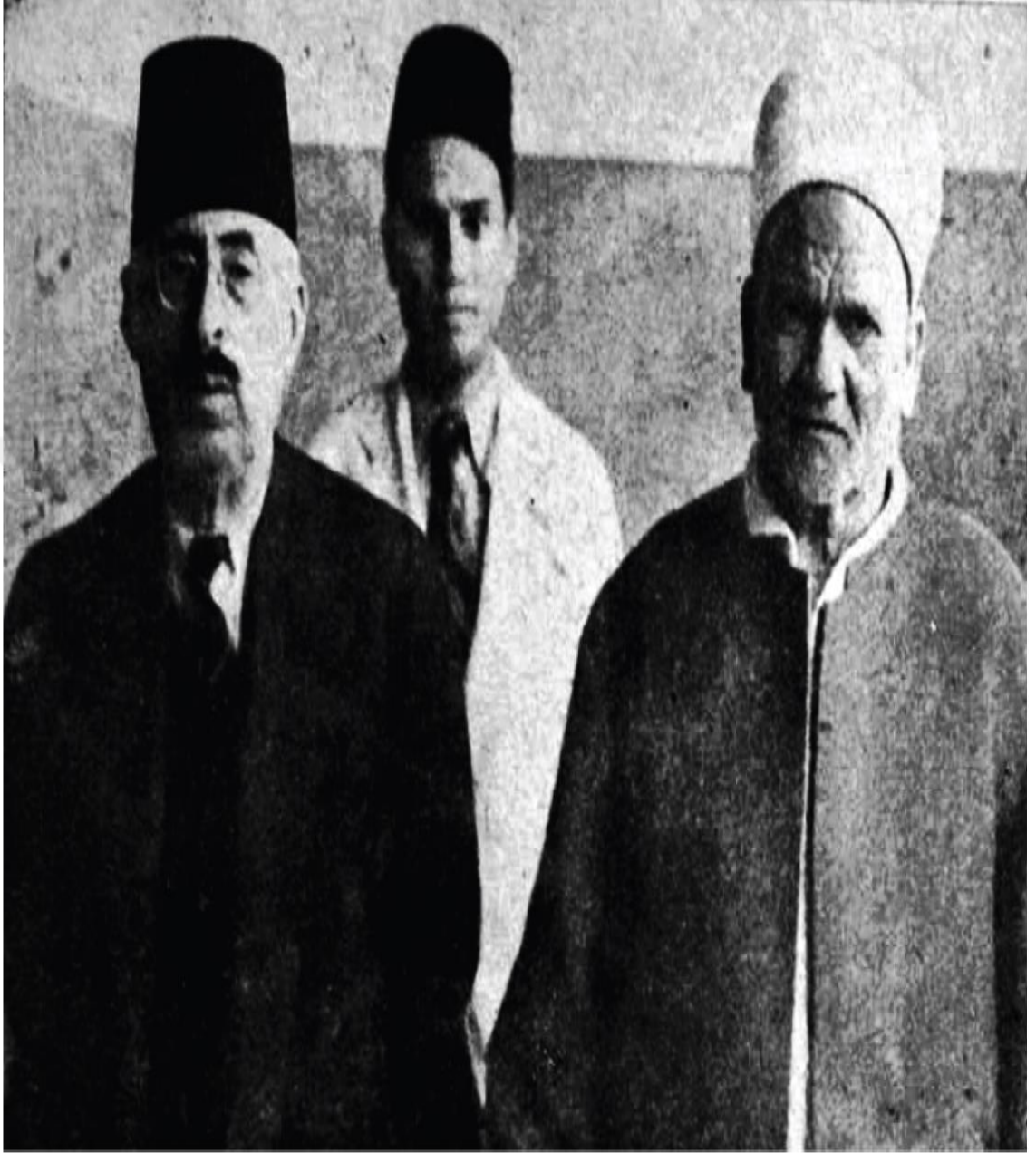
<https://www.diwanalarab.com/الأتر-ك-في-الأدب.html>, Erişim Tarihi: 08.08.2025

https://ar.wikipedia.org/wiki/سليم_اليعقوبي, Erişim Tarihi: 08.08.2025

https://www.marefa.org/فوزي_الغزي, (Erişim Tarihi: 01.10.2025)

EKLER

Fotoğrafın sağında, Filistinli şair Ebü'l-İkbâl el-Ya'kûbî; solunda, Lübnanlı edebiyatçı ve düşünür Şekîb Arslân; ortada ise el-Ya'kûbî'nin oğullarından Reşâd el-Ya'kûbî yer almaktadır.²⁷¹

²⁷¹ el-Ya'kûbî, 9.

Şarimiz, Arap İlmî Heyeti mensuplarıyla birlikte İstanbul'da, Harbiye Nezâreti'nin bahçesinde bulunduğu sırada...²⁷²

²⁷² el-Bâkir, "vd", 112.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Burak AKÇAY
Doğum Yeri ve Tarihi	
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	
Bildiği Yabancı Diller	
İş Deneyimi	
Çalıştığı Kurumlar	
İletişim	
E-Posta Adresi	
Tarih	05.09.2025